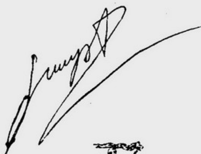
Vladimir Roșulescu

Războiul de 100 de ani

Editura SCORILO
Craiova 1999

Motto :

"Ubi solitudinem faciunt, pacem appellant"

("Acolo unde au făcut un deșert, ei spun că au făcut pace")

MOTIVARE

Asupra omului contemporan istoria exercită o adevărată fascinație. Evident și incontestabil, adevărurile sedimentate ale trecutului îmbogățesc nu numai intelectual dar și sentimental o anumită categorie elevată de cititori. O fac să evadeze, de multe ori, din orizontul strâmt și apăsător al scrierilor ziaristice de zi cu zi, de mass - media audio și vizuală și chiar de monotonia beletristicii de duzină. Literatura beletristică de bună calitate atinge resorturile sentimentale,afective și estetice ale cititorilor, pe când scrierile de specialitate, printre care se află și cele istorice, ating nevoile de adevăr, de concret, de informare și de experiență.

Evoluțiile și destinele, din epocile mai apropiate sau mai depărtate, stimulează spectaculos gândirea și emotivitatea semenilor noștri, supuși, la rândul lor, mutațiilor imprevizibile, profunde și rapide din istoria trăită nemijlocit.

Omul zilelor noastre recunoaște, tot mai mult, că istoria are virtuți ce depășesc de departe simpla și searbăda inventariere a evenimentelor. Istoria este una dintre puținele științe vii care crește cu fiecare clipă și care ajută la descifrarea și înțelegerea corectă a prezentului. Nu este o știință de înmagazinare a unui trecut mort, ci este o știință dătătoare de viață unor timpuri deja înmagazinate in conștiința omenirii.

„Războiul de 100 de ani" *apare ca prima lucrare de sinteză din literatura istorică română,care își propune să cuprindă, într-o viziune unitară și detașată de evenimentele*

colaterale ale Europei medievale, întreaga desfășurare a memorabilei confruntări dintre regatele Franței și Angliei.

Așezând unele lângă altele tumultoasele evenimente ale confruntării, evoluțiile militare,politice, sociale, religioase, eroice sau comportamentale, se parcurg trei secole de istorie feudală occidentală. Totodată se conturează direcțiile de consolidare a statelor feudale din acea parte specifică a Europei, se urmărește nașterea și creșterea spiritului național pe fundalul suferințelor colective, se observă rădăcinile sau începuturile unor tendințe expansioniste și hrăpărețe, conturate în veacurile următoare.Atunci, în ciuda unei mulțimi de avataruri, de catastrofe umanitare, în ciuda unor crize dramatice sau a unor fapte degradante la curțile regale ale celor două state, nobilimea de origine barbară, provenită din aristocrația militară gentilică a popoarelor migratoare, a dovedit înclinația ei spre dezordine, lipsa de etică și de patriotism.

Fără a urmări un astfel de țel, evenimentele consemnate de lucrare evidențiază orizontul strâmt al nobilimii occidentale, rapacitatea, mercantilismul, lipsa de loaialitate și nu în ultimul rând, lipsa de cultură sau de preocupări culturale.

*Atmosfera **„Războiului de 100 de ani"**, relevă nu numai mizeria și degradarea morală a societăților din cele două regate dar și faptul că arta militară se afla în mare impas.*

Marile bătălii ale acestui război memorabil pentru istoria Europei s-au prezentat ca niște minore încăierări de bande înarmate, în comparație cu efectivele ce participau la războaiele antichității sau în comparație cu efectivele armatelor asiatice care hotărau soarta unor teritorii imense.

Egocentrismul occidental a determinat acordarea unei importanțe disproporționate unor fapte de arme relativ minore pentru istoria și progresul omenirii.Tocmai de aceea

ele trebuiesc studiate și comparate cu sbuciumul altor popoare, cu evenimente de o importanță mult mai mare pentru Europa și pentru civilizație.

De exemplu, în cea de a doua parte a secolului al XIV-lea, când francezii și englezii se „înțepau" cu câteva mii de oameni sau chiar cu câteva sute, în mai toate luptele lor, în Peninsula Balcanică sârbii se opuneau în Kosovo, pe „Câmpia Mierlii", unei armate ottomane de peste 100.000 de oameni.

Tot în aceeași perioadă românul Mircea cel Bătrân punea pe fugă puhoiul turcesc condus peste Dunăre de temutul sultan Baiazid Ildârâm (Fulgerul).

Fără a extinde analiza asupra amplorii unor bătălii din spațiul răsăritean, trebuie amintit că acelea într-adevăr aveau darul de a schimba soarta unor popoare sau a unor civilizații, aveau grandoare și erau apocaliptice. Conducătorii popoarelor erau totodată mari conducători de oști, nu numai niște luptători cu calități individuale și cu antrenament de turnir. Pe timp ce războaiele din apus se derulau etapal și fracționat, prin cucerirea sccesivă a unor puncte fortificate, cele din lumea răsăriteană se dezlănțuiau în cânp deschis, cu spații mari de manevră.

Lumea măruntă și cenușie a apusului european, din epoca de fracționare feudală, din primele secole ale mileniului al II-lea d.Ch., a apărut posterității idealizată, înfrumusețată și falsificată de cântările trubadurilor sau de scrierile cronicarilor „de casă". Fapte mărunte și chiar meschine le-au transformat în fapte de eroism, iar personaje inculte și brutale au primit imaginea unor arhangheli.

Centrarea falsă a istoriei continentale și mondiale pe spațiul Europei apusene se datorează marelui avantaj ce l-a reprezentat expansiunea consemnării srise, a existenței

unei tradiţii monahale a scrisului, tradiţie propagată în cancelarii şi apoi în viaţa particulară. Consemnarea în scris a evenimentelor, a părerilor, a descrierilor şi a creaţiilor gândirii, a reprezentat marea moştenire preluată de statele apusene de la dispărutul Imperiu Roman, de la administraţia fostelor provincii şi de la oamenii de cultură de formaţie romană ce au mai evoluat izolat în primele secole de după dezintegrarea civilizaţiei romane din apus.Prin scriere s-a perpetuat cultura antică şi s-a putut crea şi transmite una nouă. Pe calea scrisului şi a cititului s-a dezvoltat o cultură elevată mai târziu, o civilizaţie vest- europeană ce a ajuns la punctul în care încearcă să le desconsidere sau să le elimine pe cele cu care vine în atingere şi pe care nu le înţelege.

Trasmiterea culturii antice pe calea instituţiei religioase a constituit fundamentul şi şansa evoluţiei civilizaţiei occidentale, a dezvoltării ei într-un ritm accelerat şi fericit. La aceasta s-a adăugat linştea din exterior, adică izolarea de pericolul unor invazii din partea unor populaţii aflate pe trepte inferioare ale dezvoltării sau pur şi simplu agresive.

Popoarele din răsăritul continentului nu au avut şansa evoluţiei coerente şi liniştite deşi primiseră moştenirea strălucitoare a Bizanţului. Ele au parvcurs o jumătate de mileniu de războaie devastatoare menite să împiedice avansarea vârfului de lance asiatic, Imperiul Ottoman şi să le apere fiinţa naţională. Prin sacrificiile lor materiale şi în vieţi omeneşti popoarele răsăritene au întărit şansele de linişte şi progres pentru statele apusene.

Atâta timp cât marele public din Romania nu dispune de o sinteză a istoriei şi civilizaţiei europene, prezenta lucrare are menirea să ajute pe cititor să se orienteze într-o epocă istorică agitată şi mult comentată, să poată face comparaţii cu evenimentele sau evoluţiile din spaţiul de vieţuire românesc.

Aceasta cu atât mai mult cu cât în ultimile cinci decenii literatura de specialitate română,vizând istoria lumii occidentale, nu a beneficiat de traduceri de valoare sau de sinteze autohtone.O anumită concepţie culturală greşită şi închistată a obstrucţionat, prin cenzură sau lipsă de sprijin, apariţia de lucrări ce vizau istoria altor state sau anumite perioade.

Autorii de valoare români s-au văzut obligaţi să-şi îndrepte, aproape în exclusivitate, preocupările spre istoria naţională, evitând cu atenţie studiile de istorie universală care s-ar fi putut interpreta ca ploconiri faţă de societatea occidentală sau capitalistă. O oarecare evadare s-a realizat către problemele de istorie antică.

Lucrarea de faţă încearcă să umple o mică parte din golul informaţional istoric, într-o formă de prezentare accesibilă şi cât mai atractivă publicului larg. Concomitent ea constituie un veritabil izvor de documentare, de reflexie şi de cunoaştere, un album cu portretele unor personaje ce au pătruns în conştiinţa europeană a acelor timpuri.

Lucrarea apare în clipele sguduitoare din martie 1999 când Jugoslavia şi poporul sârb suferă atacul mârşav şi banditesc al forţelor militare ocidentale.Acum occidentul doreşte din nou să-şi impună voinţa şi modul de viaţă asupra altor popare. Agresivitatea genetică a seminţiilor barbare de origine germanică, anglo-saxonă sau nordică a răbufnit încă odată. Lecţia istoriei însă nu se va lăsa prea mult aşteptată. S-ar putea ca atacul sângeros şi arogant al alianţei NATO, în frunte cu SUA, să aibă darul de ,,a trezi un uriaş din somn" - uriaşul fiind Rusia cu întregul Orient european, alături de majoritatea statelor asiatice. S-ar putea ca lumea întreagă să se trezească, să-i izoleze pe sfidătorii agresori, să-i boicoteze pe plan politic şi comercial şi pe această cale să le ruineze economiile şi resursele agresive.

*Atacatorii apuseni pun în practică cuvintele lui Tacitus :**„Un deşert numit pace"**, încercând să mintă omenirea că poartă războiul inechitabil pentru a apăra pacea în Balcani şi în Europa.*

S-au lovit însă de un popor dârz şi de ţara pe care Nicolae Iorga o numea,cu aproape un veac în urmă ***„Serbia eroică şi martiră"***

Autorul

28 martie 1999

Tronul Angliei şi nobilimea franceză

Confruntarea memorabilă dintre regatul Franţei şi regatul Angliei a acoperit cu sânge, orori şi sărăcie mai mult de un secol. Teatrul desfăşurării luptelor, jafurilor, incendiilor, asediilor, al formării alianţelor sau al trădărilor a cuprins numai teritoriul francez. Între anii 1337-1453 ambiţiile şi interesele feudale din cele două state au devastat teritoriul francez şi au secătuit economiile combatanţilor. Populaţia ţărănească franceză a suportat împilarea şi atrocităţile ambelor forţe aflate în conflict. Uraganul neiertător al războiului a afectat trei, patru generaţii umane lăsând în urmă ţinuturi mizere, câmpuri în paragină, localităţi ruinate şi o populaţie abrutizată şi speriată.

Războiul de 100 de ani a marcat conştiinţa istorică a întregului continent european. S-a dovedit o aventură a istoriei feudale tot atât de inutilă ca şi cruciadele care se încheiaseră de curând cu un usturător eşec pentru lumea occidentală.

Surplusul de luptători de rang nobiliar şi cavaleresc se completa cu numeroase formaţiuni de mercenari ce bântuiau occidentul pentru a se pune în slujba capetelor încoronate de mai mare sau mai mică importanţă. Cruciadele

absorbiseră, mai bine de două secole, surplusul de luptători din întunecatul Occident feudal. Pentru glorie războinică şi pentru posibile câştiguri de averi în Orient, sute de mii de nobili, cavaleri, burghezi sau simpli oşteni se sacrificaseră pe pământurile aride ale Siriei şi Palestinei. La aceştia se mai adăugaseră alte multe sute de mii de victime creştine ce urmaseră armatele din simpla speranţă de mai bine şi dintr-o credinţă creştină arzătoare.

Cu toate că aventura cruciadelor se încheiase dezastruos şi chiar dezonorant pentru un "continent de luptători", Europa continua să-şi caute forma statală stabilă prin confruntări îndârjite pe toată întinderea sa. Lumea feudală europeană era tot în fierbere şi în stare de semibarbarie. Complicatele relaţii de rudenie, de vasalitate sau de suzeranitate generau, continuu, conflicte locale, ciocniri de interese sau vendete. Hotarele proprietăţilor nobiliare se modificau cu rapiditate prin alianţe politice, prin acceptări de vasalitate, prin relaţii matrimoniale, prin moşteniri sau prin acte de rapacitate. Raporturile de forţe se modificau permanent, atrăgând noi dorinţe de cuceriri şi noi războaie.

Starea normală de vieţuire a Europei Occidentale medievale era starea de conflict ascuns sau deschis. Singura dorinţă a caselor regale sau nobiliare era extinderea teritorială, pământul şi supuşii constituind singura sursă de venit într-o economie înapoiată, închisă şi închistată.

Tinerii din clasele avute aveau ca ţel numai arta armelor şi mândria războinică. Din clasele de jos se dezlipeau tineri ce îngroşau trupele capilor feudali din propriul ţinut, din propiul stat, sau din state străine. Depăşeau astfel condiţia de iobagi sau de haimanale ale oraşelor pentru a spera în

îmbogăţirea cu rezultatele jafului militar, aplicat teritoriilor cucerite.

Pe fondul războinic şi anarhic al lumii medievale, originile *războiului de 100 de ani* se pierd în urmă cu circa două secole faţă de anul debutului său. Atunci un păienjeniş complex de relaţii feudale şi de evenimente politice sau militare au împletit existenţa tronului regal englez cu marea nobilime franceză. De altfel era vorba de o revigorare a legăturilor dintre nobilimea celor două ţări, dacă ţinem seama că Wilhelm Cuceritorul luase coroana Angliei cu trupe de pe continent, din Normandia franceză. Nobilii normanzi ce l-au secondat în invazia insulei britanice reuşiseră să realizeze adânci înrudiri cu nobilimea pur franceză, până în anul 1066, când au traversat Canalul Mânecii.

Limba oficială a curţii regale engleze şi a nobilimii normande cuceritoare a rămas limba franceză. A trebuit să se parcurgă un lung drum până la vulgarizarea limbii oficiale, respectiv până la folosirea limbii engleze.

Noi paşi pe calea reîntăririi legăturilor nobilimii franceze cu tronul Angliei s-au făcut în anul 1128, când Geoffroy Plantagenet, fiul contelui de Anjou, s-a căsătorit cu Mathilde, fiica regelui Henric I-ul al Angliei şi văduva împăratului Henric al V-lea al Imperiului German.

Contele de Anjou, tatăl lui Geoffroy Plantagenet, era o personalitate franceză de prim rang, cu un frumos renume nobiliar, cavaleresc şi războinic. Se numea Foulque la V-lea de Anjou şi la recomandarea regelui Franţei a plecat în Orient, la Pământul Sfânt pentru a moşteni coroana regatului de Ierusalim. Deşi se afla în ultima parte a vieţii, acolo, s-a remarcat prin vitejie şi echilibru în conducere.

Unindu-şi soarta de regatul Ierusalimului, Foulque al V-lea de Anjou a lăsat fiului, în deplină stăpânire, proprietăţile europene, respectiv comitatul de Anjou. Rămas singur Geoffroy Plantagenet a trebuit să facă faţă unei puternice coaliţii nobiliare ridicate împotriva casei sale. Demn de renumele şi puterea înaintaşilor, el a zdrobit pe adversari în persoana contelui de Laval, a contelui de Thouars, a vicontelui de Parthenay, a seniorului de Blaison, a lui Lisiard de Sablé, etc.

La moartea socrului său, Henric I-ul al Angliei (113), Geoffroy Plantagenet a revendicat succesiunea, reuşind să cucerească Normandia între anii 1136-1144. În acelaşi timp contesa Mathilde a trecut în Anglia (1139), a înfrânt pe competitorul la tron, Etienne de Blois şi s-a încoronat (1141). Evenimentele ulterioare i-au devenit potrivnice astfel că s-a văzut forţată să revină în Franţa.

Ca şi Mathilde, Etienne de Blois era nepot al lui Wilhelm Cuceritorul, astfel că lupta pentru tronul Angliei s-a dat între urmaşi direcţi ai întemeietorului de dinastie. Etienne de Blois era, însă, nepot pe linie femeiască, adică era fiul contelui de Blois şi al Adelei, fiica lui Wilhelm Cuceritorul. A domnit ca uzurpator şi a murit fără moştenitor direct, adstfel că fiul Mathildei a acces legal la tron, întemeind dinastia Plantagenet

După ce a reprimat noi revolte în ţinuturile Maine şi Anjou, Geoffroy l-a însoţit pe regele Ludovic al VII-lea cel Tânăr, regele Franţei, în cruciada a II-a (1147-1149). Pe parcursul acestei cruciade în sânul familiei regale franceze au apărut contradicţii al căror deznodământ au avut o contribuţie hotărâtoare pentru originile *războiului de 100 de*

ani.

Fără ştirea lui Geoffroy, evenimentele din casa regală franceză, care se derulau în Orient, în timpul cruciadei a II-a, urmau să aibă o legătură strânsă cu casa de Anjou şi cu coroana Angliei.

Destinul a vrut ca în acea cruciadă să calce Pământul Sfânt atât tatăl viitorului rege al Angliei cât şi viitoarea regină a Angliei, adică socrul şi viitoarea noră regală.

În cruciadă, regele Ludovic al VII-lea a mers însoţit de regina Alienor, o femeie tânără, foarte frumoasă, spirituală, cochetă şi voluntară.Într-un total contrast, regele era un om bigot şi taciturn, la care se adăuga o gelozie adâncă, datorată inferiorităţii spirituale.

Prima escală a cruciaţilor francezi, în Orient, a constituit-o marele oraş Antiohia, capitala principatului cruciat cu acelaşi nume. Principe de Antiohia era, la acea dată, nobilul francez Raymond de Poitiers, unchiul reginei Alienor. Maturitatea îl păstrase pe Raymondde Poitiers ca un bărbat deosebit de atractiv, tonic şi plin de curtoazie.

Apropiindu-se foarte mult de nepoata regală, el a încercat să obţină ajutorul trupelor lui Ludovic al VII-lea cel Tânăr în confruntările cu turcii selciukizi ce îi copleşeau hotarele. Simpatia reciprocă dintre unchi şi nepoată a dat naştere la vorbe şi la clevetiri. Gelozia soţului regal şi a nobililor veniţi din Franţa s-a accentuat şi s-a transformat în antipatie, mai ales când au remarcat luxul şi bogăţia vieţii cotidiene a nobililor francezi ce vieţuiau în Orient şi menţineau existenţa statelor cruciate.

Toate speranţele lui Raymond de Poitiers, de a primi ajutor militar, s-au spulberat repede. Ludovic al VII-lea

cel Tânăr a plecat cu trupele spre Ierusalim, lăsând principatul de Antiohia fără nici un ajutor. Scopul cruciadei era lupta cu musulmanii ce presau asupra statelor cruciate, dar Ludovic al VII-lea a transformat-o într-o simplă defilare de trupe, fără confruntări directe și fără rezultate militare sau teritoriale. După un popas nefolositor pe teritoriul regatului de Ierusalim cruciada s-a încheiat lamentabil, în asemănare strânsă cu conduita și calitățile regelui Ludovic al VII-lea. Drept răzbunare pentru atitudinea lui Ludovic al VII-lea cel Tânăr, Raymond de Poitiers a complotat și a reușit să schimbe politica alianțelor. A convins-o pe Alienor să rupă căsătoria cu insipidul și întunecatul Ludovic al VII-lea.

Regina Alienor, cu toate că se afla sub ascultarea soțului, rămăsese un personaj considerabil, ca ducesă de Aquitania. Era suzerană a unui domeniu mult mai mare și mai bogat decât al soțului ei, regele Franței.

Alienor (sau Eleonore) era fiica lui Guillaume al X-lea, duce de Aquitania, care a murit la Compostella, în Spania, în anul 1137, pe timpul unui pelerinaj.

Înainte de plecare a lăsat moștenire toate posesiunile sale (Aquitania și Poitou) unicei sale fiice, pe care a logodit-o cu Ludovic, fiul regelui Franței, viitorul Ludovic al VII-lea cel Tânăr. Aquitania, până la Munții Pirinei, s-a alăturat astfel domeniilor regilor Capețini.

Dinastia capeținilor a domnit în Franța între 987 și 1328, fiind întemeiată de Hugues I-ul supranumit Capet (îmbrăcat cu capă - mantie purtată pe umeri)

Domeniul de Aquitania a apărut în documentele lui Carol cel Mare la sfârșitul secolului al VIII-lea. Guillaume

supranumit "cel Mare" a fost rudă și consilier al împăratului. Servind cu credință și cu vitejie împotriva sarazinilor a primit, ca răsplată, titlul de conte și apoi pe cel de duce de Aquitania. Spre sfârșitul vieții s-a retras în viața monahală și după moarte (812) a fost sanctificat. Aquitania era o regiune istorică, existentă încă de pe timpul Galiei romane. Divizată de romani în trei provincii distincte, în secolul al 3-lea d.Ch, ea a trecut în posesia regelui barbar, de origine francă, Clovis, în anul 507 d.Ch.

Fieful Aquitaniei a trecut în stăpânirea tinerei Alienor după mai bine de trei secole de la moartea slujitorului lui Carol cel Mare. Prin naștere și prin avere Alienor constituia una dintre cele mai strălucite partide ale lumii occidentale. Cine o avea drept soție avea și întinsul și bogatul ținut al Aquitaniei împreună cu ținutul Poitou, la nord.

Despărțirea dintre Alienor și Ludovic al VII-lea nu s-a produs imediat, în timpul cruciadei, ci după patru ani, în 1152, la Beaugency, oficiată de arhiepiscopul de Reims, cu motivația fățarnică a cosangvinității.

Cea mai bogată moștenitoare a creștinătății nu ducea lipsă de pretendenți. Ea a ales și s-a căsătorit în același an cu Henri Plantagenet, conte de Anjou și duce de Normandia, fiul lui Geoffroy Plantagenet și al Mathildei, moștenitoarea regelui Henric I-ul Beauclerc. Henric I-ul era cel de al patrelea fiu al lui Wilhelm Cuceritorul, normandul ce cucerise tronul Angliei după bătălia de la Hastings(1066).

După numai doi ani, în 1154, Henri Plantagenet a moștenit tronul Angliei, după moartea lui Etiennede Blois, devenind Henric al II-lea al Angliei. Alături îi stătea frumoasa, bogata și apriga Alienor.

Prin cei doi, casa regală a Angliei aparţinea nobilimii de sânge pur francez. Odată cu Alienor, marele ducat de Aquitania trecea în posesia regatului englez. Alte fiefuri franceze aparţineau tot coroanei engleze, ca posesiuni directe ale lui Henri Plantagenet (Normandia, Anjou, Bretagne, etc.).

Sub soarele arzător al Pământului Sfânt, în timpul cruciadei a II-a, s-au dezvoltat primele motive ale declanşării *războiului de 100 de ani*, mai târziu cu două secole. Atunci Raymond de Poitiers a hotărât-o pe nepoata Alienor de Aquitania să se despartă de Ludovic al VII-lea şi să treacă în altă tabără politică, cu imensa ei moştenire teritorială. În aceeaşi perioadă cealaltă parte a provinciilor franceze, aflate în posesia lui Henri Plantagenet, au devenit posesiuni ale casei regale engleze, dar au rămas concomitent sub vasalitatea regelui francez. Regele Angliei şi regina Alienor erau singuri stăpânitori ai celei mai mari părţi din provinciile franceze, din vast şi sud-vest, dar prin ele rămâneau vasali ai regelui Franţei.

Din duplicitatea stăpânirii practice sau virtuale a provinciilor respective, din complicatele relaţii de vasalitate şi de rudenie au rezultat adânci contradicţii pentru supremaţie şi orgoliu feudal.

Casele nobiliare de pe ambele maluri ale Canalului Mânecii au intrat într-o concurenţă de interese care a condus spre acel conflict armat, rămas memorabil şi inegalabil, ca durată, în istoria statelor europene.

Taberele au ţinut aprinsă flacăra războiului peste o sută de ani. Transformările şi evoluţiile din conştiinţa celor două popoare au transformat, treptat, lungul război, din război feudal în război naţional. Conflictul a influenţat afectiv

cele două popoare, atât de adânc, încât ostilitatea s-a menţinut, mai accentuat sau mai voalat, până în zilele noastre. La diferenţele temperamentale dintre cele două popoare s-a adăugat, totdeauna, amintirea îndepărtată a acelui conflict memorabil.

Adâncul ataşament al dinastiei Plantagenet faţă de posesiunile din Franţa şi de originile franceze s-a afirmat şi prin dorinţa ca odihna lor veşnică să se realizeze tot în acel pământ. Plantageneţii au ales mănăstirea Fontevraud (construită între 1104-1150), de pe valea Loarei, drept necropolă de familie. Acolo a murit Alienor de Aquitania în anul 1204, fiind înmormântată alături de sţul său Henric al II-lea Plantagenet (1189) şi de fiul său, Richard Inimă de Leu (1199). Pe morminte se află sculptate trupurile lor neînsufleţite, înveşmântate după tradiţie. Piatra (tuf) este pictată pentru a da sculpturilor o cât mai mare veridicitate. Lângă cei trei dinaşti se află şi mormântul, sculptat în lemn şi colorat, al Isabellei d'Angouleme (1218), soţia regelu Ioan fără de Ţară, fratele lui Richard Inimă de Leu şi fiu al celor doi Plantageneţi intemeietori de dinastie.

Cauzele și începutul războiului de 100 de ani

Până la conturarea frontierelor stabile și a unității statale depline, Franța a parcurs, la fel ca toate statele, o serie lungă de crize și pericole. Printre evenimentele majore ce au zguduit Franța, războiul de 100 de ani este cel mai general cunoscut și în același timp cel mai puțin înțeles, în evoluția sa. Durata războiului a surprins imaginațiile, mai ales că a acoperit viața a patru generații umane. Tot ceea ce se imaginează despre dezastrele și ororile unui război, se multiplică odată ce se conștientizează numărul de ani peste care s-a întins. Acel război a căpătat un caracter mitic, suficient pentru a emoționa. Ca toate informațiile legendare, el s-a redus, în imaginația generală, la imagini schematice și globale, care nu reproduc decât pe departe realitatea și complexitatea faptelor. Prin schematizare, se rețin numai câteva siluete estompate de regi sau de comandanți de armate, câteva amintiri despre bătăliliile răsunătoare - Crecy, Poitiers, Azincourt, Orleans, Castillon - despre ceremonii sacre și, mai ales, despre faptele miraculoase ce au urmărit viața celei ce a fost eroina Jeanne d'Arc.

Memorabilul război a avut o derulare infinit mai complexă din punct de vedere militar și politic. Complexitatea lui impresionează, astfel încât întregul devine mult mai clar prin cunoașterea amănuntului.

Constatările privind repercursiunile sociale și economice ale lungului conflict internațional sunt mult mai profunde și mai redutabile ca cele vizibile, din imediata derulare a evenimentelor de confruntare militară. S-au însumat un lung șir de crize sângeroase ce au descătușat toate instinctele primare ale unei societăți care depășise cu puțin starea de barbarie a strămoșilor. S-au însumat toate suferințele umane, însoțite de ură și revendicări îndreptățite sau neîndreptățite. S-au provocat, inevitabil, zguduiri interioare ale societății franceze, cu izbucniri de anarhie, de chemări ale forțelor străine care să se interpună în disensiunile civile interne. Forțele străine au întreținut starea de conflict și au contribuit hotărâtor la degradarea vieții în teritoriile cuprinse de teatrul de război. Nici Anglia nu a fost ocolită de convulsiuni, de pierderi umane imense, de omoruri și răsturnări în casele regale.

Războiului de 100 de ani, între Franța și Anglia, ~~așa cum am mai spus~~, a început în anul 1337 și s-a terminat în anul 1453. A avut ca principală cauză rivalitatea seculară dintre casele regale ale celor două țări, și ca urmare, pretențiile regelui Angliei, Eduard al III-lea, la tronul Franței. Războiul a acoperit domniile regilor francezi: Filip al VI-lea, Jean al II-lea, Carol al V-lea, Carol al VI-lea și Carol al VII-lea; precum și domniile regilor englezi: Eduard al III-lea, Richard al II-lea, Henric al IV-lea, Henric al V-lea și Henric al VI-lea. Războiul se poate împărți în patru perioade mari.

În timpul primei perioade Franța a suferit înfrângeri dezastruoase însoțite de o mare criză revoluționară, între anii 1337-1364. În cea de a doua perioadă s-a remarcat o revenire a puterii franceze sub domnia abilă a regelui Carol

al V-lea (1364-1380). Cea de a treia perioadă s-a remarcat prin împovărarea cu noi nenorociri a teritoriilor franceze şi cu discordii civile (1380-1429). Ultima perioadă s-a afirmat ca favorabilă pentru Franţa. Atunci englezii au suferit înfrângeri în lanţ şi au fost expulzaţi, total şi definitiv, peste mare (1429-1453).

Perioada a patra a început cu o suită de evenimente cu totul speciale, apreciate ca legendare, mistice şi strălucitoare.Atunci a apărut în istorie, a luptat şi a suferit eroina Jeanne d'Arc (6 martie 1429-30 mai 1431). Acei ani s-au conturat ca timpuri de extaz şi de renaştere naţională pentru poporul francez aflat în luptă. Sacrificarea bestială a tinerei eroine idealiste a pătat iremediabil onoarea celor două naţiuni beligerante, în faţa posterităţii.

În marele război dintre cele două regate, provinciile Flandra, Bretania, Burgundia, Scoţia, Castilia şi Navara s-au implicat activ în lupte, de o parte sau de alta, până la victoria finală a Franţei.

* * *

Când Filip cel Frumos al Franţei a murit, în 1314, a lăsat trei fii care s-au ridicat la tron, unul după altul, câte puţin timp, între 1314 şi 1328, Ludovic al X-lea Certăreţul, Philippe al V-lea cel Lung şi Carol al IV-lea cel Frumos. La moartea celui din urmă, Carol al IV-lea, Franţa se menţinea în stare de prosperitate şi de forţă, aşa cum o lăsase tatăl. Acel suveran, unul dintre realizatorii unităţii franceze, nu a separat idealul naţional de cel monarhic. A trudit pentru

creşterea puterii ţării odată cu întărirea puterii regale. Nobilii stăpânitori ai marilor fiefuri, întăriţi de privilegii conferite de structura feudală, opuneau, foarte adesea, independenţa proprie contra autorităţii monarhice. Un sentiment, care nu se putea numi patriotism, se năştea în inimi. Era conştiinţa tuturor supuşilor că aparţineau aceluiaşi regat şi că trebuia să poarte respect, admiraţie, gratitudine şi chiar iubire unui rege unic.

La stingerea lui Carol al IV-lea, Franţa, îmbogăţită de o lungă perioadă de pace, se prezenta ca cea mai strălucitoare putere europeană. Domeniul său regal, alături de fiefurile deţinute de nobilii direct înrudiţi cu regele, prezenta o forţă redutabilă în faţa deţinătorilor altor patru mari fiefuri principale încă nesupuse: Guyenne(Aquitania), Bretagne (Bretanuia), Flandra şi Bourgogne (Burgundia). Provincia Aquitania a început să capete numele de Guyenne din perioada ocupaţiei engleze, de la 1259 până în 1453, dar s-a mai păstrat şi ulterior. Arbitrariului şi confuziei instituţiilor feudale, monarhia, în efortul ei de organizare, opunea un stat centralizat, susţinut de organisme politice, economice, juridice, care puteau contribui la securitatea şi dezvoltarea sa: Consiliul regal, Parlamentul, Curtea de Conturi, Trezoreria şi în provincii o administraţie ataşată puterii centrale, prin tribunale ierarhizate, cu judecători şi funcţionari supuşi inspecţiei şi controlului.

Monarhia franceză organizase o structură administrativă pentru un stat modern, care ar fi putut rămâne inatacabilă dacă nu ar fi suferit două grave defecte neremediate prompt: instabilitatea finanţelor şi insuficienţa armatei. Nu exista un adevărat sistem financiar, regularizat, echilibrat,

capabil să asigure un excedent de încasări și rezerve. Veniturile domeniului nu echilibrau, decât rareori, cheltuielile curente. Nu rămânea nimic pentru circumstanțe extraordinare, nimic care să permită constituirea unui tezaur de război. În cazuri de urgență gravă, când cu orice preț și prin orice mijloace, monarhia trebuia să adune bani, se impuneau impozite sau taxe noi, se contractau împrumuturi forțate sau de preferință, se depreciau monedele în mod fizic sau prin umflarea valorii.

În acele condiții era evident că în cazul unui conflict de lungă durată, care necesita consumuri neîntrerupte, guvernul nu obținea, decât cu dificultate, sumele cerute de militari și exercita o presiune insuportabilă asupra contribuabililor. Pentru cei săraci viața devenea insuportabilă pe timp de război.

Făcând abstracție de greutățile financiare, armata nu poseda o organizare regulată și fermă. Nici serviciul militar feudal, foarte limitat în spațiu și timp, nici ridicarea în masă, decretată în caz de pericol suprem, nu procurau țării trupele bine încadrate și bine antrenate necesare apărării.

Pentru atragerea de noi resurse militare, regii depindeau de serviciile unităților de mercenari. Solda mercenarilor era mai mare decât veniturile obișnuite prin vinderea de scutiri de servicii militare. Mercenarii constituiau o soluție benefică pe termen scurt, dar astfel se adunau, în general, trupe prost instruite din punct de vedere al disciplinei, care nu se interesau de soarta războiului decât în măsura în care le permitea jaful.

Cu toate acestea, în ciuda celor două mari slăbiciuni (finanțele și armata), regatul se bucura de o incontestabilă prosperitate, cu atât mai plăcută cu cât era

susținută de pace. Pacea fusese rar întreruptă în ultimul secol, astfel că se făcuse simțită mai puțin proasta organizare financiară și militară .

Pe toată întinderea teritoriului agricultura era înfloritoare, astfel că, prin resursele cărora le dădea naștere, făcea din pământul francez cel mai bogat și mai plăcut de sub cerul Europei Occidentale.

În orașe, între care unele constituiau deja mari aglomerări urbane - Parisul atingând mai mult de 300.000 de locuitori - se stabilise o industrie foarte variată și activă, cu reglementări de breaslă, industrie care se bucura de noblețe și mare stimă pentru calitatea muncii. Parisul era centrul incontestabil al industriei, centrul ce atrăgea irezistibil toate activitățile materiale și spirituale ale națiunii. Veritabilă răscruce de drumuri ale regatului, marele oraș era centrul incontestabil al lumii franceze. Se bucura de un climat plăcut, un cer încântător, de o lumină dulce și de un miraculos ansamblu de atracții irezistibile.

Alături de Paris care era orașul rege, orașele surori din provincie, conform resurselor și aptitudinilor populației, contribuiau remarcabil la prosperitatea comună, pe tot întinsul regatului. Se formaseră neîntrerupte căi de schimb comercial ce întrepătrundeau industriile locale între ele și cu capitala.

Comerțul nu se limita la teritoriul continental ca în evul medieval timpuriu. Armatorii din Rouen sau din Bordeaux purtau de-a lungul mărilor mărturiile efortului francez și aduceau din țările străine produse ce nu le producea Franța. Astfel regatul francez oferea, privirilor și aviditășilor celorlalte națiuni, spectacolul inestimabilelor sale bogății,

atrăgând gelozia şi admiraţia, iubirea sau ura.

* * *

La moartea sa, Carol al IV-lea cel Frumos (1 februarie 1328), nu a lăsat ca moştenitori decât fiice. În această situaţie s-a pus problema succesiunii, care atrăgea în joc interesele internaţionale. Linia directă a lui Filip cel Frumos nu impunea decât un singur urmaş bărbătesc, pe Eduard al III-lea al Angliei, fiul lui Eduard al II-lea şi al Isabellei de Franţa, ea însăşi fiica lui Filip. Linia colaterală aducea un alt pretendent, Philippe de Valois, fiul lui Carol de Valois şi nepot al lui Filip cel Frumos (nepot de frate).

Se punea întrebarea căruia dintre pretendenţi îi revenea moştenirea.

Eduard al III-lea al Angliei trăia o dorinţă ardentă la gândul de a reuni sub sceptrul său regatele Franţei şi Angliei, revendicând dreptul pe linie directă. Dar nefiind decis să-şi impună pretenţiile prin forţă, s-a limitat să trimită reprezentanţi, doctori în drept canonic şi jurişti de valoare, la adunarea perilor Franţei, care trebuia să rezolve succesiunea. Perii, revoltaţi la gândul de a admite suveranitatea regelui englez, s-au prevalat de cutumele franceze, care nu acordau femeilor posibilitatea de a accede la coroană. Deci o femeie nu putea transmite fiului său un privilegiu pe care nu îl poseda. Fiul Isabellei nu era considerat îndreptăţit de a pretinde tronul ce revenea legitim nepotului lui Filip cel Frumos, contele de Valois.

Încoronat la Reims la 29 mai 1328, Philippe de Valois -viitorul Philippe al VI-lea - a putut revendica toate

privilegiile coroanei. Printre acestea pretindea regelui Angliei omagiul de vasalitate pentru fiefurile de Guyenne(Aquitania) şi de Ponthieu. Suzeranitatea exercitată de Eduard al III-lea asupra acelor fiefuri făcea din el un vasal al regelui Franţei.

Englezul, iritat de eşec, umilit că trebuia să recunoască autoritatea rivalului, a tergiversat cât a putut depunerea omagiului feudal. Nu a cedat, în final, decât în faţa unei somaţii formale care ameninţa cu confiscarea fiefurilor. Abia în iunie 1329 s-a decis să traverseze Canalul Mânecii. Sosit la Amiens, s-a întâlnit cu regele Franţei. După o lungă discuţie privind natura jurământului de vasalitate ce trebuia prestat, Eduard al III-lea a refuzat să depună omagiul "de devotament" pentru care vasalul trebuia să facă gestul simbolic de a-şi pune mâinile între cele ale suzeranului. A acceptat numai omagiul *"gură şi cuvânt"*, prin care se simţea mai puţin înjosit.

Atitudinea sa neprietenoasă s-a manifestat evident, astfel că i s-au putut presupune gândurile ulterioare. Nu a renunţat la visul de a domni, într-o zi, peste pământul Franţei şi pentru că nu putuse obţine coroana pe căi paşnice şi legale, s-a hotărât să-şi revendice drepturile pe calea armelor.

Acea ambiţie şi acea speranţă, acea viziune grandioasă a unui regat unic, format din Anglia şi dintr-o Franţă crescută teritorial - prin ataşarea fiefului Guyenne - nu au fost singurele motive ale războiului. Existau şi cauze mai profunde. Se punea problema ca pentru negoţul englez să se cucerească pieţele continentale, asigurându-se, mai ales, cele din Flandra.

Flandra, specializată în comerţul cu ţesături, pe care le exporta în lumea întreagă, depindea economic de

Anglia care îi furniza lâna. Însă din punct de vedere politic, contele de Flandra era vasal al regelui Franţei. Chiar în anul urcării pe tron, Philippe al VI-lea îi trimisese o armată de ajutor împotriva insurecţiei din partea de vest a comitatului. Francezii înăbuşiseră revolta la Cassel, unde dintr-o armată de 15.000 de oameni, 12.000 fuseseră masacraţi.

Regele Angliei şi-a pus în gând ca într-o zi să profite de resentimentele şi furia burghezilor flamanzi.

Este posibil ca el să fi ezitat să angajeze ostilităţile, aşa cum ar fi fost posibil să nu treacă niciodată la acţiune dacă nu s-ar fi găsit sub influenţa lui Robert d'Artois, cumnatul regelui francez.

Robert îşi văzuse respinse cererile de posesie asupra comitatului de Artois, atât de către Parlamentul Franţei cât şi de către Curtea de Peri. Convins de nedreptate şi condamnat la proscriere şi la confiscarea bunurilor de către tribunalul înalţilor baroni, prezidat de Philippe al VI-lea, Robert a trăit o furie şi o dorinţă de răzbunare pe care nimeni nu i le putea stinge. Spera că Eduard al III-lea, devenit rege al Franţei, să-i redea posesiunea comitatului deţinut legal de mătuşa sa Mahaut.

S-a refugiat în Anglia, la curtea regală iar acolo, trădându-şi ţara pentru interesele personale,a devenit consilierul perfid, care n-a încetat să-l împingă pe Eduard spre război. Făcea să strălucească sub ochii regelui englez splendorile prăzilor care i se ofereau, insistând pe slăbiciunea Franţei şi asigurând că victoria se va obţine rapid.

Finanţele Angliei erau mult mai bine aşezate, mai ordonate şi mai regulate decât cele ale Franţei. Aduceau la dispoziţia regelui excedente care puteau fi folosite pentru

pregătirea şi pentru plata trupelor în caz de război.

Pe de altă parte însăşi armata engleză era mult superioară celei franceze. În insulă serviciul militar era obligatoriu şi oştirea metodic organizată. Infanteria era puternică şi minuţios antrenată. Arcul englezesc se prezenta mai uşor de manipulat şi mai rapid în lansarea săgeţilor decât arbaletele franceze. Corpul "cuţitierilor", înarmaţi cu o lamă lungă perforantă şi alăturată la o suliţă, constituia o redutabilă trupă de şoc.

Armata engleză se supunea unei discipline ce nu se relaxa nici pe timp de pace. Comandanţii dispuneau de o masă combatantă solidă, suplă, perfect adaptată la o tactică, care comporta slăbirea adversarului printr-un tir intens de săgeţi, urmat de lupta corp la corp şi de exterminarea fugarilor de către cavalerie.

Grija pentru pregătirea armatei se manifestase, în Anglia, cu mult timp înainte. Prin ordonanţă regală învăţarea limbii franceze se impusese tuturor bărbaţilor tineri *"pentru a-i face mai apţi în timpul luptelor"*.

Unor astfel de adversari precişi, calculaţi, disciplinaţi, francezii le opuneau rutina unor tactici învechite, fantezia, optimismul himeric şi încrederea în inspiraţia de moment şi în improvizaţii pe câmpul de luptă. Numeric, armata franceză o depăşea pe cea insulară, dar numărul nu putea suplini lipsa de disciplină şi de armament.

Trupele franceze aveau în componenţă cavaleri care nu vedeau în război decât o prelungire a turnirelor şi o ocazie pentru demonstraţii individuale . Mai aveau mercenari, incomodaţi de arme greoaie, pe care numai renumele comandantului îi transforma în luptători. Din păcate

comandanţii instruiţi erau rari în armata franceză, astfel că Robert d'Artois nu se înşela când afirma că toate şansele se aflau de partea lui Eduard al III-lea.

Singura incertitudine care frământa pe regele Angliei era legată de eventuala atitudine a Scoţiei, aliata Franţei.

Pe de altă parte, însă, Anglia poseda insulele normande din apropierea coastelor franceze şi ducatul de Guyenne (Aquitania), care îi era fidel. Aceste veritabile baze de atac creau un mare avantaj în cazul deschiderii conflictului.

Eduard al III-lea, foarte abil, declanşase de mulţi ani, o acţiune diplomatică menită să-i asigure ajutorul unor forţe continentale sau cel puţin să-i faciliteze operaţiunile. S-a îndreptat, în principal, spre Flandra, care trebuia să-i facă jocul. Manifestând ostilitate declarată împotriva contelui Louis de Nevers, care primea ajutor de la Franţa în stăpânirea Flandrei, Eduard al III-lea a promulgat, cu titlu de represalii, interdicţia de export a lânei engleze către industria flamandă. În acelaşi timp el a decretat confiscarea stocurilor de lână constituite în Anglia de către negustorii de peste mare. El spera ca marii comercianţi flamanzi, grav atinşi în interesele lor, să se îndrepte împotriva nobilului suveran, a cărui politică le provoca indirect ruinarea economică şi îi vor impune alianţa engleză. Calculul englezului s-a dovedit just, iar Philippe al VI-lea nu i-a putut împiedica succesul.

În acelaşi timp, folosind subsidiile şi aruncând aur cu ambele mâini, Eduard al III-lea şi-a asigurat neutralitatea, plină de simpatie, a nobilimii germane. Încet, cu răbdare, regele englez a organizat izolarea Franţei.

Înalta stângăcie a lui Philippe de Valois,

tracasările exasperante îndreptate împotriva fiefului englez Guyenne, ospitalitatea pe care o acordase liderului independenţei scoţiene şi ajutorul militar acordat,cu imprudenţă, Scoţiei, au provocat hotărârea engleză de transformerea conflictului de ambiţii în război deschis.

Regii Angliei nu puteau renunţa la fieful Guyenne, fief magnific care îi îmbogăţea, dar nu admiteau nici să rămână vasalii regelui Franţei.

Francezii, la rândul lor, nu puteau abandona suveranitatea asupra unuia dintre cele mai frumoase provincii franceze, din motive de prestigiu naţional cât din motive economice. Războiul trebuia să izbucnească.

Anglia fusese prevăzătoare şi se pregătise. Francezii, mereu neprevăzători şi indiferenţi, nu făcuseră nimic. Ei se limitau la a protesta împotriva impozitelor, adică de a refuza creditele pentru armament. Dezinteresul pentru armată era total şi condamnabil.

Franţa a angajat lupta cu temeritate. În mai 1337, Philippe al VI-lea a declarat confiscarea provinciei Guyenne şi a lansat asupra ei trupe de asalt, care au cucerit un anumit număr de castele.

Eduard al III-lea, care aştepta să înceapă lupta în condiţii favorabile, cu absolută pregătire, a aşteptat încă cinci luni înainte de a răspunde. Pe data de 7 octombrie, estimând că nu mai are nici un interes să tergiverseze, a luat oficial titlul de rege al Franţei, timp în care, printr-o scrisoare către papa Benedict al XII-lea, îl numea pe Philippe al VI-lea drept *"pretinsul rege"*.

Cauzele războiului au avut atât elemente aparente cât şi altele profunde, dar nu pot fi definite net şi

transant.

Regele Angliei dorea şi reclama coroana Franţei aşa că a trecut la cucerirea ei. Primele ostilităţi nu s-au angajat pe teritoriul nici unuia dintre beligeranţi. Foarte prudent, Eduard al III-lea a procedat după o metodă care nu s-a dezminţit niciodată, învăluirea. A vrut să se asigure de Flandra nu numai ca neutralitate ci chiar pentru un ajutor efectiv. Flandra trebuia să constituie un teritoriu de refugiu în caz de nevoie, aşa că ataşamentul locuitorilor trebuia să devină sigur.

Prima operaţiune s-a concretizat prin cucerirea de către flota engleză a insulei Cadzand, din vecinătatea coastei. A fost debarcat un corp expediţionar. Cu toată demonstraţia de forţă englezului i-a trebuit timp îndelungat pentru a-i decide pe flamanzi să se declare în favoarea sa, Abia în ianuarie 1340. Până la acea dată, starea de război existentă oficial între Anglia şi Franţa, nu s-a manifestat decât prin atacuri sporadice engleze, atacuri de tatonare, slabe şi puţin decise. Se părea că Eduard al III-lea căuta să găsească slăbiciunea adversarului înainte de a se îndrepta, cu adevărat, asupra lui.

În 1339, la începutul toamnei, a reuşit, fără mare greutate, să debarce o armată pe coastele franceze lipsite de apărare. S-a aruncat asupra oraşului Cambrai pe care a încercat, fără succes, să-l cucerească. S-a trecut la un asediu dificil şi foarte lung. Când ajutoarele franceze s-au apropiat, invadatorii englezi s-au limitat la câteva incursiuni, în toate direcţiile, distrugând, jefuind şi omorând, ţăranii nevinovaţi din împrejurimi. Din punct de vedere militar, expediţia nu a adus rezultate favorabile armatei insulare aşa că a trebuit să apuce drumul întoarcerii. Eduard al III-lea încă

nu obţinuse de la flamanzi o promisiune de alianţă, aşa că a considerat că i-ar fi ameninţată staţionarea pe teritoriu străin. S-a limitat deci, după acea primă invazie neizbutită, la o campanie diplomatică.

Flandra, sătulă de contele său, s-a alăturat politic unui burghez bogat, inteligent şi energic, Jacques van Artevelde, aflat în fruntea unei insurecţii. Burghezul a obţinut foarte repede o putere dictatorială. De el s-a apropiat imediat Eduard al III-lea. I-a furnizat agitatorului flamand toate fondurile de care avea nevoie, dar, ca recompensă, a pretins alianţa atât de necesară pentru ambele părţi. Alianţa s-a realizat, cu voinţa ambelor părţi, în ianuarie 1340, în cursul unei reuniuni la care au asistat delegaţii tuturor oraşelor, alături de regele englez. Cu îndemânare, pentru a menaja scrupulele flamanzilor, care nu voiau să renunţe la prietenia francezilor, a declarat că s-a prezentat la tratative ca rege al Franţei nu ca rege al Angliei.

Tratatul s-a încheiat cu pecetea franceză. De altfel toate actele pe care s-a consemnat, de atunci, numele de Eduard au apărut ca emanate de la un rege al Franţei, în primul an de domnie.

După evenimentele şi manevrele politice urma să înceapă războiul, adevăratul război.

Primele confruntări armate

La 22 iunie 1340 flota engleză a ridicat pânzele către portul francez Ecluze, unde era concentrată escadra inamică. Se anunța o mare bătălie navală. Ea urma să devină prima acțiune puternică a războiului . De o parte și de alta preparativele fuseseră intense și fiecare dintre adversari jurase să lupte fără cruțare. Ambele armate se prezentau ca forțe puternice.

Flota franceză cuprindea nu numai nave comerciale, rechiziționate și echipate pentru luptă, dar și un mare număr de nave construite și înarmate în arsenalele normande.,Se mai alăturau galere mediteraneene, comandate de iluștri mercenari italieni sau spanioli, obișnuiți să lupte cu pirații barbari din nordul Africii. Amiralii flotei erau Quieret, Behuchet și un genovez, Barbavera. Philippe al VI-lea îi amenințase cu moartea în caz că vor lăsa pe englezi să debarce. Încrezători în norocul și priceperea lor, amiralii nu-și imaginau că inamicul ar putea să le opună forțe îndestulătoare , capabile să înfrângă cele 200 de nave ,ale flotei lor, nave pe care se îmbarcaseră 20.000 de războinici și mai multe mii de marinari. Se considerau asigurați de victorie.

Escadra engleză era însă mai viguroasă și mai hotărâtă să învingă. Eduard al III-lea dispunea de un corp expediționar format numai din 15000 de ostași, repartizați pe 250 de nave. Mai puțin încărcate decât cele franceze, navelele

lui erau mai rapide și mai ușor de manevrat. Toate echipajele englezești se compuneau numai din marinari aleși și experimentați pe când cele franceze, mai numeroase, sufereau calitativ. Pe deasupra, escadra engleză se supunea unui comandant unic, acela fiind chiar regele. Escadra engleză urma vasul amiral care ridicase pavoazele cu flamuri ale Franței și ale Angliei. Coroana regală strălucea pe cel mai înalt catarg.

Unui comandament englez, prestigios, escadra franceză îi opunea trei șefi care se disprețuiau și refuzau să accepte părerea celorlalți. Singur, Barbavera era un marinar de valoare, dar fiind italian comandanții francezi nu vroiau să-i accepte superioritatea. El i-a rugat să ridice pânzele escadrei și să iasă în larg pentru a se desfășura în vederea bătăliei. Quieret și Behuchet nu au consimțit să părăsească coasta, considerând că astfel se vor putea opune mai ușor debarcării inamice.

Escadra engleză nu a avut decât să se concentreze cu toate navele asupra flotei franceze legate de țărm. A imobilizat-o fără a-i lăsa vreo posibilitate de manevră sau de evaziune. Cei 11.000 de arcași care compuneau corpul expediționar englez au deschis tirul rapid pentru care erau antrenați.

Francezii au răspuns foarte bine. De o parte și de alta pierderile s-au dovedit zdrobitoare în raport cu numărul combatanților angajați în încleștare. Echipajele și ostașii englezi au pierdut 10.000 de oameni, iar partea franceză a pierdut 20.000 de oameni. Totodată 170 de nave franceze au fost abordate și incendiate. Quieret și-a pierdut viața, iar Behuchet a căzut prizonier, sfârșind ulterior sub spânzurătoare.

Splendida flotă franceză , considerată invincibilă, fusese spulberată. Ea reprezentase ani lungi de muncă și speranțe. Philippe al VI-lea rămăsese fără armată navală și fără speranțe de a reconstitui alta. Cu mare greutate, prin strângerea navelor împrăștiate în porturi, s-ar fi putut constitui o flotă mică de apărare costieră. Era himeric să se creadă că s-ar putea împiedica o debarcare. Pe toată lungimea, litoralul francez devenise deschis unei invazii engleze.

Cu toată dorința ce o manifesta, Eduard al III-lea nu a putut profita de situația favorabilă a ostilităților. Flamanzii, popor pașnic de comercianți, au cerut să fie lăsați să traficheze liber țesăturile lor. Scoția s-a răsculat, iar provincia Guyenne era expusă atacurilor franceze. Preparativele pentru război costaseră foarte mult iar tezaurul englez se golise. Mulțumindu-se că a reușit să distrugă flota franceză, regele englez s-a văzut constrâns să întrerupă lupta și să se consacre, într-o perioadă de pace, refacerii finanțelor și altor preparative de război. A acceptat foarte favorabil propunerile contesei Hainaut, care se oferea să medieze între cele două regate. La 25 septembrie 1340 a semnat cu Philippe al VI-lea, un armistițiu de un an.

Ostilitățile nu s-au reluat decât în octombrie 1342. Acelea s-au produs pe sol breton, ca o susținere a războiului ce începuse între pretendenții la succesiunea ducelui Jean al III-lea. Un pretendent era Carol de Blois, nepot al regelui Franței și susținut de acesta iar cel de al doilea contele de Montfort l'Amaury, ajutat de englezi.

Războiul breton avea menirea să repună pe tapet problema antagonistă anglo-franceză. Chiar victoria navală din 1340 nu dăduse un avantaj capital englezilor.

Efortul lor de război era la fel de scăzut ca și al francezilor. Nu dispuneau de resursele financiare de a specula prompt o victorie și de a se întinde într-un război de ocupație. Societatea feudală era o societate săracă, fapt ce se releva în toate statele și în toate evenimentele militare sau economice.

Armatele celor doi regi au intrat în contact în cursul lunii decembrie, dar iarna era peste măsură de rece. Terenurile erau desfundate de ploi interminabile, împiedicând orice manevră. Trupele ambelor părți s-au demoralizat de frig și de noroi, manifestând tendințe de inerție. Nu se puteau purta lupte în condiții atât de neplăcute, chiar potrivnice.

Papa a profitat de stagnarea luptelor pentru a propune părților un nou armistițiu care s-a acceptat de beligeranți și s-a semnat, de această dată, pentru trei ani (19 ianuarie 1343 - la Malestroit).

Pe total nu se obținuse nici un rezultat, nu se porniseră decât acțiuni ezitante, incerte și de tatonare. Teritoriul francez, călcat de englezi, nu era încă invadat. Armistițiul presupunea, concomitent, teama și incertitudinea pentru ambii adversari. Armistițiul nu reconcilia părțile, nu aplana conflictul și nici nu-l atenua.

Atacatorul englez nu își pierduse speranța de a triumfa într-o zi. Faptul că războiul nu adusese suferințe, nu jena decât puțin comerțul, agricultura sau viața cotidiană, crea în Franța o stare de pasivitate, de falsă securitate și de obișnuire cu situația. Se producea, chiar, o deteriorare a spiritului ofensiv și o funestă inconștiență față de prevederea de apărare.

Marile operațiuni care s-au declanșat în 1346 au opus o armată engleză disciplinată, antrenată și calmă, unor trupe franceze tumultoase, nepăsătoare, încapabile să se

supună ordinelor, care cedau propriilor impulsuri, care considerau onorabilă numai lupta corp la corp, care se desfăşurau în teren deschis sub loviturile săgeţilor ce atingeau cu mult înainte de a se ajunge la adversar.

Războiul s-a redeclanşat în provincia Guyenne (Aquitania). Englezii au debarcat la Bayonne, la 25 iulie 1345. Respingând puţin câte puţin, contingentele franceze, care erau stabilite de opt ani în oraşele provinciei, ei au întreprins o serie de operaţiuni victorioase până la jumătatea lunii decembrie. Iarna a suspendat din nou, ostilităţile, ceea ce a permis Franţei să-şi revină.

O armată de 50.000 de ostaşi, comandată de ducele de Normandia, a trecut la asediul fortăreţei Aiguillon, unde se retrăsese grosul armatei engleze. Asediul nu a izbutit. Armata franceză a trebuit să se retragă când s-a aflat că Eduard al III-lea, în persoană, urma să debarce în Normandia. Provincia Guyenne a fost recucerită rapid şi în întregime de către contele Derby, care a avansat până în zona Poitou. Infrângerea era gravă pentru francezi, dar insignifiantă în comparaţie cu cea suferită pe alt teatru de luptă.

O flotă engleză, încărcată cu 20.000 de ostaşi a apărut la 12 iulie 1346 în faţa localităţii Saint-Vaast-la Hougue. Debarcarea a decurs în linişte, litoralul nefiind apărat. La 20 iulie, armata de invazie s-a concentrat sub zidurile oraşului Caen. Garnizoana slabă de apărare a oraşului şi a castelului, s-a bătut cu mult curaj. Ostaşii francezi, în număr de numai cinci - şase sute, au făcut faţă o zi întreagă unei ploi negre de săgeţi expediate de batalioanele de asalt engleze. La apusul soarelui, oraşul a fost cucerit şi jefuit groaznic. Locuitorii au cunoscut masacrul şi furia sălbatică a cuceritorilor insulari.

Multe mii de civili, fără arme, inofensivi, şi-au găsit moartea. Toate bogăţiile oraşului de comercianţi s-au adunat, s-au îmbarcat şi s-au expediat în Anglia. În acelaşi timp, flota engleză a atacat unul după altul micile porturi franceze din regiune, incendiind şi scufundând mai mult de o sută de nave.

Fără a-şi lăsa armata să se odihnească, Eduard al III-lea a continuat marşul. A urmărit cursul Senei până la Poissy, a traversat-o la 16 august 1346 şi s-a îndreptat spre nord. Vroia să ajungă în Flandra pentru a constrânge pe flamanzi să participe la război alături de el, aşa cum se angajaseră anterior.

În acelaşi timp o armată franceză, condusă de Philippe al VI-lea în persoană, se îndrepta, în marş forţat, tot spre nord. Gândul regelui francez era de a intercepta pe englezi înainte ca aceia să traverseze râul Somme, să-i împiedice de a arunca un pod peste râu şi de a-i forţa la o bătălie în câmp deschis.

Informat de spioni despre mişcările adversarului, Eduard al III-lea a ordonat trupelor un marş mai rapid, a traversat râul Somme şi a găsit, pentru rezistenţă, o poziţie avantajoasă pe un teren între localităţile Crecy şi Wadicourt. A întărit tabăra cu tranşee şi palisade, a poziţionat trupele şi a aşteptat atacul francez. În ziua de sâmbătă, 26 august 1346, armata franceză, după o noapte de repaus la Abbeville, s-a pus în mişcare spre Crecy. Plecată târziu după răsăritul soarelui, a atins marginile micului oraş după amiază. Ostaşii apăsaţi de greutatea armelor erau epuizaţi. O vijelie ameninţătoare făcea atmosfera sufocantă. Oştirea franceză era însetată şi înfometată. În mod evident nu era în stare de a se lupta.

Regele, cu înţelepciune, a dorit să amâne atacul, dar nobilii, convinşi că un singur atac al lor va da peste cap toate obstacolele, l-au rugat să-i lase să se arunce asupra inamicului. Presat şi solicitat din toate părţile, Philippe al VI-lea a sfârşit prin a ceda dorinţelor nobililor. Pentru angajarea luptei, a ordonat arbaletierilor săi genovezi, plasaţi în prima linie, să înceapă tirul.

Riposta arcaşilor englezi s-a declanşat imediat. La un moment dat s-a declanşat o ploaie vijelioasă, de o violenţă năprasnică. Furtuna n-a durat mult, dar fatalitatea a vrut ca lovitura ei să se concentreze asupra arbaletierilor, destinzându-le corzile armelor. Pe o boltă de un albastru pur a apărut apoi un soare strălucitor, soare pe care francazii îl aveau orbitor în faţă. În schimb, lumina de excepţie oferea englezilor condiţii ideale de ochire şi lovire. Mii de săgeţi înnegreau cerul şi provocau goluri adânci în rândurile francezilor.

Sub violenţa tirului, mercenarii genovezi s-au întors şi au încercat să fugă. S-au lovit însă de cavalerii francezi furioşi, care au început să-i masacreze pentru a-şi face drum spre englezi. Insularii profitând de dezordinea din tabăra franceză şi-au lansat liniile de "cuţitieri" care au pătruns în masa armatei franceze învălmăşite de fugari şi au început un masacru fără risc. De cinsprezece ori cavalerii francezi au şarjat şi tot de atâtea ori au fost respinşi fără a reuşi o luptă corp la corp şi fără a provoca nici un necaz major inamicului. Rândurile engleze se deschideau numai pentru a face loc de trecere propriilor bombarde. Astfel artileria deşi rudimentară a provocat ravagii dezastroase. La căderea nopţii francezii pierduseră patru mii de oameni şi armata era demoralizată.

De partea engleză pierderile erau nesemnificative.

Bătălia de la Crecy a rămas memorabilă în istoria războaielor şi pentru faptul că în cursul ei s-au utilizat, pentru prima dată în Occident, armele de foc. Pentru prima dată şarja de cavalerie nu s-a mai dovedit „şansa bătăliilor". Venise timpul ca lupta corp la corp să fie treptat înlocuită cu noi tactici de luptă, cu efecte majore de la distanţtă:folosirea masivă a arcaşilor şi a rudimentarelor arme defoc. Războiul deo sută de ani va conduce la un salt major pe linia perfecţionării armelor de foc în Europa.

Philippe al VI-lea a trebuit să abandoneze câmpul de luptă, în plină noapte, urmat numai de o mică escortă.

După două zile, pe 28 august 1346, englezii şi-au continuat drumul, devastând câmpiile, oraşele şi satele. Eduard al III-lea s-a hotărât să cucerească portul Calais pentru a-şi asigura un port de debarcare pe coasta franceză, în imediata apropiere a Angliei. Scăpat de armata inamică, care i se opusese şi care, moral şi material, nu mai era în stare de un nou efort, el s-a simşit liber să angajeze un asediu pe care să-l prelungească cât timp va fi nevoie. Nu se aştepta la un succes rapid sau facil.

Calais poseda fortificaţii puternice, iar nisipurile mişcătoare care-l înconjurau constituiau un obstacol dificil pentru asediatori. Trebuia blocat oraşul prin tăierea tuturor posibilităţilor de reaprovizionare, pentru a-l aduce, încet, la înfometare, izolare şi oboseală.

Asediul a durat zece luni, de la 26 septembrie 1346, la 3 august 1347. Oraşul s-a predat după o foamete

atroce.

Philippe al VI-lea a trebuit să se consoleze cu înfrângerea suferită la Crecy care a rămas în memoria de prim rang a istoriei. În loc ca eşecul să-l înfierbinte pentru o nouă contruntare, l-a abătut într-o veritabilă inerţie. S-a dezinteresat total de soarta oraşului Calais neîncercând nici o acţiune de despresurare sau recucerire.

Către Paştele anului 1347, când Calais încă rezista, a dat totuşi un semn de reluare a ostilităţilor, dar fără vlagă. S-a decis să echipeze o armată de ajutor, dar a tergiversat timp de trei luni strângerea ei. Armata aceasta a ajuns în apropierea englezilor, lângă localitatea Sangatte, la 27 iulie 1347. Situaţia inamicului era foarte puternică pentru că îşi multiplicase lucrările de protecţie.

Regele francez a ezitat să angajeze lupta, cu teama de a declanşa o nouă confruntare armată de durată. Amintirea bătăliei de la Crecy îl obseda şi îl paraliza, făcându-l să se gândească la o nouă înfrângere.

Imobili, englerzii aşteptau pregătiţi. După câteva zile, exact pe 2 august 1347, ei au văzut armata franceză punându-se în mişcare şi îndepărtându-se. De pe înălţimea zidurilor, apărătorii oraşului Calais au asistat la retragerea celor de la care sperau salvarea şi au înţeles că erau abandonaţi.

Pentru ei prelungirea rezistenţei devenea imposibilă şi fără speranţă. Comandantul Jean de Vienne a început negocieri cu asediatorii. Condiţiile impuse de învingători au fost nemiloase. Eduard al III-lea a cerut ca şase notabili din Calais, cu picioarele şi capetele goale, cu ştreanguri legate de gât, să se prezinte în faţa sa, cu cheile oraşului şi ale castelului, urmând să le hotărască soarta după

propria lui voinţă.

Şase burghezi, dintre cei mai bogaţi şi mai remarcabili din Calais, s-au prezentat în condiţiile cerute. Toţi s-au oferit voluntari în frunte cu Eustache de Saint-Pierre. Când au ajuns în faţa regelui Eduard al III-lea li s-a hotărât, imediat, condamnarea la moarte. Nobilii englezi au încercat, prin rugăminţi să schimbe hotărârea suveranului, dar nu au reuşit decât să-l înverşuneze şi mai rău.

Numai regina a reuşit să-i salveze pe condamnaţi, aruncându-se la picioarele soţului şi implorându-l în numele sfintei Fecioare şi a lui Christos.

Toţi locuitorii oraşului au fost expulzaţi iar ostaşii şi cavalerii, care-l apăraseră, au luat drumul prizonieratului, în Anglia.Eduard al III-lea şi-a făcut intrarea într-un oraş complect golit de locuitori.

Ulterior s-a realizat repopularea cu burghezi şi nobili aduşi din Anglia transormându-se oraşul într- o enclavă engleză pe teritoriul francez. Calais a rămas mai mult de două sute de ani posesiune engleză.A fost redobândit de Franţa în 1598, pe timpul domniei reginei Elisabeta în Anglia.

Un armistiţiu care trebuia să se întindă pe mai mulţi ani, a încheiat această perioadă de operaţiuni militare, terminată dezastruos pentru Franţa. Armistiţiul, de la Calais, s-a semnat pe 28 septembrie 1347 şi deşi s-a reînnoit de mai multe ori, nu s-a putut ajunge la pace.

Destinul s-a înverşunat împotriva Franţei. Atunci când ar fi putut să treacă la reorganizarea forţelor şi la înlăturarea ruinelor provocate de război, asupra regatului s-a abătut o nouă nenorocire, menită să-l aducă pe ultima treaptă de slăbiciune. Ciuma propagată din Orient, prin Italia, a atins

Franţa în anul 1347 şi s-a răspândit peste întregul teritoriu cu o putere irezistibilă. Se numea ciuma neagră. Boala sfâşia corpul cu ulceraţii şi tumori provocând asfixie şi vomismente de sânge. Era un rău hidos împotriva căruia nu se cunoştea nici un remediu.

Localităţile aveau aspectul sumbru al unor necropole, bântuite de frică şi disperare. Zilnic mureau un număr imens de oameni (la Avignon - patru sute pe zi, iar la Paris - opt sute pe zi).

Pe toată întinderea regatului, epidemia făcea aceleaşi ravagii. Era un inamic misterios şi necruţător care lovea peste tot.

Timp de optsprezece luni, consecutiv, Franţa s-a găsit la discreţia unei calamităţi împotriva căreia era dezarmată. Nici o viaţă nu se putea considera în afara pericolului. În faţa acelei nenororciri ce părea fără sfârşit, s-a recurs la rugăciuni, la ceremonii religioase, la prescripţii aberante dictate de superstiţii. Toate puterile supraumane erau invocate cu pasiune şi disperare. Nu s-a neglijat nimic, nici o relicvă, nici un pelerinaj, nici un rit vrăjitoresc. În toate se punea o mare speranţă.

Umanitatea se simţea abandonată capriciilor unei puteri monstruoase. Singura grijă a supravieţuitorilor era de a săpa gropi pentru îngroparea morţilor, nu atât din datorie sau pietate cât datorită nevoii de a elimina mirosurile pestilenţiale. Câteodată viteza epidemiei depăşea forţele celor vii în realizarea înmormântărilor. Cimitirele şi-au dublat suprafaţa. Nu se mai punea problema unor gropi individuale şi se foloseau imense gropi comune.

Din timp în timp se ridica o rumoare de revoltă

sau de dorinţă de răzbunare. Se ignora sursa răului dar se căutau responsabili pentru abaterea insuportabilei nenorociri. Cum era normal pentru obscurantismul medieval, vinovaţi au fost găsiţi evreii. Erau bănuiţi că ar fi otrăvit puţurile şi sursele de apă.

Au urmat masacre prin tot regatul, dar în Languedoc ele au atins limite incredibile de sălbăticie. Acolo toţi evreii ar fi fost ucişi dacă papa Clement al VI-lea nu i-ar fi chemat la el oferindu-le azil la Avignon şi în comitatul Venaissin. Nimeni nu lua în seamă că evreii erau şi ei atinşi la fel de dezastroasa epidemie.

Comitatul Venaissin sau simplu, „Comitatul", a fost teritoriul, care împreună cu oraşul Avignon, a aparţinut papilor, pe pământ francez, între 1274 şi 1791. Stăpânirea exclusivă, de tip fedal, a papei asupra acelei enclave teritoriale a putut să asigure protecţia reală a refugiaţilor evrei.

În acelaşi timp s-au fondat secte de penitenţi, printre care cea a *"Flagelanţilor"* ai cărei membri îşi sfâşiau trupul cu lovituri de bici, cu plumb la vârfuri. Credeau că în acest fel alungă forţele malefice.

Pe parcursul giganticei epidemii, Franţa a pierdut jumătate din locuitori.Ciuma a fost boala epidemică care a provocat cei mai mulţi morţi pentru întreaga umanitate până în pragul epocii moderne.

Catastrofele succesive au determinat şi distrus toate principiile morale ale ţării, afectând profund capacităţile productive şi viaţa economică în întregul ei. Munca aproape încetase, atât la câmp cât şi în oraş. Regatul nu mai avea nici comerţ, nici agricultură, nici industrie. Până la calmarea şi la încetarea epidemiei, nimeni nu s-a mai gândit decât la iminenţa

morţii, iar supravieţuirea materială devenise extrem de dificilă. Rărirea forţei de muncă la sate s-a repercutat asupra aprovizionării alimentare. Penuria de alimente a ajuns în unele provincii, până la nivelul foametei. Pe de altă parte produsele manufacturate au atins preţuri pe care numai cei bogaţi şi le puteau permite.

Curând au apărut conflicte sociale. Partea cea mai muncitoare a populaţiei cerea slăbirea dărilor care ajunseseră să le perecliteze viaţa. Meseriaşii cereau creşterea salariilor până la nivelul care le-ar fi putut asigura traiul.

Regele s-a văzut nevoit să impună o mediere a conflictului, reducând cererile excesive şi obligând patronii să acorde salarii mai ridicate, dar nu a reuşit să mulţumească nici una dintre păturile sociale.

Crud lovită de război şi teribil slăbită de epidemie, Franţa a avansat pe o cale extrem de periculoasă, calea disensiunilor sociale.

Din punct de vedere militar această primă perioadă a războiului de 100 de ani s-a caracterizat prin bătăliile marcante de la Ecluse, Crecy şi Calais, toate pierdute de Franţa.

Continuarea războiului şi mişcările sociale din Franţa

Philippe al VI-lea a supravieţuit puţin timp după ultima catastrofă care se abătuse asupra regatului său. A murit în anul 1350 fără a se putea determina cu precizie de ce boală a fost atins.

A lăsat amintirea unui suveran violent şi indecis, lipsit de iniţiativă, uşor de descurajat, bun războinic individual, dar slab conducător de bătălii. S-a aflat în faţa unor adversari care ştiau ce înseamnă ordinea şi organizarea şi care conduceau războiul după metode noi. Frumoasele temerităţi individuale ale cavalerilor, nu-şi mai găseau locul. Comandanţii englezi instruiţi îşi dirijau batalioanele ca pe nişte părţi ale unei mari echipe, neacceptând improvizarea şi exaltarea. Idealul cavaleresc nu mai realiza aproape nimic în faţa unei armate pregătite, ce lupta după o tehnică nouă.

Franţa a avut neşansa ca succesorul lui Philippe al VI-lea, fiul său mai mare Jean, duce de Normandia, să-i moştenească defectele şi să le agraveze. Dovedea o stranie orbire în alegerea consilierilor, o împovărătoare lipsă de vioiciune în spirit, un dispreţ desăvârşit pentru tot ceea ce nu era cavalcadă iute şi lovitură de spadă. Dovedea o încăpăţânare ce nu putea fi înfrântă. Probabil fusese creat de natură numai

pentru a se bate şi de a organiza bătălii pe care vroia să le conducă.

Jean cel Bun, sau cel Brav - căci purta aceste două supranume - s-a preocupat prea puţin de reorganizarea armatei sau a finanţelor. Pe deasupra golea tezaurul, oferind curtenilor şi supuşilor serbări fastuoase sau jocuri. Nu evalua deloc dificultăţile domniei sale. Dificultăţilor de conducere moştenite li se adăugase un factor nou, ura ginerelui său, Carol de Navara (Charles de Navarre), care, poate pe nedrept, a fost supranumit "cel Rău"(le Mauvais), de către favoriţii regelui Jean cel Bun (Jean le Bon).

Fiu al Ioanei de Franţa (Jeanne de France), deci nepot al lui Philippe cel Frumos (Philippe le Bel), el considera că avea drepturi la tronul Franţei. Ca şi în cazul lui Eduard al III-lea al Angliei drepturile veneau pe linie femeiască, neadmise de legea salică franceză. Rege de Navara, conte de Mortain, d'Evreux, suzeran al mai multor seniorii normande, el se căsătorise cu fiica lui Jean cel Bun când aceasta nu avea decât opt ani. Pentru a renunţa la drepturile sale a cerut să i se restituie comitatul de Angouleme, vechi fief al navarezilor.

Navara a apărut ca mic regat independent în secolul al IX-lea, în sud-vestul Franţei şi în nordul Spaniei, de o parte şi de alta a Pirineilor. De la începuturi s-a manifestat ca centru de rezistenţă împotriva invadatorilor de origine vizigotă, francă şi arabă. Prin schimbări de dinastie şi alegăturilor matrimoniale specific feudale a intrat, în secolul al XIII-lea sub influenţa şi vasalitatea franceză, cu toate că populaţia era hispanică.

Jean cel Bun a comis greşeala de a dărui comitatul unui favorit al său, Carol de Spania (Charles

d'Espagne), conetabilul regatului. Donaţia a provocat ura fără margini a nobililor de Navara.

Disensiunile au cuprins cea mai înaltă nobilime franceză şi au dobândit o importanţă nemăsurată. Interesele generale ale regatului au ajuns să preocupe mai puţin decât acea contradicţie feudală, privind suzeranitatea unui comitat.

Emoţia de la curtea franceză a crescut în intensitate când s-a aflat că regele de Navarra comandase şi obţinuse asasinarea conetabilului. Bulversarea lui Jean cel Bun a crescut mai mult când a primit ştirea că navarezul, Carol cel Rău (Charles le Mauvais) încheiase un tratat cu englezii, declarându-se aliatul lor şi oferindu-le trecerea nestingherită prin posesiunile normande deţinute de el. Navarezul, împreună cu regele Eduard al III-lea, au pus la puct un plan comun. Planul prevedea partajarea suzeranităţilor. Regele englez prelua tronul Franţei în schimbul provinciilor Champagne, Brie şi Languedoc, pe care urma să le stăpânescă casa de Navara.

Recunoscând, pentru sine, că nu era în stare să răspundă pe căi militare adversarilor, Jean cel Bun s-a umilit şi nu a refuzat navarezului nici o satisfacţie solicitată. Prin atitudinea prea conciliantă a desconspirat propria slăbiciune şi a încurajat pe adversari să reia lupta.

In situaţia Franţei nu se întrevedea o redresare sigură şi urgentă. Pentru procurarea banilor, regele a convocat, în 1351, Statele de Languedoc (Parlamentul local), apoi, puţin mai târziu, pe cele din Languedoil şi o serie de alte adunări provinciale. Acele reuniuni de nobili, ecleziaşti şi de notabili au votat subsidii neînsemnate. Nimeni nu vroia să consimtă la sacrificiile necesare reale, în schimb toţi exprimau cu

asprime neîncrederea şi iritarea. In fața unui adversar tenace, hotărât şi disciplinat din punct de vedere financiar şi militar, Franța apărea ca un organism statal haotic, neunit, agitat şi slăbit de pasiuni.

Jean cel Bun a încercat un efort de redresare prin devalorizarea monedelor pentru procurarea resurselor şi a schițat o reformă a armatei. Aceasta era divizată în companii comandate de căpitani. A prescris exerciții şi treceri în revistă a trupelor şi a stabilit solde. Încercarea s-a dovedit mai mult tentativă de reducere a anarhiei, un punct de plecare pentru o adevărată reorganizare, mai completă şi mai serioasă.

Guvernarea franceză nu a mai avut timp de gândire sau de visare pentru că au reînceput ostilitățile militare.

La jumătatea lui octombrie 1355, o armată engleză a debarcat la Calais. In afara unei puternice insurecții în Artois şi a câtorva devastări, nu s-a produs nici o confruntare militară majoră. In final expediția insularilor a rămas fără nici un rezultat. În sudul teritoriului lucrurile au evoluat cu totul altfel. Marii nobili din Gasconia, fideli englezilor, s-au temut că Jean de Armagnac, care comanda trupele franceze, să nu cucerească toată provincia. L-au rugat pe Eduard al III-lea să le trimeată ajutoare, iar acela a sesizat, cu inteligență, ocazia care i se oferea.

Fiul său, prințul de Galles, căruia culoarea armurii îi artrăsese supranumele de "prințul Negru", a debarcat la Bordaux cu paisprezece mii de oameni şi a început o campanie violentă de jafuri, de incendii şi de devastări, de-a lungul şi de-a latul provinciilor Armagnac şi Languedoc. Pe parcurs a incendiat fortăreața Carcassonne şi a cucerit un mare număr de localități şi castele, avansând spre Narbonne. Apoi,

urmând alt itinerar, englezii au recucerit Bordeaux fără nici o rezistență, la 5 decembrie 1355, şi au devastat mai mult de cinci sute de oraşe, cetăți izolate sau sate. La vremea respectivă s-a consemnat că nu se mai văzuse o campanie de distrugeri de o asemenea amploare.

A devenit evident că după asemenea succese, insularii vor fi tentați să întreprindă, la sfârşitul iernii, noi operațiuni, mai puternice, mai concentrate şi mai decisive.

Jean cel Bun a înțeles că a sosit momentul să se pregătească pentru o confruntare dură. Îi lipseau, însă, condițiile necesare financiare. Subsidiile insuficiente acordate de adunările sau "Statele" provinciale nu s-au plătit niciodată. Pe de altă parte era imposibil să se procedeze la o nouă devalorizare a monedelor, deoarece se aplicaseră optzeci şi una de astfel de operațiuni de-a lungul a cinci ani şi se atinsese limita extremă.

Amputările repetate aduseseră livra la a zecea parte din valoarea ei inițială şi nu se putea continua fără a se ajunge la o bancrută totală.

Regelui Jean cel Bun îi repugna să convoace "Statele Generale" care se arătau din ce în ce mai recalcitrante, reclamând dreptul de control asupra sumelor pe care le acordau şi pretinzând să substituie autoritatea lor celei regale, în domeniul financiar.

Circumstanțele în care se găsea plasat, îl obligau pe rege să trateze, totuşi, cu "Statele Generale", oricare s-ar fi dovedit exigențele acelora.

La sfârşitul lunii noiembrie 1355, Statele din Languedoil au fost convocate, prin ordonanță reală, în marea sală a Parlamentului. Cancelarul, Pierre de La Foret, a expus

situaţia în care se găsea regatul francez, în faţa unui război iminent care cerea resurse speciale. Răspunsul tuturor celor trei stări s-a dovedit satisfăcător. În principiu toţi participanţii se alăturau, fără rezerve, cu persoana şi bunurile lor, în serviciul ţării ameninţate. În acel moment a apărut , pentru prima dată în istorie, numele unui om pe care circumstanţele urmau să-l facă un şef revoluţionar, reprezentant al spiritului burghez opus absolutismului monarhic, Etienne Marcel.

Postăvar bogat, aparţinator al unei foarte puternice dinastii de comercianţi şi financiari ai capitalei, ridicat de egalii săi la demnitatea de mai marele comercianţilor, el a luat cuvântul în faţa "Statelor Generale" ca reprezentant al oraşelor. La fel ca şi colegii din nobilime şi cler, a acordat subsidiile indispensabile, în numele burgheziei.

După votarea, în principiu, a impozitelor, Statele Generale, pe parcursul unor lungi discuţii, au stabilit regulamentele de adunare şi de control, menite să asigure contribuabilii de utilizarea corespunzătoare a fondurilor. S-a stabilit asigurarea soldei, a întreţinerii şi a echipamentului pentru o armată de treizeci de mii de oameni.

Sumele suplimentare erau obţinute din impozite suplimentare pe consumaţie. Impozitele se aplicau asupra întregei populaţii şi asupra tuturor tranzacţiilor comerciale, de orice natură. Nici un privilegiu de naştere sau de situaţie socială nu era acceptat.

Impozitul atingea pe toţi francezii. În fiecare dioceză trebuia instituit un corp de controlori, aleşi chiar de Statele Generale. Fiecare stare socială participa cu câte trei "super intendenţi" la un consiliu suprem constituit din nouă membri. Consiliul avea menirea să regleze litigiile şi să

supravegheze activitatea controlorilor. În fiecare circumscripţie încasatorii care centralizau dările erau desemnaţi tot de "State", la fel ca cei doi încasatori generali de care depindeau pe plan central.

O prescripţie imperativă însoţea carta financiară: orice sumă adunată nu trebuia să intre în mâinile regelui sau a slugilor săi, ci numai în tezaurul armatei. Astfel poporul, reprezentat prin Statele Generale, accepta să asigure întreţinerea trupelor, dar numai cu condiţia ca Statele însăşi să regleze contribuţiile şi să efectueze în mod direct plăţile.

Statele Generale nu se îngrijeau de "armata regelui" ci de "armata franceză". Autoritatea monarhică nu trebuia să intervină, pe linie financiară, între armată şi ţară.Se producea o amputare a puterii regale. Suveranul se vedea constrâns să accepte un suveran financiar. Statele Generale au adăugat şi alte clauze îndrăzneţe, nu mai puţin restrictive. S-au fixat datele reuniunilor viitoare ale Statelor şi s-a impus principiul că nimeni nu putea cere ajutor pentru a purta un război fără a cere aprobarea Statelor Generale. Acest parlament şi-a îngăduit chiar să intervină în organizarea şi inspectarea trupelor, instituind un drept "de coaliţie" care permitea contribuabililor să reziste unei uzurpări de putere din partea funcţionarilor regali.

S-a contrapus personalitatea colectivă a naţiunii împotriva absolutismului monarhic. Bunului plac al suveranului i se punea o stavilă de natură financiară. Experienţa imediată urma să probeze că instituţiile democratice, ale căror principii păreau satisfăcătoare, se dovedeau defectoase în practică.

Cu toate că modalităţile de percepere a

fondurilor erau, în teorie, riguros ordonate, s-a constatat că, în practică, impozitele au rămas puțin productive, ocolind toate controalele. Cu toate că nu se mai adunau în mâinile regale, finanțele publice nu au devenit mai prospere.

Trebuia totuși să se primească lupta. Jean cel Bun recepta din toate părțile numai vesti amenințătoare. Se zicea că nu numai Carol cel Rău complo.a împotriva Franței cu englezii, ci că reușise să-l atragă chiar pe fiul mai mare al regelui, Delfinul Carol (Charles). Relațiile amicale pe care le întrețineau cei doi, dădeau posibilitatea oricărei supoziții.

Jean cel Bun s-a hotărât să dea o mare lovitură.Și-a făcut apariția inopinant la un banchet pe care îl oferea fiul său în onoarea regelui de Navara și câtorva mari nobili ai curții sale, la Rouen, la 5 aprilie 1356. S-a prezentat acompaniat de mareșalul de Adrehem și de ostași. A intrat în sala festinului, s-a aruncat asupra unuia dintre oaspeți, contele de Harcourt, l-a lovit în față, apoi s-a întors asupra lui Carol cel Rău, l-a apucat de păr și a început să-l scuture și să-l înjure furios, amenințându-l cu moartea. Din ordinul său contele de Harcourt și alți trei nobili ai regelui de Navara au fost arestați. Carol cel Rău a fost și el făcut prizonier. Pe primii patru i-a trimis imediat la moarte, iar pe Carol cel Rău l-a condus sub pază puternică în Picardia, unde l-a închis în castelul d'Arleux.

Acel act violent, de la care Jean cel Bun aștepta un miracol, a avut ca unic rezultat aruncarea în brațele englezilor a tuturor nobilor vasali navarezului.Toate posesiunile normande ce depindeau de cele două case nobiliare, de Harcourt și de Navara, deci cea mai mare parte a orașelor normande, au apelat la Eduard al III-lea ca la un

veritabil suveran.

Jean cel Bun s-a hotărât să mărșăluiască asupra Normandiei cu cincizeci de mii de oameni, armată ce constituia aproape totalitatea forțelor sale. La începutul lui iunie 1356 a intrat în Evreux. In același timp englezii au debarcat și s-au alăturat navarezilor, împreună cu unele ajutoare venite din Bretania.

În împrejurimile localității Laigle, cele două părți s-au întâlnit. Deși avea de partea lui superioritatea numerică, Jean cel Bun a ezitat să înceapă lupta.

Curând i-au parvenit vești grave. Prințul de Galles, fiul regelui Angliei, plecat din Bordeaux, avansa către centrul Franței. Evaluând pericolul presant, Jean cel Bun a abandonat Normandia pentru a întretăia calea Prințului Negru. A luat cu sine cele mai bune trupe, în jur de douăzeci de mii de oameni. Din păcate, nu s-a grăbit deloc, părând că vrea să amâne cât se poate angajarea decisivă. Se poate spune că avea un presentiment.

În final l-a lăsat pe Prințul Negru să ajungă până în provincia Touraine, prin traversarea regiunilor Perigord, Limousin și Berry. Englezii au ajuns la Ambois, la 7 septembrie 1356, în timp ce Jean cel Bun se găsea la Chartres.

Manevra schițată de regele Franței a îngrijorat pe englezi. El a trecut Loara pe cinci poduri diferite, cu intenția de a înconjura adversarul și de a-l prinde pe la spate, înghesuindu-l spre fluviu. Englezii simțind pericolul au executat o retragere rapidă care i-a adus în împrejurimile orașului Poitiers, la Maupertuis. Acolo au ocupat o poziție puternică în care s-au întărit.

Profitând de configurația terenului s-au instalat

pe un platou ridicat, ce nu putea fi atins decât urcându-se pante împădurite. Platoul era protejat în spate de cursul râului Miausson. În vecinătatea imediată, pe o colină care domina platoul, prinţul de Galles şi-a dispus o parte a trupelor. El nu avea decât şapte mii de oameni pe care îi opunea celor douăzeci de mii ai francezilor. Avea, însă, avantajul că putea supraveghea câmpia, iar adversarul trebuia să escaladeze pantele obositoare, pentru a ajunge la el. Era 19 septembrie 1356.

Unul dintre cei mai buni generali francezi, Jean de Clermont, a declarat că nu este de părere să se atace într-o astfel de situaţie. Nu a fost ascultat, ci acuzat de laşitate. Furios, el a pornit primul la atacul înălţimii, împreună cu unul din escadroanele sale. Riposta arcaşilor englezi, care a omorât şi rănit o mare parte din francezi, a adus disperarea în rândurile celorlalţi ce au luat parte la atac.

Ducele de Normandia a iniţiat o altă încercare de asalt pentru cucerirea poziţiei. De pe colina vecină arcaşii englezi au ochit în condiţii ideale, provocând o nouă debandadă în rândul francezilor. Regele Jean cel Bun a luat conducerea ultimelor trupe, compuse din cavalerii săi şi a intrat în luptă. În timp ce făcea eforturi să atingă înălţimea platoului, nu a sesizat că o parte din trupele engleze coborau de pe colina vecină şi îl înconjurau pe la spate. Înconjuraţi şi loviţi din toate părţile, regele şi cavalerii săi s-au luptat magnific.

Englezii şi francezii schimbau lovituri grozave dar cei din urmă, deşi au rezistat eroic, au fost covârşiţi numeric. Asupra regelui francez s-au concentrat toate forţele englezilor. Rotind barda cu ferocitate, el s-a apărat fără slăbire, iar cel de al treilea fiu al său, Philippe, care i se găsea

alături, căuta să-l ajute şi să-l apere. Toată vitejia s-a dovedit inutilă. Peste atacatorii morţi sau răniţi veneau mereu alţii, astfel că încet, încet, micul grup francez, complect încercuit, a căzut sub violenţa atacurilor. Atunci când toţi însoţitorii îi fuseseră masacraţi, Jean cel Bun şi tânărul său fiu au căzut prizonieri. *Acolo a murit toată floarea cavalerilor francezi.*

Prinţul de Galles l-a tratat pe ilustrul captiv cu toate semnele de respect şi cu o amicală curtoazie. L-a înconjurat cu semne de mare dragoste şi de respect pentru vitejia extraordinară de care dăduse dovadă. Prinţul Negru şi-a exprimat mândria că poate servi la masă un aşa mare prinţ şi un aşa de vaşnic cavaler.

A doua zi prinţul englez a luat drumul sudului, spre Bordeaux. În mănăstirea Saint Andre, aflată în drum, a lăsat sub pază preţioşii prizonieri, până în luna aprilie 1357. Intre beligeranţi a intervenit un armistiţiu de doi ani, după care regele Franţei şi fiul său au fost îmbarcaţi pentru Anglia. Acolo au cunoscut o primire fastuoasă şi s-au bucurat, mai mult de trei ani, de o viaţă în complectă libertate. Vizitau castelele celor mai înalţi nobili englezi, erau onoraţi cu vânători, cu serbări, cu turnire.

Jean cel Bun oferea, la rândul său, festine, citea romane cavalereşti, se delecta cu menestreli şi ducea, în totalitate, o viaţă plăcută. Alături de rege şi de fiul său, în Anglia, s-au mai găsit, ca ostateci, un număr însemnat de nobili francezi căzuţi prizonieri la Poitiers.

Imediat după înfrângere, guvernarea Franţei şi-a asumat-o Delfinul Carol (Charles).

Tinereţea şi lipsa sa de experienţă suscita speranţele tuturor acelora care credeau că pot profita de situaţie

pentru a diminua puterea monarhiei. Cele mai agresive erau agitaţiile populare produse de înfrângere.

De localitatea Poitiers sunt legate două mari bătălii din istoria Franţei, cu sfârşit diferit şi cu rezonanţe largi internaţionale.

Prima bătălie a fost cea din 732. Atunci armata arabă din Spania, comandată de Abd-el-Rhaman, a sosit la Poitiers, jefuind şi incendiind localităţile din cale. L-a întâmpinat Carol Martel (Charles Martel), regele francilor, pe un teren aflat între Poitiers şi Tours. Bătălia s-a dat la 4 octombrie 732. Numeroase legende au urmat acel eveniment major. Una spune că regele Carol Martel a ucis, cu propria mână, pe Abd-el-Rhaman şi că arabii au lăsat 375000 de luptători pe câmpul de luptă.

Adevărul mai concret, care poate fi confirmat, este că, într-adevăr, conducătorul arab a fost ucis, iar noaptea a întrerupt bătălia. Arabii au părăsit tabăra lor înainte de sosirea dimineţii retrăgându-se spre Pirinei.

Victoria aceea a francilor s-a apreciat ca victoria decisivă a creştinătăţii asupra musulmanilor ce avansau în Europa. Carol Martel a traversat istoria drept salvatorul creştinătăţii, fapt ce este adevărat pentru partea occidentală a lumii creştine. În cealaltă extremitate a continentului, bizantinii respinseseră deja încercările arabe de a trece în Europa încă din anul 718, când nomazii deşertului fuseseră constrânşi să părăsească asediul Bizanţului şi să se retragă spre Orient.

Cea de a doua mare bătălie purtată în apropierea oraşului Poitiers, a zguduit întreaga fiinţă a poporului francez şi a făcut din infanterie regina bătăliilor. S-a confirmat tactica

dominării câmpului de luptă prin cooperare între formaţiunile aceleiaşi armate. Cavalerul medieval individual nu mai putea să hotărască soarta unei bătălii prin propria vitejie sau îndemânare. Încă după bătălia de la Crecy se simţise că tactica ducerii bătăliilor trebuia schimbată, că simplele şi vijelioasele cavalcade nu mai puteau hotărâ soarta încleştărilor. Cine era receptiv la schimbările din lumea militară avea şansa succesului. La 19 septembrie 1356, la Poitiers, englezii au dovedit primii că s-au adaptat la noile condiţii de purtarea unui război.

Frământări interne ale Franței

Înfrângerea drastică și neașteptată a armatei franceze la Poitiers, a zguduit teribil lumea regatului. Forța clasei nobiliare a suferit o scădere brutală prin dispariția fizică sau căderea în prizonierat a unui număr excesiv de mare de nobili din două generații. Aproape toate marile familii franceze au intrat în doliu. La vârful societății și a puterii statale, monarhia a intrat brusc într-o criză de credibilitate.

Capturarea lui Jean cel Bun (Jean al II-lea al Franței), după apărarea sa eroică, a suscitat în tot regatul o emoție mai puternică decât cea produsă de înfrângerea armatei.

Sentimentul național încă neconturat, se afirma în acele timpuri prin atașamentul față de persoana regelui, care era respectat și iubit ca un stăpân, ca un ghid, ca un protector natural sau ca un tată.

După Poitiers, nu s-a aruncat asupra regelui vina eșecului, slăbiciunea guvernării sau suferințele publice. Au fost acuzați consilierii săi. S-a creat o iritație împotriva nobililor aroganți și s-au detestat inamicii englezi, nu pentru că se îndreptau împotriva Franței ci pentru că îl atacaseră pe rege. Faptul că regele se găsea prizonier a provocat cea mai puternică ură împotriva Angliei. Ca într-o familie, Franța s-a scufundat într-o atmosferă de doliu, iar Delfinul Carol (Charles) a fost înconjurat de gânduri duioase, datorită tinereții sale. Nu împlinise încă douăzeci de ani și își asumase sarcina

de a conduce statul, ca înlocuitor al regelui prizonier. Urma să arate că este demn de tron, prin abilitate, suplețe politică și prin oportunismul cu care a făcut față unei situații tulburi și unor dificultăți inextricabile.

Conștient de slăbiciunea sa și dornic să-și atragă atașamentul națiunii, Delfinul s-a hotărât să convoace Statele Generale. Le-a reunit la Paris, la 17 octombrie 1356, o lună după înfrângerea de la Poitiers.

Adunarea Statelor a marcat începutul unei lungi perioade de tulburări care s-au apropiat de o veritabilă revoluție. În cursul agitațiilor, *"comuna pariziană"*, supusă unor manevre burgheze veleitare, a manifestat o violentă opoziție antimonarhică. Burghezia a sfârșit prin a revolta sentimentele promonarhice ale majorității populației. Doi oameni noi au luat conducerea evenimentelor agitate: Etienne Marcel, mai marele comercianților și Robert Le Coq, episcop de Loan.

Funcția de conducător al comercianților conferea, celui ce o deținea, o putere foarte întinsă. El dirija comerțul orașului, decidea asupra tuturor afacerilor ce vizau porturile sau piețele, greutățile și măsurile folosite în comerț, comanda un numeros personal administrativ și de poliție, juca rolul de prefect cu puteri de reprezentant al *"comunei pariziene"*. Se putea revolta împotriva guvernării și nu-i era dificil, dacă vroia, să recruteze trupe, numai din marea burghezie, mai puțin din lumea artizanilor, a muncitorilor, a șomerilor, a elementelor foarte turbulente și foarte periculoase ale populației.

Robert Le Coq, înclinat prin temperament către intrigă și rebeliune, dispunea de toate calitățile unui tribun

popular, elocinţă, cutezanţă şi violenţă. Animat de ură împotriva regelui Jean cel Bun, a devenit pentru Etienne Marcel unul dintre colaboratorii care totdeauna însoţesc un şef de partid, chiar dacă îşi încalcă propriile principii. Opoziţia burgheză pariziană se putea sprijini pe ajutorul lui Carol de Navara (cel Rău), susţinându-l în pretenţiile sale asupra tronului şi dându-i pretexte pentru o revendicare legitimă.

Reunite, în principiu, pentru a stabili modul de ajutor reclamat de Delfin, Statele din 1356, aşa cum făcuseră cele din 1355, au subordonat strângerea de impozit unui program care constituia o gravă atingere a autorităţii monarhice. Programul tindea să smulgă regelui puterea executivă, pentru a o pune în mâinile "aleşilor".

Burghezii au început să-şi marcheze independenţa prin refuzul de a admite la deliberările lor pe consilierii desemnaţi de Delfin. Apoi au stabilit lista tuturor ofiţerilor şi a miniştrilor pe care îi considerau responsabili de mizeria ţării şi pentru care cereau revocarea. Recomandau instituirea unui consiliu destinat să-l asiste pe suveran, consiliu în care toţi membrii erau aleşi dintre deputaţii Statelor Generale. Totodată au cerut eliberarea lui Carol cel Rău (Charles le Mauvais), căruia îi arătau, în mod oficial, toată simpatia. Acestea erau condiţiile în schimbul cărora deputaţii consimţeau să acorde subsidiile cerute întreţinerii unei armate de treizeci de mii de oameni. Acestor exigenţe, care nu urmăreau decât să pună regalitatea sub tutelă, Delfinul, cu diplomaţie, nu le-a răspuns printr-un refuz imediat. Decis să reziste, el vroia să câştige timp. Fără a lăsa să i se observe iritarea, fără a manifesta nici o opoziţie de principiu, el a cerut să amâne răspunsul, motivând prin preocupările ce-i răpeau

timpul necesar studierii cu atenţie a propunerilor Statelor. Din amânare, în amânare, el a reuşit să nu se angajeze în legătură cu nici una din cereri şi nu a formulat nici un răspuns.

Puse la situaţia de a continua singure deliberările, fără contrapartidă, Statele au reformulat pretenţiile în alte douăzeci de articole foarte detaliate. Au reînnoit atacurile împotriva a şapte, opt consilieri ai regelui acuzaţi de nedibăcie, de neprevedere, de neglijenţă financiară, de indiferenţă faţă de suferinţele poporului.

Au precizat, în continuare, programul lor de reformă guvernamentală.Programul pretindea ca toate locurile din Marele Consiliu, adică toate ministerele, să fie atribuite membrilor Statelor Generale (burgheziei), inclusiv cele de război şi de finanţe.

Se contura astfel o „cartă" ce imita o monarhie constituţională, care nu lăsa regelui decât o umbră de putere efectivă. Însă toate acele proiecte nu erau, pentru un moment, decât vorbe goale. Delfinul nu a subscris nimic. Deoarece Statele s-au separat, fără a se ajunge la nici o înţelegere, el a recurs, pentru procurarea de bani, la expedimente utilizate adesea de înaintaşi. Odată în plus a diminuat valoarea monedei. Înţelegând că noua devalorizare putea provoca nemulţumiri populare şi că ocolind reuniunea Statelor, măsura trecea drept un abuz de putere şi o bravadă, a părăsit Parisul la 5 decembrie 1356. S-a dus la Metz, lângă unchiul său Carol al IV-lea (împăratul Germaniei). A ordonat ca ordonanţa financiară să nu fie publicată decât la câteva zile după plecarea sa.

Agitaţia s-a dovedit mai violentă decât se putea prevedea. Nu s-a agitat numai poporul mărunt. S-a tulburat

întreaga burghezie a Parisului, comercianţii au ţipat că au fost gâtuiţi, iar Etienne Marcel a interzis corporaţiilor să accepte noua monedă.

Când Delfinul s-a reîntors la Paris, la 14 ianuarie 1357, sub presiunea sfaturilor fratelui său, ducele de Anjou, oraşul a avut ocazia să-şi arate faţa răsculată.

Mai marele comercianţilor, Etienne Marcel, a acordat dreptul de înarmare locuitorilor, iar toate petrecerile le-a interzis, ca în timpuri de doliu naţional.Insoţit de reprezentanţii burgheziei şi ai clerului, cu săbiile în mâini, s-a dus să-l întâlnească pe prinţ. Acesta a judecat situaţia ca foarte gravă pentru a reîncepe o nouă tergiversare. Neavând nici un mijloc de luptă, a subscris pretenţiilor Statelor Generale. Chestiunea monetară a fost revizuită şi reglată de către State iar consilierii regali, supuşi adversităţii publice, au fost arestaţi.

Etienne Marcel, burghez obraznic şi parvenit, nu s-a mulţumit cu un răspuns oral, cerând Delfinului să consimtă în scris la cererile Statelor.. Deoarece apărea o nouă problemă financiară , conducătorul burghez a cerut, în plus, reunirea imediată, într-o nouă sesiune de urgenţă, a Statelor Generale.Convocarea s-a lansat pentru primele zile ale lunii februarie 1357.

În compoziţia lor, noile State Generale, difereau profund de cele precedente.

Burghezii din provincie au considerat întrunirile Statelor Generale ca o pierdere de timp prea deasă iar oraşele au considerat cheltuielile cu întreţinerea deputaţilor prea grele. La rândul ei nobilimea s-a dezinteresat de acele adunări ale comercianţilor şi ale secăturilor, unde ea nu avea primul

cuvânt. În final Statele Generale din 1357 au devenit o reuniune a delegaţilor parizieni, indisciplinaţi şi revoluţionari prin temperament.

Şedinţele numeroase şi extrem de agitate au ocupat întreaga lună februariea anului 1357. Robert Le Coq nu a încetat să ţină cuvântări în faţa deputaţilor şi să incite împotriva guvernării regelui. Cererile, reformulate de adunare, au cuprins şaizeci şi unu de articole, prelucrate şi agravate, în raport cu cele din 1355. În termenii din noua *"constituţie"* - noile reglementări constituind o adevărată ,, cartă" constituţională - toată autoritatea legislativă şi executivă era transferată de la rege la aleşii Statelor, cărora li se recunoştea dreptul de a se reuni de câte ori era nevoie.

Aleşii urmau să decidă în toate problemele financiare şi monetare, în toate problemele militare, de război sau de armistiţiu, în toate problemele de administrare a regatului, de constituire şi de regim al organelor de guvernare, de justiţie, de control, de epurare a personalului, de delimitarea riguroasă a serviciilor. Totul era studiat, prevăzut, hotărât, astfel încât să nu lase puterii regale nici o iniţiativă.

Statele s-au preocupat să înlăture eventuale noi abuzuri împotriva celor săraci, să le protejeze proprietatea şi persoana împotriva exceselor încasatorilor de impozite sau împotriva jafurilor ostaşilor. Pentru a elimina eventualele pericole din partea regalităţii, Statele Generale au acordat colectivităţilor şi indivizilor libertatea de a se înarma, de a se coaliza şi de a se apăra prin forţă.

Drept recompensă a acestei abdicări deghizate, Delfinului i se acorda o armată de treizeci de mii de oameni, întreţinuţi şi plătiţi de către populaţie, fără ca nici o sumă să

treacă prin mâinile sale. Carol, în calitate de înlocuitor al regelui, a acceptat „carta". Nu a putut să o refuze aşa că Statele au promulgat-o sub numele de "Marea Ordonanţă", la 3 martie 1357.

Se găsise calea spre o nouă formă de monarhie în care, ca şi în Anglia, o adunare aleasă, reprezenta naţiunea alături de rege. Puterea regală, totdeauna controlată, nu putea degenera în absolutism.

Între principiu şi aplicarea sa, distanţa este adesea foarte mare.Principiile hotărâte de Statele Generale în primăvara lui 1357 urmau a fi înăbuşite de războiul civil, ca pretenţii anacronice. Violenţa pasiunilor politice, înlănţuirea invincibilă a circumstanţelor şi obrăznicia burgheză au transformat tentativa de reformă constituţională franceză într-o răscoală demagogică.

O intervenţie a regelui Jean cel Bun a declanşat conflictul deschis.De la reşedinţa sa engleză, regele Franţei, informat asupra evenimentelor care se derulau în regat, a adresat supuşilor o scrisoare prin care îi anunţa de semnarea unui armistiţiu de încă doi ani, timp în care interzicea toate reuniunile Statelor Generale şi se opunea ridicării unor impozite pe care el nu le aprobase. Această ultimă clauză s-a dovedit foarte inspirată fiindcă a bucurat poporul.

Etienne Marcel şi Robert Le Coq au refuzat să se supună, decretând anularea misivei regale şi convocând Statele pentru 30 aprilie 1357, apoi pentru luna iulie. Ei nu au obţinut succesul sperat, nobilimea nu a răspuns la convocare, clerul a refuzat impozitul, iar deputaţii oraşelor s-au arătat divizaţi. Regele vorbise. Loialismul monarhic reîncepea să se afirme.

Şefii opoziţiei burgheze, mergând înainte, au încercat să ridice impozitul dar n-au izbutit decât să provoace răscoale. Delfinul, căruia nu-i lipsea nici clarviziunea, nici decizia, a sesizat imediat oportunitatea care i se oferea. La rândul său a anulat deciziile deputaţilor, a dispus arestarea unuia care se arătase cel mai violent, a rechemat în consiliul său pe Robert de Lorris, care fusese eliminat şi a făcut cunoscut reprezentanţilor burgheziei reformatoare că, în continuare, el era hotărât să guverneze singur şi fără curatori din partea Statelor Generale. După aceasta, a părăsit Parisul pentru a lăsa spiritele să se liniştească. Dar, când s-a reîntors, agitaţia persista, întreţinută cu tenacitate de către şefii opoziţiei burgheze. A crezut că este abil să le acorde o nouă reuniune a Statelor Generale, în luna noiembrie 1357.

În acelaşi timp, Carol cel Rău, cu o complicitate evidentă, a evadat din castelul D'Arleux unde îşi petrecea prizonieratul. Toţi cei care compuneau partidul revoluţionar, cu Etienne Marcel şi Robert Le Coq în frunte, l-au rugat să vină la Paris. Regele Navarei s-a grăbit să la răspundă la chemare făcându-şi o intrare zgomotoasă în capitală, după care a început o campanie de discursuri publice, cu mare succes asupra locuitorilor.

Situaţia a devenit gravă. Insurgenţii aveau acum un şef de sânge regal, iar trupele navareze alături de cele engleze devastau Normandia fără a ţine cont de armistiţiu. De acolo au pornit în marş spre Paris.

Capitala chema acele trupe inamice ca pe o salvare, supunându-se ordinelor lui Etienne Marcel. Trădarea intereselor ţării avea menirea să satisfacă interesele meschine de putere efemeră a burgheziei. Burghezia pariziană s-a

înarmat și a arborat drapelul roșu și bleu, simbol al independenței comunale.

Delfinul, constatând influența elocvenței asupra poporului instabil și pasionat, s-a hotărât să urmeze exemplul adversarului care ținea ședințele la *"Preaux Clercs"*. El a ales *"Halele"* ca loc de reunire și la rândul său, a început să vorbească poporului. Excelent orator, Carol a uzat de toate procedeele la care putea recurce un tribun: afirmarea iubirii sale și a altruismului, apologia actelor sale, etalarea mașinațiunilor cărora le era victimă, afirmația că adversarii săi erau vânduți străinilor și critica impozitelor.

Etienne Marcel a vrut să răspundă a doua zi, dar Delfinul și cancelarul său au venit înainte și au luat cuvântul primii. Adversarii au ripostat, reuniunea devenind contradictorie.

Situația partidului revoluționar se pare că s-a deteriorat, după ce Delfinul s-a decis să o combată deschis. Tânărul regent ridica o armată și nu se lăsa intimidat, părând decis ca un veritabil luptător.

În teama și nesiguranța generală, cei ce făceau jocurile burgheze, puțin siguri de viitor, se forțau să incite o populație în care elementele mai înțelepte se retrăgeau, puțin câte puțin. Prevedeau că lupta politică putea avea consecințe grave.

Pentru o cauză de ordin privat, trezorierul Delfinului, Jean Baillet, a fost asasinat cu pumnalul de un oarecare burghez revoluționar. Din ordinul locotenentului regelui (a Delfinului) ucigașul a fost arestat și spânzurat. Din păcate ucigașul a fost arestat într-o biserică unde se refugiase. Imediat capii revoluționarilor l-au transformat într-un martir,

victimă a arbitrariului și a despotismului.

La execuția ucigașului, revoluționarii plebei au jurat să se răspundă printr-un act de mare răzbunare. Acela s-a dovedit asasinarea, sub ochii și în apartamentul Delfinului, a mareșalilor de Champagne și de Normandia, Jean de Conflans și Robert de Clermont. Etienne Marcel a condus personal ucigașii, care au tăiat și gâtul lui Regnault de Aci, avocat în Parlament.

După acea triplă execuție, Etienne Marcel a ținut un discurs în fața mulțimii pentru a releva pericolele din care scăpase și pentru a reafirma alianța cu regele de Navara. Burghezul se temea de reacțiile Delfinului, dar nu vroia să arate. Delfinul era un om plin de surprize, penetrant și plin de resurse.

Etienne Marcel se temea adesea că tânărul adversar regal îi va scăpa și va părăsi Parisul. S-a gândit să-l aresteze, dar ideia i-a îndepărtat atașamentul unei mari părți a populației. Turbatul burghez, de frică, s-a limitat să dispună supravegherea atentă a Delfinului curajos.

Carol, alunecos și greu de urmărit, a dispărut la 27 martie 1358, îndreptându-se spre Senlis și apoi, de acolo, la Statele din Champagne.Cu acea ocazie s-a manifestat divergența de sentimente care separa provincia de capitala condusă de secătura de Etienne Marcel. În afara Parisului revoluționarii nu aveau partizani. Faptul s-a reliefat, de manieră indiscutabilă, la lucrările noilor State Generale, convocate de Delfin în Champagne, la 1 mai 1358.

Guvernarea monarhică și-a regăsit partizanii și colaboratorii, pe supușii plecați monarhiei, pe toți aceia ce doreau să-i sară în ajutor.

Etienne Marcel a simţit că nu-i mai rămăsese nici o altă alternativă decât rebeliunea. El trebuia să ridice Parisul, cu toată puterea sa, împotriva regalităţii susţinute de provincie. Purtându-se ca un comandant revoluţionar, a exersat dreptul de rechizeţie, a bătut monedă, a practicat confiscarea bunurilor mobile şi imobile care aparţineau partizanilor Delfinului, a organizat mari lucrări pentru a pune capitala în stare de apărare, a creat locuri pentru artilerie, s-a instalat la Luvru şi a lansat emisari în provincie, pentru a căuta recruţi suplimentari printre şefii de bande de jefuitori şi de hoţi.

Comuna Parisului s-a organizat pentru lupta împotriva regalităţii. Ea urma să se alieze cu alte elemente revoluţionare care, pe timpul a două săptămâni, răspândiseră spaima de-a lungul Franţei. Aceste elemente erau ţăranii răsculaţi, numiţi "les Jacques", iar răscoala lor numită "Jacquerie" - o răscoală ţărănească memorabilă pentru istoria Franţei (28 mai-24 iunie 1358).

* * *

Jaqueria a isbucnit în plină stare de război.Războiul devenise interminabil, întrerupt de armistiţii pe timpul cărora armatele nu părăseau teritoriul. Pe parcursul lor nuse mai produceau bătălii crâncene, dar nici nu aduceau linişte pentru ţară. Dimpotrivă, staţionarea trupelor constituia un adaos de apăsări şi suferinţe prin jafurile şi tâlhăriile la care se dedau soldaţii englezi sau navarezi.

Circa douăzeci de şefi de bande parcurgeau zonele rurale şi le devastau. Ţăranii s-au văzut nevoiţi să se

baricadeze în săracele şi micile lor sate, dar cel mai adesea erau nevoiţi să le abandoneze în mâinile asediatorilor mai numeroşi, mai pregătiţi şi mai înarmaţi. Ţăranii se refugiau în păduri cu tot ce puteau transporta din avutul lor şi din animale. Atunci când se întorceau, găseau lanuri distruse, livezile ruinate şi casele incendiate.

Nobilii se adăugau, prin faptele lor, la nefericirea populaţiei ţărăneşti, stăpâni răi care nu ştiau decât să piardă războaie şi care adesea, adăugau exacţiunile şi jafurile lor la cele ale inamicilor.

Nefericiţii pământeni se vedeau părăsiţi de toţi: regele era prizonier, autoritatea Delfinului se diminua prin răscoala populaţiei Parisului, nobilii se comportau fără nici o frică sau grijă. Nu exista nici un punct de sprijin social sau statal care să vină în ajutorul ţăranilor năpăstuiţi.

Duşmănia, ura, disperarea, au provocat o răscoală. Ţăranii, numiţi cu dispreţ "Jaques" (adică "Iacobi" - după un nume propriu foarte uzitat în lumea oamenbilor simpli), s-au coalizat, s-au înarmat, şi-au ales un comandant, Guillaume Karle şi au declarat război seniorului. Au pornit un război crud, sălbatic, care a cuprins întreaga zonă Beauvais, Soissonnais, Valois, văile râurilor Oise şi Therain. Casele şi castelele nobililor au fost atacate, asaltate şi distruse. Tot nordul Franţei a fost cuprins de marea răscoală.

Etienne Marcel s-a gândit că ar putea profita de noile trupe răsculate ale ţăranilor. De cealaltă parte, Guillaume Karle dorea şi el unirea cu burghezul parizian, pentru o creştere a forţelor şi pentru evitarea pedepsei din partea nobililor.

Alianţa dintre cele două tabere răsculate s-a

realizat repede. O expediţie, compusă din parizieni şi ţărani, a cucerit castelul Ermenonville. Apoi cele două facţiuni s-au despărţit. Ţăranii au reluat direcţia spre Beauvais, iar parizienii au mărşăluit spre Meaux, unde fortificaţiile serveau drept tabără soldaţilor Delfinului.

Batalioanele pariziene, care pe drum şi-au alăturat toţi aventurierii şi toţi hoţii, s-au aruncat la asalt. Au fost înfrânte şi masacrate de către soldaţii şi nobilii credincioşi regelui. Lupta nu a lăsat în viaţă nici un supravieţuitor revoluţionar.

De teamă, trupele Jacqueriei au încercat să se alăture lui Carol cel Rău (le Mauvais) şi trupelor sale. Regele Navarei, pretendent al tronului Franţei, nu putea accepta alianţa cu răsculaţii care atacaseră nobilimea regatului. A gândit că zdrobind forţa ţăranilor va diminua forţa şi aroganţa antinobiliară a lui Etienne Marcel.

Ca orice nobil, regele Navarei dispreţuia profund clasele de jos.

S-a aruncat asupra trupelor ţărăneşti. A ucis un mare număr de răsculaţi în lupte directe, pe alţii i-a luat prizonieri pentru a-i pedepsi ulterior. Urmărind fugarii, a dispus uciderea lor fără milă, arderea lor de vii, în hambare sau şure, unde se refugiau. După toate cronicile contemporane, douăzeci de mii de răsculaţi au fost executaţi între 10 şi 24 iunie 1358. În urma acelor înspăimântătoare represalii, regele Navarei şi-a făcut intrarea în Paris declarându-se "căpitan".

Delfinul, în această perioadă, a reuşit să ridice o armată de treizeci de mii de oameni cu care a pornit asupra capitalei, pentru a încerca să o supună prin forţă.

În faţa amploarei atacului, Etienne Marcel nu a

găsit altă soluţie decât să se alăture străinilor. A chemat flamanzii în ajutor şi a lăsat să pătrundă în Paris, alături de armata navarezului, Carol cel Rău, forţe din armata engleză de ocupaţie.

Precauţiunile lui politice şi tactice s-au dovedit o eroare gravă. Cunoştea prost caracterul şi reacţiile concetăţenilor pe care parvenise să-i conducă prin impertinenţă şi minciună.

Parizienii erau dispuşi să se lupte împotriva celor pe care-i considerau răspunzători de acţiunile păguboase ale guvernării regale, dar nu vroiau să se supună englezilor. Simpla prezenţă a trupelor engleze în Paris i-a returnat pe locuitori spre regele lor. Populaţia, animată de un sentiment irezistibil, s-a răsculat împotriva intruşilor. Carol de Navara şi Etienne Marcel au rostit discursuri înflăcărate prin care căutau să lămurească faptul că intrarea trupelor engleze se acceptase pentru binele comun. Parizienii însă, nu au vrut să înţeleagă, cerând ca englezii să fie, imediat, expulzaţi. S-au produs câteva ciocniri sângeroase în care mulţi burghezi şi-au găsit moartea sub mânia colectivă a populaţiei simple.

Trădătorul Etienne Marcel văzând că-i creşte impopularitatea şi că-i scade puterea a decis plecarea englezilor din Paris, la 27 iulie 1357. A fost, însă, prea târziu, populaţia îl considera duşman al ţării.

La 31 iulie 1357, o gloată de burghezi, de muncitori şi de mici negustori, toţi înarmaţi, au atacat reduta unde se afla protejat odiosul trădător, fortăreaţa Saint-Antoine. El a încercat să trateze, dar strigătele i-au acoperit vocea. Nimeni nu mai voia să-i asculte cuvintele înşelătoare. O frenezie a răzbunării a cuprins mulţimea dezlănţuită.

Impertinentul de Etienne Marcel a fost masacrat împreună cu tot anturajul. Dorinţa lui de putere şi mărire a sfârşit lamentabil. Îşi asumase un rol prea mare pentru condiţia lui de simplu comerciant.

În zilele următoare, alţi şefi revoluţionari au trecut prin arest spre judecată, iar şapte, opt şi-au găsit moartea în execuţii publice. Unii, mai puţin compromişi, au înfundat puşcăria sau au fost izgoniţi.

La 2 august 1357, la numai şapte luni după începerea exceselor de obrăznicie ale burgheziei, Delfinul a intrat în capitală, după ce luase titlul de regent al regatului. A vorbit poporului şi a decretat o amnistie. Pentru văduvele corjuraţilor executaţi a acordat pensii, cu generozitate.

Nici o altă atitudine nu putea să se arate mai abilă, în raport cu populaţia schimbătoare, totdeauna sensibilă la blândeţe şi la bunăvoinţă. Din acea perioadă de anarhie, în cursul căreia puterea regală a părut periculos ameninţată, monarhia a ieşit triumfătoare şi consolidată. Acţiunile exaltate ale lui Etienne Marcel atraseseră efecte contrare în organizarea socială şi a statului francez.

Carol de Navara nu mai putea disputa tronul atât de bine apărat şi stăpânit de regentul Carol (Charles).

Trebuie amintit că pe parcursul bulversărilor şi luptelor interne din Franţa, papa Inocenţiu al III-lea reuşise să intermedieze un nou armistiţiu între beligeranţi, la 23 martie 1357, armistiţiu pe care-l menţionase regele prizonier, Jean cel Bun, în scrisoarea sa către supuşi. Armistiţiul trebuia să aibă valabilitate pentru doi ani şi a lăsat, cât de cât, pe Delfinul Carol să-şi rezolve gravele probleme de guvernare. Englezii

nu au avut perspicacitatea să se folosească efectiv de contradicţiile interne ale Franţei astfel că prin nebeligeranţă au permis revigorarea puterii tronului ocupat de Delfin.

Nerenunţând la intenţia sa de împărţire a regatului francez împreună cu regele de Navara, Eduard al III-lea a semnat cu prizonierul regal, Jean cel Bun, tratatul de la Londra, tratat oneros (24 martie 1359) care răpea cea mai mare parte a regatului francez. Mulţumit de tratatul impus, regele Eduard al III-lea nu a putut intui că tânărul Delfin, de la Paris, era mult mai bucuros să se bată decât să accepte tratatele ruşinoase. Tânărul regent îşi ascuţea colţii de lup pentru hăcuirea invadatorului. A aplicat tactica unui lup care dă târcoale prăzii şi atacă prin surprindere.

Succese franceze

Reprimarea revoltei pariziene, înăbuşirea "Jaqueriei" şi tratatul încheiat cu Anglia nu au redat Franţei liniştea. Englezii nu au respectat convenţia încheiată. Carol cel Rău şi-a continuat războiul şi, pe tot întinsul regatului, luptele au continuat mărind sărăcia, distrugerile, frica şi descurajarea. Toată provincia Ile-de-France se afla sub ocupaţia armatelor anglo-navareze. Ile-de-France era vechea regiune franceză, centrată în jurul Parisului, domeniul regal al dinastiei capeţine de unde a pornit acţiunea de centralizare a statului feudal. Bandele inamice făceau incursiuni în centrul Franţei, în Auvergne, în Bourgogne, în Soissonnais şi în Picardia.

Normandia devenise terenul lor de vânătoare privilegiat. Ţinând cont că, pe deasupra, sud-vestul Franţei era fieful englezilor, monarhia franceză nu mai dispunea decât de un sfert de regat şi acela aproape fără resurse.

Prin miracol şi în ciuda mizeriei, Delfinul a reuşit ca prin mijloace externe, prin obstinaţie şi prin eroism, să-şi susţină moralul poporului, să-i impună noi eforturi şi să obţină împotriva duşmanilor chiar ceea ce nu spera.

Neavând armată regulată şi nici bani pentru a antrena una, a renunţat la marile operaţiuni militare. Fiecare oraş, fiecare sat trebuia să se înarmeze şi să se apere cu propriile mijloace. Astfel regele transforma războiul guvernelor într-un război total al întregii populaţii. Peste tot

burghezii şi ţăranii francezi s-au înarmat împotriva inamicilor, pentru a putea face faţă atacurilor izolate sau chiar asediilor.

Locuitorii oraşului Caen şi burgurile vecine, după adevărate bătălii, au expulzat pe englezi din regiunea unde aceia se credeau definitiv stabiliţi. Cei din Reims şi-au fortificat oraşul, au echipat şi antrenat trupe şi au ieşit la atac recucerind de la inamic, un număr de castele. Localităţile Reims, Chalons, Rethel au încheiat o alianţă pentru unirea forţelor.

Rezistenţele locale, susţinute cu mijloace precare au cunoscut episoade eroice. Nici unul nu s-a dovedit mai faimos decât cel al lui Grand Ferré, un om simplu, care într-o confruntare s-a bătut cu atâta ardoare încât faptele sale s-au transmis ca o adevărată epopee populară.

În timp ce ţăranii şi burghezii Franţei se băteau cu ardoare, pentru a-şi salva satele şi oraşele, Delfinul, la rândul său, folosind minunat mica armată de care dispunea, dădea lovituri surprinzătoare inamicilor. Nu a ezitat să asediezc fortăreaţa Melun, ocupată de o mare parte a forţelor navareze şi unde se găseau instalate prinţesele casei de Navara. Carol cel Rău, nesperând într-o victorie, s-a decis să ceară pacea la sfârşitul lunii august 1359 şi a obţinut condiţii foarte avantajoase.Nu era împiedicat de a rămâne prietenul englezilor şi inamicul Franţei.

Cu toate că războiul navarez a luat sfârşit, dar Eduard al III-lea, la termenul final al armistiţiului de doi ani, a reînceput ostilităţile cu mare vigoare şi cu multă prevedere. Cei doi ani scurşi îl apăsaseră şi îi parcursese cu nervozitate. Prin scurgerea lor pierduse mari avantaje strategice în raport cu o Franţă bulversată.

Eduard al III-lea a debarcat la Calais la 28 octombrie 1359 şi a mărşăluit spre Reims. Intenţiona de a împiedica încoronarea Delfinului Carol, ca rege al Franţei, încoronare care prin tradiţie se celebra în catedrala de la Reims. Avea o armată perfect echipată şi mergea însoţit, ca la petrecere, de toţi purtătorii de şoimi şi de toate haitele de câini. Pentru el campania era festivă, destinată preluării în posesie a regatului său.Cu acest prilej dorea să se arate puternic şi strălucitor. Dar trupele sale disciplinate şi puternic înarmate, menite să pună pe fugă pe francezi, nu întâlneau pe nimeni în cale. Aveau de-a face cu noua tactică de luptă a Delfinului.

Tânărul regent francez părăsea teritoriile din faţa inamicilor şi refuza să primească confruntările directe. În schimb fortificase castelele şi oraşele. Oraşul Reims era atât de bine apărat de întreaga populaţie înarmată încât Eduar al III-lea nu a încercat să-l atace. Timp de o lună a staţionat în apropierea zidurilor aşteptând o inspiraţie s-au vreo ocazie salvatoare care să ducă la predarea oraşului. Apoi, la 11 ianuarie 1360, s-a decis să ridice tabăra şi să se îndrepte spre Bourgogne, unde a iernat.

La sfârşitul lunii martie s-a îndreptat spre Paris, dar nici de această dată trupele engleze n-au avut ocazii de a lupta. Teritoriul străbătut era depopulat, iar oraşele mari sau mici deveniseră refugiu pentru ţăranii din împrejurimi, care contribuiau la apărarea lor. Era greu de cucerit unul dintre oraşe fără a micşora rezistenţa celorlalte. Eduard al III-lea se găsea în faţa unui adversar insesizabil. La Paris a staţionat douăsprezece zile sub ziduri.Populaţia stătea nemişcată în spatele crenelurilor şi aştepta evenimentele.

Descurajat regele englez a ridicat din nou tabăra

şi s-a îndreptat spre Chartres. Pe parcurs a aflat că Delfinul a reînnoit alianţa cu scoţienii şi că o mică flotă franceză transportase un corp de debarcare pe coastele provinciei insulare Sussex şi că invadatorii cuceriseră şi jefuiseră oraşul Winchelsea, unde prada se arătase considerabilă.

Noutăţile l-au demoralizat pe regele englez, care în ţinuturile franceze abandonate de locuitori, se întreba dacă armata sa nu va muri de foame. S-a hotărât, atunci, să trateze şi să propună Delfinului o conferinţă de pace. Tratativele au început la Bretigny, la 1 mai 1360 şi au sfârşit cu convenirea unui armistiţiu de cinci luni, apoi cu elaborarea unui tratat ce s-a semnat ulterior, la 24 octombrie 1360. Clauzele erau dezastroase pentru Franţa, dar era evident că regentul nu le-a acceptat decât pentru a câştiga timp şi pentru posibilitatea de a reorganiza forţele ţării sale. Înainte de toate şi peste unele condiţii impuse de tratat, trebuia asigurată Franţei o perioadă de pace. Prin tratat Anglia a primit un sfert din teritoriul Franţei: Calais, Montreuil, Ponthieu, Saintonge, Limousin, Perigord, Guyenne şi o răscumpărare de trei milioane de monede de aur pentru eliberarea regelui Jean cel Bun. În schimb, Eduard al III-lea renunţa la drepturile sale asupra coroanei Franţei.

La 13 decembrie 1360, Jean cel Bun, lăsându-şi fii ca ostateci, a revenit la Paris, în aclamaţiile unui popor care se credea salvat, pentru că suveranul devenise liber şi pentru că pacea se semnase.

Condiţiile pacii zdrobitoare şi crude nu s-a acceptat uşor de către cei sacrificaţi, de către locuitorii provinciilor ce trecuseră sub jugul englez. Pentru toţi cei ce trebuia să se supună prin forţă, pacea s-a dovedit o durere

care i-a făcut să înțeleagă cât erau legați de Franța și de regele ei.Comisarii lui Eduard al III-lea, ce au trecut la preluarea în posessie a teritoriilor cedate, s-au lovit de o primire foarte ostilă. Au întâlnit proteste, injurii și revolte, populația necedând decât în urma celor mai dure măsuri și demonstrând cu strălucire că supunerea era un fapt impus prin forță și nu avea șansa de a deveni o supunere din inimă.

Enorma răscumpărare pe care trebuia să o achite regele s-a derulat lent, dificil și incomplect. Datoria aceea a constituit o apăsare grea peste ultimii ani ai suveranului. Diferite provincii s-au sustras complect de la plata contribuției care le aducea ruina economică. Ele aveau totuşi o scuză obiectivă. După toate nefericirile prin care trecuse țara au urmat patru ani succesivi de recolte dezastroase, împreună cu numeroase epidemii. Pământul producea puțin, iar cei ce-l munceau mureau cu miile. Pe deasupra, bandele înarmate continuau să parcurgă și să devasteze regatul. Pacea încheiată nu adusese nicio ameliorare a calității vieții pentru locuitorii orașelor și satelor , nu se obținuse nici o securitate pe pământul francez. Trupele instalate pe teritoriul Franței - Marile Companii - nu mai luptau pentru regele Angliei sau Navarei, ei luptau pentru propriul profit.

Pentru hoardele de mercenari, constituite în armate și dirijate de către condotieri care se puseseră în serviciul beligeranților, pacea era o catastrofă care i-ar fi redus la șomaj și la mizerie. Eliberați de angajamentele din războiul interstatal, s-au dedat la un brigandaj furios. S-au aruncat asupra castelelor, asupra mânăstirilor, asupra bisericilor, furând tot ceea ce li se părea de un oarecare preț, sacrificând bestial animale jefuite pentru a se ospăta, secătuind

pivnițele de vinuri, asasinând sătenii care se apărau, incendiind fermele și violând femeile și fiicele celor uciși.

Nu părăseau o localitate decât pentru a pleca mai departe spre alte jafuri, după ce transformau totul în deșert. Luau prizonieri pe toți aceia pentru care considerau că ar putea primi o răscumpărare.

Aceste hoarde de nemernici, creații ale deceniilor de războaie feudale, distrugeau și ultimile forțe sau resurse ale țării. Trebuia ca regalitatea să se mobilizeze și să organizeze serios lupta, să lanseze în urmărirea "Marilor Companii" niște trupe viguroase, bine conduse și bine înarmate, fapt ce constituia continuarea războiului etern.

Printre căpitanii care s-au remarcat atunci prin ardoarea și succesul lor, numele lui Bertrand du Guesclin a rămas celebru. El s-a remarcat prin campaniile din 1361 și 1362 în urma cărora a eliberat întreaga Normandie de trupele de englezi, de spanioli, de germani, de brabansoni și de olandezi, trupe care, de mult timp, treceau totul prin foc și sabie. După exemplul său, în toate provinciile Franței, alți locotenenți ai regelui s-au aruncat în lupta de epurare, cu ură și succese asemănătoare, dar probabil de mai mică rezonanță națională.

La 6 aprilie 1362 forțele regale au fost frânte și masacrate la Brignais, în apropiere de Lyon, de o bandă de cincisprezece mii de mercenari-bandiți. Trebuia tratat cu comandantul lor ca și cu un suveran. Armistițiul trebuia cumpărat cu bani, fără a avea garanția că se va pune capăt fărădelegilor. Ele au continuat mulți ani în zona Lyon, Augergne, Languedoc, Nivernais. Acel brigandaj militar s-a prelungit până sub domnia lui Carol al VII-lea neputându-se

preciza momentul dispariţiei lui definitive.

Jean cel Bun nu a apucat să-şi vadă regatul eliberat de "Marile Companii". Unul dintre fii pe care îi lăsase în Anglia, ca ostatec, a evadat. Bătrânul rege cavaler a considerat că este onoarea lui în joc, aşa că s-a repredat englezilor în locul fiului. Englezii n-au avut generozitatea să-l elibereze. Jean cel Bun a murit în Anglia patru luni mai târziu, după ce revenise ca prizonier benevol, în ianuarie 1364. Fiul său cel mare, Delfinul Carol, a devenit regele Franţei sub numele de Carol al V-lea. Odată cu urcarea lui la tron *războiul de 100 de ani* a intrat în cea de a doua mare perioadă, cea a unei reveniri la succese a Franţei.

Carol al V-lea al Franţei (1364-1380)

Domnia lui Carol al V-lea a demonstrat cum se poate obţine redresarea unei ţări atunci când la conducere se găseşte un conducător de valoare.

Devastată de un interminabil război, pe care armistiţiile nu-l întrerupeau cu adevărat, de brigandaj, de epidemii, neavând nici armată regulată şi nici resurse fixe, Franţa, la urcarea pe tron a fostului Delfin, era prăbuşită într-o asemenea slăbiciune şi dezorganizare care ducea la ruină şi dezmembrare. El a redresat-o şi se poate spune că a recreat-o, pentru că a avut conştiinţa datoriilor sale şi a tuturor necesităţilor cărora trebuia să le facă faţă. Pentru Franţa, Carol cel Înţelept s-a dovedit cu adevărat omul providenţial atât pe timpul regenţei cât şi pe timpul domniei. Un echilibru minunat de calităţi medii au ţinut locul geniului la acest prinţ francez, prinţ ce a arătat măsură în toate faptele şi hotărârile sale.

În acest Valois, născut pentru torn, spiritul capeţin a reapărut cu toată soliditatea, în sensul său cel mai bun. Carol al V-lea apare ca un strălucit exemplu al acelui determinism care aşează morala sub dependenţa exclusivă a psihicului. Este un contrast sesizabil între existenţa dureroasă a acestui prinţ, cu sănătatea precară, cu infirmităţi multiple în continuă agravare şi seninătatea inteligenţei sale.

Carol al V-lea s-a conturat cu adevărat ca un

mare rege, un rege binefăcător, una dintre cele mai înalte reprezentări ale monarhiei franceze, alături de Sfântul Ludovic, pe care l-a urmat ca model, fără a-i împărtăşi devoţiunea extremă. S-a manifestat şi trăit nu numai ca un înţelept conducător dar şi ca un om cultivat şi de gust.

Zilele lui Carol al V-lea se scurgeau ca cele ale unui mare senior cultivat, artist, spirit de lux, care iubea muzica, veselia şi obiectele scumpe. Se întâlnea cu plăcere cu ambasadorii ţărilor străine, cu seniori străini, cu cavaleri de diverse grade, astfel că adeseori era mare înghesuială în camerele sau sălile de primire, mari ca pentru un turnir. Acolo se aduceau noutăţile de toate felurile din ţară sau din afară.

Locuia în castelele sale, mergând de la unul la altul, dar fără a părăsi niciodată zona Ile-de France. În cele mai depărtate deplasări nu a depăşit Normandia sau Orleans. Ştia totuşi tot ce se petrecea în regat şi în afară, întrebând, ascultând, meditând şi reunind, apoi, consiliul, pentru a consulta pe componenţii acestuia şi pentru a gândi profund fiecare hotărâre.

S-a dovedit un rege perfect adaptat la toate îndatoririle şi la toate grandorile regalităţii. S-a înconjurat de măreţie şi bogăţii. Reginei i-a acordat o afecţiune de excepţie, copleşind-o cu bogăţii şi cu veşminte ornate şi ţesute cu perle şi pietre preţioase.

Inventarul bijuteriilor acestui rege, mobilele sale, toate obiectele de preţ pe care le-a adunat în castelele sale, reprezintă un veritabil belşug de aur, de argint, de geme menite să încânte privirea şi inima.

Palatul Saint-Pol, unde şi-a stabilit reşedinţa, se prezenta ca un adevărat oraş, format din mai multe palate

suprapuse fără un plan de ansamblu, fără simetrie, dar admirabil dispuse, pentru a răspunde la toate nevoile de viaţă şi sănătate ale regelui. Se găseau, în el, apartamente foarte diverse, săli şi camere fără de număr, camere de consiliu, de paradă sau de reculegere, camere de păstrare a armurilor, camere de studiu, etc. Marea capelă era ornată cu cele douăsprezece statui ale apostolilor. Capela reginei era acoperită cu picturi delicate, cu peisagii reprezentând terase cu arbori, cu crini, cu trandafiri şi cu copii jucându-se în natură. Băile erau lambrisate şi deţineau căzi din lemn de Irlanda pictat cu aur. Douăsprezece galerii uneau diverse corpuri de clădire. Între acelea se întindeau curţi, şase mici livezi, şapte sau opt mari grădini îngrijite, o vastă grădină cu cireşi, o menajerie cu o groapă pentru lei, colivii pentru turturele, privighetori sau alte păsări şi un acvariu.

Dragostea cu care Carol al V-lea şi-a amenajat acea superbă reşedinţă nu l-a împiedicat să înfrumuseţeze şi Luvrul, să construiască castelul Vincennes şi să amenajeze pe malurile Marnei, un drum de plimbare, clădirea "Frumuseţii" şi să ridice alte edificii în oraşe ale provinciei Ile-de France.

Nici un suveran până la el nu a manifestat atâta gust pentru cercetările intelectuale, pentru anturajul savanţilor, pentru stabilimentele de învăţământ sau pentru cărţi. Cărţile pe care le-a adunat, cu pasiune de bibliofil şi de literat, au ocupat în final, trei etaje de la Luvru, în turnul Fauconnerie.

Nici un rege, cu excepţia lui Ludovic al XIV-lea, n-a arătat atâta dragoste pentru somptuozitate, nici unul nu a dus mai departe pasiunea pentru inteligenţă. De aceea Carol al V-lea apare ca un suveran modern, foarte diferit de

cei ce l-au precedat.

Carol al V-lea a fost un conducător de stat, a iubit dreptatea ca principiu de guvernare, iar actele lui s-au născut şi justificat în urma unor calcule, calcule excesive ce nu exceptau viclenia şi duplicitatea. El a lăsat scris că: *"Treaba regilor este de a guverna şi a administra cu înţelepciune treburile publice."* Acest principiu l-a aplicat cu eforturi, vizând domeniile unde se manifestase slăbiciunea domniilor anterioare, organizarea finanţelor şi a armatei.

Depăşind un număr mare de rezistenţe şi încontrări a reuşit să-şi atingă scopul. A transformat în impozite regulate, singurele capabile să atragă oarecare stabilitate financiară, ajutoarele de război şi contribuţiile extraordinare, care nu erau până atunci decât temporare sau excepţionale, pentru situaţii de excepţie. Această restaurare a finanţelor regatului i-a procurat resursele necesare reorganizării armatei.

Până în acea epocă armata regală franceză putea fi considerată ca inexistentă. Regele pentru a conduce un război trebuia să facă apel la contingentele feudale. Carol nu a renunţat la utilizarea şi nici la ridicarea în masă a tuturor oamenilor capabili să poarte arme.

El a constatat pe viu că acele categorii de combatanţi nu aveau experienţa şi antrenamentul necesar şi că nu puteau realiza mare lucru în faţa inamicului. A prescris arbaletierilor din oraşe şi arcaşilor de la ţară executarea de exerciţii regulate şi frecvente. Pentru toţi cei ce se antrenau s-au organizat concursuri dotate cu premii, menite să creeze o emulaţie benefică. Ştiind ce valoare aveau arcaşii englezi a căutat să creeze o forţă franceză echivalentă pentru viitoarele lupte.

Nu a ezitat să interzică un număr de jocuri populare, pentru a lăsa să subziste, ca divertisment, numai tirul cu arcul.

A concetrat, din tot regatul, companii compuse din oameni de arme şi arcaşi. Le-a supus unei discipline exacte şi regulamentar exersată, constituind veritabila armată regală. A asigurat mijloacele de întreţinere pentru viitor ale unei astfel de armate.

Prin măsuri de amănunt a întărit acţiunile de control şi de trecere în revistă a batalioanelor şi a comandanţilor.

Oamenilor de arme li se cerea să depună jurăminte de loaialitate şi de respectarea unor cerinţe specifice armatei franceze. Nu se acorda nici un concediu decât pentru cauze legitime.

Oamenii pedeştri sau călări care urmau armata şi care nu erau meşteşugari, negustori sau alţi oameni necesari unor servicii, nu aveau voie să mărşăluiască decât izolaţi de armată.

Căpitanii, comandanţi ai unor companii de o sută de oameni, erau responsabili de dezordinele comise de ostaşi şi nimeni nu putea ajunge căpitan fără scrisoare sau autorizaţie din partea regelui, a locoteneţilor săi sau a comandantului suprem.

Ierarhia comandamentului armatei a determinat-o strict. Solda era, în sfârşit fixată şi asigurată, iar fondurile garantate le-a dat în îngrijirea a doi trezorieri de război.

Pe de altă parte, a reformat armamentul vechi, aducând în dotare armament modernizat. Carol al V-lea a

acordat o atenție specială artileriei, prin înmulțirea numărului de tunuri ce aruncau proiectile de piatră sau de plumb.

Fortărețele regatului au fost reparate și puse în stare de apărare, trebuind să reziste la toate atacurile, astfel încât să permită trupelor regale să aplice, împotriva incursiunilor inamice, tactica care deja dăduse rezultate. Tactica prevedea printre altele evitarea de bătălii directe și replierea în locurile fortificate, în fața cărora efortul inamic se frângea. Inspecții neîncetate stimulau zelul orașelor și le obligau să intensifice lucrările de întărirea infrastructurilor..

La fel cu armata terestră, armata navală a fost adusă la un nivel de putere pe care nu-l atinsese niciodată. Carol al V-lea a avut norocul de a putea plasa pe înaltul post de "amiral al mării"un oștean originar din provincia Franc-Comptois, Jean de Vienne, nepot al acelui Jean de Vienne care suportase memorabilul asediu al orașului Calais, oștean de merit, ardent și inteligent, care a luptat contra tuturor inamicilor regatului, care participase la o expediție împotriva turcilor și care, la treizeci și cinci de ani, se prezenta drept comandantul cel mai capabil de a reconstitui și de a conduce flota regală. Prin grija lui, o sută douăzeci de nave au fost echipate și armate, încât să poată întreprinde incursiuni surpriză asupra coastelor engleze.

Prin temperament Carol al V-lea s-a arătat interesat numai de artele frumoase și de știință. Cu toate acestea a avut înțelepciunea de a organiza și întări armata regatului astfel că a putut susține, cu succes, greutățile a două războaie, de-a lungul domniei.

Unul dintre marile merite ale acestui rege s-a arătat acela de a-și cunoaște exact limitele și de a ști, deasemenea, bine de ce era incapabil și ceea ce putea întreprinde. Nu avea calitățile unui strateg și o știa. Renunțând la periculoasa glorie de a conduce însuși trupele, a considerat preferabil să confere comandamentul militarilor pe care îi considera cei mai demni de încrederea sa. Le acorda o libertate totală în purtarea războiului. Aceștia au fost De o încredere deosebită s-au bucurat, Jean de Vienne pentru flotă și Bertrand du Guesclin pentru armata terestră.

* * *

Bertrand du Guesclin era breton, de origine nobilă, dar dintr-o familie săracă. Pentru părinții lui singurul noroc s-a dovedit faptul că au adus pe lume zece copii. Copiilor nu le-au putut da o educație diferită de cea a tinerilor țărani, care le formau și compania permanentă. Moșia lor de la Motte Broon, între Dinan și Rennes, nu era suficientă pentru a întreține demn o familie așa de numeroasă. Marea problemă era aceea a hranei, învățătura rămânând pe planul secund.

Cu toate că a fost primul născut, Bertrand de Guesclin nu a beneficiat de un regim favorizant. A crescut ca un mic sălbatic într-o ingnoranță aproape totală, cu un caracter rebel și violent. În realitate, părinții l-au lăsat liber de a-și alege calea în viață. Era cârn, bondoc, cu gura urâtă, cu tenul și părul negru, "cel mai urât om dintre Rennes și Dinan", un veritabil mic țăran prin rusticitate și brutalitate. Singura lui plăcere era de a se bate, cu ferocitatea pe care i-o dădea forța puțin comună și deosebita suplețe a corpului, cu aspect greoi și stângaci. Prima tinerețe și-a petrecut-o prin jocuri brutale și milităroase care i-au atras admirația camarazilor și teama

grupurilor ostile. Prin calitățile lui sportiv-militare s-a impus ca şef al bandei de tineri din care făcea parte.

Cum a atins şaisprezece ani, părinţii nemulţumiţi de purtările sale, ce făceau vâlvă permanentă, s-au hotărât să-l scoată din viaţa dezordonată şi să-l dea la instruire. Era însă prea târziu să se impună unui adolescent care nu cunoscuse disciplina din copilărie. Bertrand a şters-o şi s-a refugiat la Rennes, la unul din unchii săi. Acolo, în timpul unei sărbători în aer liber, a participat la o luptă cu un tânăr ce nu cunoscuse înfrângerea. A ieşit învingător trezind admiraţia asistenţei.

Aceea a fost prima lui victorie. Ulterior a repurtat încă una şi mai strălucită, la şaptesprezece ani.

Cu ocazia unui turnir, a participat la întreceri într-o armură grea de combatant, cu o lance în mână şi pe un cal de împrumut. De cinsprezece ori a luptat împotriva unor adversari diferiţi, fără frică de pericol. A rămas singur învingător în turnir. Când nu a mai avut cu cine să lupte a ridicat viziera de la cască şi tatăl său, care participase ca spectator, şi-a recunoscut mlădiţa cu multă mândrie.

Era evident că nu se putea face altceva din el decât un soldat şi ca atare s-a lansat în meseria armelor. Evenimentele care se derulau în Bretania i-au oferit cele mai frumoase ocazii la care putea spera. De mulţi ani, doi pretendenţi, Jean de Montfort şi Charles de Blois, îşi disputau ducatul. Primul se baza pe ajutorul englez, iar al doilea avea alături pe francezi. Sub flamurile celui din urmă s-a angajat Bertrand de Guesclin şi ca urmare a căpătat o ură de moarte împotriva englezilor care susţineau partida adversă. Nu a trebuit să treacă prea mult timp pentru a i se observa cutezanţa,

vioiciunea şi o extraordinară abilitate de a organiza ambuscade, de a întinde curse, de a utiliza terenul şi noaptea. S-a aureolat repede cu reputaţia de a fi invincibil şi a început a fi căutat drept comandant, de către ostaşi. Charles de Blois, în persoană, l-a declarat cavaler în 1357. Au urmat alte grade şi onoruri.

Când Carol al V-lea a urcat pe tron, Bertrand du Guesclin, cu puţin peste patruzeci de ani, era baronet, căpitan, consilier al regelui "pentru fapte de război" şi senior a două castelaşe. Imbogăţirea nu ştersese asprimea lui nativă. Faţă de adversar nu uza de eleganţa atât de presantă pentru alţi cavaleri, nu era capabil de milă, nici de generozitate, nici de cutoazie. Pentru el nu era neplăcută nici o formă de a purta războiul. Pentru el lupta nu avea decât un scop, acela de a învinge, prin orice mijloace posibile.

Nu se putea imagina un temperament mai deosebit de cel al regelui. Cu toate acestea Carol alV-lea l-a ales pe Du Guesclin drept comandant suprem al armatelor sale. Ştia la ce se putea aştepta de la un astfel de oştean brutal în fruntea soldaţilor. Primul adversar contra căruia l-a lansat a fost Carol cel Rău, rege de Navara.

* * *

Regele de Navara, dispreţuind armistiţiile şi tratatele, continua, pe cont propriu, războiul care părea că încetase între Anglia şi Franţa după tratatul de la Bretigny, tratat pe care şi el îl semnase. În 1364, trupele navareze au ocupat, în valea Senei, forturile Mantes şi Meulan. La 7 aprilie acelaşi an, prin surprindere, Du Guesclin a cucerit Mantes,

iar patru zile mai târziu prelua Meulan. Charles le Mauvais (Carol cel Rău) nu putea accepta dublul eşec fără să reacţioneze. El avea o armată bună, ridicată în sud-vestul Franţei, comandată de un aventurier faimos, captalul (baronul) de Buch. Contingentele navareze din zonele Maine, Bretagne, Berry, Nivernais s-au concentrat în regiunea Evreux.

Captalul du Buch s-a hotărât să depăşească Parisul şi să taie drumul spre Reims pentru a-l împiedica pe Carol al V-lea să meargă să se încoroneze, conform tradiţiei. Trupele franceze au venit în întâmpinarea sa şi considerând că lupta este inevitabilă, captalul şi-a dispus soldaţii în valea râului Eure, nu departe de Cocherel, pe o înălţime.

Du Guesclin, care comanda armata franceză nu a comis eroarea de a intra în plasa adversarului. Nu avea intenţia să escaladeze pantele sub tirul inamicului. A recurs la o stratagemă simplă dar eficace. După ce a avansat până la baza colinei s-a prefăcut impresionat de poziţia şi forţa inamicului simulând o retragere asemănătoare cu fuga. În prealabil ascunsese într-o pădure o parte mare a cavaleriei. Navarezii, văzând mişcarea de repliere a francezilor, au crezut că o vor putea transforma în debandadă. Au coborât în degringoladă colina, au depăşit în goană pădurea şi s-au trezit surprinşi de armata fugară, ce a făcut o întoarcere pentru luptă, în perfectă ordine. În acelaşi timp, cavaleria ascunsă în pădure a şarjat în spatele lor.

S-a produs un mare masacru al navarezilor. Numărul prizonierilor a fost atât de mare încât s-a dat câmp liber fugarilor scăpaţi din încercuire. Captalul de Buch a căzut prizonier.

Mesagerii trimişi imediat de Du Guesclin au

întâlnit pe rege în drum spre Reims, bucurându-l cu fericita veste. Victoria de la Cocherel a constituit darul căpitanului breton în onoarea încoronării lui Carol al V-lea, care a avut loc pe 19 mai 1364.

Du Guesclin nu avea de-a face cu un stăpân ingrat aşa că a primit ca recompensă comitatul de Longueville. Noul fief l-a aşezat în rândul nobililor de prim rang din Normandia.

* * *

Campania următoare s-a dovedit mai puţin favorabilă armatelor regale. A început prin mari succese ale lui Du Guesclin şi prin cucerirea unui număr de localităţi normande. Dar armatele navareze au primit întăriri. Graţie superiorităţii lor numerice au reuşit să respingă de multe ori trupele regelui şi să recucerească Valognes. Carol cel Rău, nefiind sigur de ce-i rezerva viitorul, a profitat de situaţia favorabilă în care se găsea pentru a angaja negocieri în vederea păcii. După foarte lungi negocieri pacea s-a încheiat la Avignon în luna martie 1365. Carol cel Rău a pierdut Mantes, Meulan, comitatul de Longueville, cedat lui Du Guesclin, a recăpătat restul posesiunilor din Normandia şi a cedat baronia de Montpellier.

Carol al V-lea nu şi-a făcut nici o iluzie asupra loaialităţii adversarului dar s-a debarasat de el pentru un timp, fapt ce şi-l dorea foarte mult. Îi rămânea să lichideze chestiunea Bretaniei, unde războiul se prelungea de douăzeci de ani. Acolo se produceau debarcări continue ale unor contingente engleze, care ulterior se aruncau asupra regatului. Devenise

o prioritate franceză să se sfârşească cu acea situaţie mereu periculoasă şi să se pacifice provincia.

Jean al II-lea de Montfort, moştenitor al unui tată foarte apropiat englezilor, se dovedea mult mai conciliant şi chiar ostil tutelei engleze. În acest spirit a încheiat un aranjament de pace cu Charles de Blois, aliat al francezilor. Însă, soţia lui, Jeanne de Penthievre era de neînduplecat şi s-a opus la toate concesiile. A trebuit să se treacă din nou la lupte între cele două case, iar Franţa s-a văzut din nou, angajată într-un război. Nu s-a dat de cât o bătălie la Auray, la 29 septembrie 1364. Între cele două armate excelente şi sensibil egale în forţă (circa 4000 de oameni de fiecare parte) lupta s-a derulat extrem de dur. Charles de Blois a fost ucis, iar Du Guesclin, acoperit de atacatorii inamici, a căzut prizonier. Capturarea căpitanului a demoralizat trupele regale, astfel că ziua s-a încheiat pentru Jean al II-lea de Montfort, printr-un incontestabil succes. Jeanne de Penthievre s-a arătat, după aceea, mai conciliantă şi a consimţit să negocieze. Moartea unuia dintre cei doi pretendenţi facilita considerabil discuţiile. Prin tratatul de la Guerande, semnat la 12 aprilie 1365, Jean de Montfort primea ducatul de Bretania (Bretagne), dar sub suveranitatea Franţei, nu a Angliei. Era stipulat în plus că dacă noul duce nu lăsa moştenitori pe linie bărbătească, ducatul se returna Franţei.

Aranjamentul însuma cele mai bune condiţiuni la care putuse spera Carol al V-lea. Ca rezultat imediat se încheiase războiul din Bretania, după pacificarea Normandiei.

Devenea oportun să se pună sfârşit, dacă se putea, campaniilor neîncetate de devastări şi de jaf ale "Marilor Companii" care traversau toată Franţa şi menţineau o

dezastroasă stare de mizerie şi insecuritate. Tot Du Guesclin a primit misiunea de a curăţa teritoriul. Pentru a obţine eliberarea generalului său, Carol al V-lea nu a ezitat să verse o răscumpărare imensă de patru mii de florini de aur. Du Guesclin trebuia să scoată din Franţa, prin convingere sau prin forţă, bandele de mercenari ce brăzdau Normandia, Beauce, valea Loarei, Auvergne, Bourgogne, Languedoc. Era dificil să se atingă scopul numai pe calea armelor.

Oţeliţi în lupte, cutezători, bine aprovizionaţi cu alimente şi armament, legaţi unii de alţii printr-o solidaritate de brigandaj, oamenii din „ Marile Companii" îşi săreau în ajutor atunci când era atacată una dintre bandele lor. Singurul mijloc de a le scoate în afara frontierelor era acela de a le oferi perspectiva unei expediţii grandioase şi fructuoase.

Situaţia internă din Spania justifica o intervenţie franceză care ar fi putut atrage "Marile Companii". Astfel, printr-un fel de fatalitate, când se părea că Franţa ar fi putut să-şi tragă răsuflarea şi să profite de câţiva ani de pace, s-a impus un nou război. Epuizată şi copleşită, Franţa a trebuit să ridice, din nou, armele şi să intre în alt război.

* * *

Regele Castiliei, don Pedro cel Crud, a repudiat şi apoi a asasinat pe tânăra soţie, Blanche de Bourbon, cumnata lui Carol al V-lea. Violenţa şi tirania sa au atras ura supuşilor. Tronul îi era disputat de către don Enrique de Transtamare, bastard al tatălui său.

Carol al V-lea, care avea de răzbunat moartea

unei prințese franceze, era inamicul lui don Pedro și aliat al lui don Enrique.

În favoarea unui război cu Spania pleda și faptul că regele Castiliei se găsea în alianță cu dușmanii acerbi ai Franței, Carol cel Rău și regele Angliei. Astfel, în ciuda tratatelor, războiul franco-englez trebuia să reînceapă, deoarece Carol al V-lea îi promisese lui don Enrique o armată de ajutor. Du Guesclin a primit desemnarea să constituie și să comande acea armată, contându-se pe participarea "Marilor Companii ".Mercenarii au cerut o plată foarte mare astfel că tezaurul francez s-a golit în favoarea lor. Papa Urban al V-lea s-a implicat și a presat supușii și clerul din comitatul Venaissin să complecteze sumele necesare.

Când li s-au asigurat sumele cerute ca preț, mercenarii, în număr de treizeci de mii, au trecut Pirineii și au intrat în Spania, la sfârșitul anului 1365. În primăvara următoare campania s-a terminat, don Pedro a fugit în Galicia, iar don Enrique s-a încoronat ca rege al Castiliei.

Încă odată, Carol cel Rău și prințul de Galles (Prințul Negru) au găsit ocazia să redeschidă ostilitățile cu francezii. Au făcut preparative serioase, după care în februarie 1367 armata engleză, condusă de prințul de Galles, a descins în Languedoc, a trecut în Roncevaux și apoi a pătruns în Spania. La 3 aprilie 1367 s-a dat o bătălie la Navareta, în Castilia. Mercenarii au fost înfrânți iar Du Guesclin a căzut din nou prizonier. Răscumpărarea a costat șaizeci de mii de florini de aur.

Campania din Spania a adus francezilor numai avantajul slăbirii aproape totale a "Marilor Companii", prin pierderile pe câmpurile de luptă și prin epidemii. Deși Franța

nu a scăpat total de jefuitorii organizați, ea a ajuns în situația de a se putea apăra cu mult succes împotriva resturilor "Marilor Companii". Regatul francez trebuia să găsească o ocazie să utilizeze acele resturi împotriva inamicului care îi impusese tratatul de la Bretigny, ratificat la Calais, tratat oneros și dezonorant.

Carol al V-lea nu era omul care să se resemneze cu o înfrângere și cu o rușine. El nu cedase decât pentru a-și ascunde posibilitatea de refacere a forțelor înainte de reluarea luptelor. Armata franceză era reorganizată, iar flota își regăsise puterea. Regele putea să se gândească să-și ia revanșa împotriva englezilor.

* * *

Atunci când Carol al V-lea s-a decis să reînceapă războiul, nu a întâmpinat greutăți, deoarece având un spirit subtil, a descoperit, în modul de aplicare și de interpretare a convenției de la Bretigny, pretextele de ruptură de care avea nevoie. A declarat deci că stipulațiile tratatului n-au fost aplicate la data fixată și ca urmare și-a păstrat suzeranitatea asupra teritoriilor cedate Angliei și pentru care aceasta rămânea în situația de vasal. Prin poziția pe care și-a arogat-o i se permitea să intervină în diferendul ce apăruse în Guyenne între Eduard al III-lea și Jean d'Armagnac, în cursul anului 1368.

Jean d'Armagnac și odată cu el un număr de seniori gasconi, au refuzat să mai verse către Anglia contribuțiile împovărătoare și au recunoscut pe regele Franței ca suzeran. Totodată au apelat la arbitrajul lui Carol al V-lea

în calitate de suzeran al lor și al regelui Angliei în provincia Guyenne.

Printr-un act public Carol al V-lea a expus minuțios toate argumentele juridice care-i dădeau dreptul de a interveni. La 18 noiembrie 1368, el a făcut cunoscut că accepta apelul nobililor, luându-i sub apărarea sa. Apoi, continuând să urmărească formele celei mai stricte legalități, a transmis prințului de Galles "scrisori de amânare", somându-l să compare la Paris, în fața sa. Nebun de furie, prințul Negru a răspuns: *"Vom veni de bunăvoie la Paris, pentru că ne-a comandat regele Franței, dar vom avea căști de luptă și șaizeci de mii de oameni în jurul nostru".*

Războiul s-a reaprins deci, cu o nouă violență, dar datorat inițiativei franceze. Era un război de revanșă și legitim din partea celor de pe continent. Nu s-a declanșat imediat. După ce a stabilit, în principiu, drepturile sale, Carol al V-lea a consolidat preparativele politice și materiale care să-i asigure superioritatea. În provinciile de sud-vest emisarii lui au făcut veritabile turnee de propagandă. Ei nu s-au rezumat numai la manifterstări oratorice, ci au trecut la remunerări generoase către cei ce dădeau ajutoare utile. S-au depus eforturi să se atragă, la cauza regelui francez, nobilimea din Rouergue și din Perigord. Un mare număr de orașe și localități mai mici - aproape opt sute- au proclamat acceptarea suveranității Franței. Brutalitățile, violențele și exigențele financiare ale prințului de Galles, au contribuit la reînvierea sentimentului național. Abilitatea lui Carol al V-lea a făcut restul.

Statele (Parlamentul) din Languedoc au acordat subsidiile necesare. În același timp, ducele de Anjou recruta trupe, iar ducele de Berry, locotenentul general al regelui, concentra trupe în Touraine.

De la începutul anului 1369 s-au declanșat hărțuielile prevestitoare războiului. Contingente engleze au cunoscut complecta înfrângere în Rouergue, în timp ce în nordul Franței, toată provincia Ponthieu a scuturat jugul englez și s-a alăturat Franței. Pentru prima dată după foarte mulți ani renaștea încrederea în tabăra franceză.

La 9 mai 1368, Carol al V-lea a supus analizei Statelor Generale, convocate la Paris, problema franco-engleză. Cu o aprobare unanimă s-au adresat Angliei, la 25 mai 1368, scrisori de desfidere care echivalau cu o declarație de război. Eduard al III-lea a reluat, atunci, titlul de rege al Franței și războiul a reînceput.

Carol al V-lea, înainte de a risca o partidă decisivă, a căutat să atragă aliați. Preluând pe spesele sale obișnuita tactică a politicii engleze, a încercat mai presus de toate să se asigure de alianța flamanzilor, sau cel puțin de neutralitatea lor amicală. Nu era ușor să influențezi spiritul acelor negustori calculați, ostili războiului care le împiedica sau ruina comerțul și care analizau ce oferte ale beligeranților se arătau superioare și cui să acorde prietenia.

Interesul, corupția și divergențele sociale făceau din țara flamandă țara privilegiată a schimbărilor bruște și a trădărilor. În momentul când Carol al V-lea s-a hotărât să reia ostilitățile cu englezii situația sa în raport cu vecinii de la nord-est era foarte puțin încurajatoare. Contele Louis de Maële nu disimula simpatiile sale pentru englezi și cu toate că era vasal al Franței, trudea cu toată energia pentru căsătoria fiicei sale, Marguerite, cu Aymon, conte de Cambridge, fiul lui Eduard

al III-lea. Marguerite era moştenitoarea unor grozave speranţe care vizau Flandra, Bourgogne, Artois, Rethel şi Nevers.

Carol al V-lea, care era aliat cu papa Urban al V-lea, a recurs la autoritatea acestuia pentru a împiedica o uniune atât de redutabilă, motivând o depărtată legătură de rudenie ce exista între Aymon şi Marguerite. Suveranul pontif a revocat dispensele, imprudent acordate de tribunalele acleziastice şi a prescris arhiepiscopilor săi din Anglia şi din Franţa, să se opună la celebrarea mariajului.Nici Eduard al III-lea, nici Louis de Maële n-au îndrăznit să treacă peste interdicţia pontificală şi logodna s-a rupt.

Carol al V-lea a continuat maşinaţiunile. El a oferit contelui de Flandra, pentru Marguerite, mâna fratelui său Philippe. Tânăra prinţesă poseda comitatul de Bourgogne, iar Philippe deţinea ducatul d' Artois, astfel că o eventuală căsătorie a lor ar fi permis alăturarea celor două mari fiefuri. Tranzacţia matrimonială îl putea tenta pe Louis de Maële, dar nu a arătat nici o înclinaţie de a ceda. Dintr-o preferinţă sentimentală sau din veritabile interese flamande, el nu dorea să se apropie de Franţa. Carol al V-lea, în mod fericit, avea în familia contelui o puternică aliantă, chiar pe mama lui, contesă de Artois, care nu agrea decât alianţa franceză. Aceasta acţiona cu ardoare să-l influenţeze pe fiul încăpăţânat. Bătrâna contesă a triumfat, în final, printr-o opoziţie categorică şi chiar dramatică.

Contele flamand a consimţit la mariajul propus de Carol al V-lea, dar s-a lăsat plătit cu largheţe. Regele i-a restituit posesiunile Orchies, Lille şi Douai şi, pe deasupra, i-a vărsat două sute de mii de monede de aur.

Ceremonia nupţială s-a celebrat la Gand, la 19 iulie 1369 fiind marcată de festivităţi strălucite, alături de etalarea unui lux nemăsurat care urma să devină, de-a lungul timpului, caracteristica curţii burgunde (Bourgogne).

Carol al V-lea nu a putut să prevadă, că prin acea unire atât de oportună atunci, pregătea Franţei, pentru viitor, greutăţi redutabile.

Ulterior, acoperit dinspre partea flamandă, a reuşit să realizeze o alianţă cu regele Castiliei, suveran care s-a angajat să-i asigure o flotă şi să ameninţe provincia Guyenne cu trupe terestre. Regele Portugaliei, Ferdinand, a promis, la rândul său, concursul câtorva nave de război. Un tratat s-a semnat şi cu Imperiul German care-i asigura Franţei ajutorul împăratului Carol al IV-lea sau cel puţin neutralitatea aceluia.

Astfel, prin diplomaţie şi clarviziune, regele Franţei şi-a asigurat condiţii diplomatice favorabile înainte de începerea războiului cu Anglia. Englezii pierduseră alianţele cu Flandra şi cu Germania trecând printr-o perioadă de insuccese diplomatice.

În cursul operaţiunilor care se derulau în vest şi în sud, francezii au repurtat curând succese decisive. Reorganizarea armatei, antrenamentul şi disciplina ei au atras creşterea încrederii în propriile forţe şi rezultate pe măsură. Cea mai mare parte a teritoriilor căzute în mâna inamicilor au fost recucerite şi curăţate de trupele acelora. Provinciile Limousin şi Rouergue au fost recucerite, la fel ca şi punctele fortificate Millau, Montauban şi Agen care şi-au deschis porţile în faţa forţelor regale. Tarbes a fost cucerit iar Perigord a fost invadat de către Du Guesclin şi cavaleria sa. În doi ani Franţa a recuperat tot ceea ce tratatul de la Bretigny o făcuse să piardă.

Englezii au plănuit o diversiune, în nordul Franţei. Sub comanda ducelui de Lancaster, au plecat de la Calais şi au avansat în Picardia şi în Normandia. Aplicând încă odată tactica ce îi reuşise la începuturi, Carol al V-lea nu le-a lăsat nici o ocazie de a angaja o bătălie. I-a lăsat să se înfunde în interiorul ţării şi să se obosească, distrugându-le în faţă tot ceea ce le-ar fi fost necesar pentru subzistenţă. Marşul armatei engleze s-a transformat, astfel, într-un marş inutil, de uzură, ceea ce i-a constrâns să se întoarcă fără nici un rezultat (1369).

Sub comanda lui Robert Knolles, trupele engleze au reînnoit tentativa în 1370, cu pregătiri mai serioase şi cu mijloace considerabile. Un corp de patru mii de oameni a debarcat la Calais, la sfârşitul lunii iulie. Mica trupă căreia nu i s-a opus nici o forţă franceză s-a îndreptat cu încetineală spre sud, folosind cu prudenşă etapele şi atingând după o lună regiunea Auxerre. Se derula cea mai inutilă promenadă militară. Toate oraşele pe lângă care treceau englezii erau puternic fortificate şi asigurate cu apărători. S-ar fi dovedit inutil să asedieze un singur oraş pentru că ar fi trebuit să le asedieze pe toate la rând spre a se considera un succes militar sau o regiune cucerită. Asedierea tuturor oraşelor franceze întărite nu era posibilă.

Folosindu-se de proviziile ce le asigura teritoriul străbătut, armata lui Knolles s-a reorientat spre Paris, deoarece drumul spre sud nu-i oferea posibilităţi de afirmare. Ajungând sub zidurile Parisului, englezii au staţionat fără a avea vreo confruntare, după care s-au îndreptat spre Beauce, spre coastele Bretaniei şi ale Normandiei.

Carol al V-lea s-a întrebat dacă tactica sa, care viza obosirea adversarului, fără sacrificii, nu trecea drept un exces de prudenţă şi nu lăsa pe adversar să spere într-un succes decisiv. Incursiunile inamice nu erau chiar de ignorat. Ele erau însoţite de devastări la care ţăranii nu se puteau opune şi tulburau profund viaţa agricolă. Regele a ajuns la concluzia că trebuie să iasă din tactica pasivă. Pentru aceasta l-a înlocuit pe comandantul suprem al armatelor sale, Moreau de Fiennes, cu Du Guesclin, căruia i-a conferit demnitatea la 2 octombrie 1370.

Du Guesclin a adoptat o tactică foarte eficace şi periculoasă pentru inamici. I-a lăsat să debarce şi să se depărteze de bazele lor, spre centrul teritoriului. În condiţii favorabile a atacat trupele de ariergardă şi le-a masacrat. La 4 decembrie 1370 el a distrus complet o puternică trupă engleză la Pontvallain. Apoi a descins până în Poitou, respingând, distrugând şi punând pe fugă bandele de invadatori.

Prinţul de Galles s-a răzbunat pe eşecurile suferite atacând Limoges, cucerindu-l şi supunându-l jafului soldaţilor, care au ucis circa 3000 de locuitori. Acest succes local nu a împiedicat ca Limousin să fie aproape în totalitate, recucerit definitiv de francezi.

Hidroptic şi pe deasupra chinuit de o boală contractată anterior în Spania, prinţul Negru se prezenta ca un infirm, purtat în litieră atât la postul de comandă cât şi pe câmpul de bătălie. Marele duşman al regatului Franţei a trebuit să o părăsească pentru totdeauna în 1371 şi să confere guvernarea şi apărarea provinciei Guyenne fraţilor săi, ducele de Lancaster şi de Cambridge.

Într-o magnifică campanie purtată fără întrerupere timp de trei ani consecutiv, Du Guesclin a recucerit

şi redat Franţei provinciile Poitou, Aunis şi Saintonge. În acel război s-a putut măsura preţul alianţei cu Castilia, atât de oportună.

În 1372, englezii, iritaţi şi nemulţumiţi de înfrângerile terestre au vrut să realizeze o diversiune maritimă printr-o debarcare la La Rochelle. Escadra contelui de Pembrok s-a ciocnit atunci cu armata navală a regelui Castiliei, cu navele sale bine dotate cu armament de artilerie, cu corăbiile încărcate cu butoaie de ulei, de smoală şi pucioasă. Bătălia navală extrem de violentă s-a terminat cu înfrângerea flotei engleze şi cu distrugerea unei mari părţi a navelor sale. Pembrok a căzut prizonier împreună cu tezaurul destinat campaniei.

În Poitou, Du Guesclin a condus trei mii de oameni. Ducii de Berri, de Bourgogne şi de Bourbon l-au însoţit. Populaţia era divizată, dar majoritatea rămăsese ataşată, în secret, regatului francez. Conetabilul a găsit, la oraşele pe care le-a asediat, un sprijin eficace din partea populaţiei asediate.

Unul după altul, prin asalturi şi lupte foarte dure, el a cucerit toate poziţiile întărite ale provinciei. Poitiers i-a căzut în stăpânire la 7 august 1372. Apoi s-a îndreptat spre La Rochelle, spre care, pe calea mării, a venit atât flota Castiliei cât şi o escadră franceză comandată de un aventurier englez, Owen de Galles. Cele două formaţiuni navale au ocupat rada şi au interzis accesul ajutoarelor dinspre Canalul Mânecii. Lângă zidurile oraşului a campat armata captalului de Buch, care nu se aştepta la un atac dinspre mare. Printr-o debarcare nocturnă, Owen de Galles a căzut asupra lui, pe neprevăzute. A reuşit nu numai să bulverseze armata engleză, dar a avut şi

norocul să-l ia prizonier pe captal, cel ce era, în mod cert, cel mai bun şi viteaz comandant inamic.

Locuitorii din La Rochelle care se acomodaseră foarte bine cu supunerea faţă de englezi, au consimţit, după aceea, să predea oraşul francezilor, dar au negociat şi au impus anumite condiţii. Carol al V-lea le-a acceptat şi a îngăduit burghezilor prudenţi şi exigenţi, toate privilegiile care le reclamau în schimbul predării lor. După stabilirea şi convenirea condiţiilor, armata franceză, în frunte cu conetabilul şi cu "prinţii florilor de crin" şi-au făcut intrarea în oraş. Peste două secole acelaşi oraş va face mari greutăţi coroanei catolice franceze ca punct de rezistenţă al hughenoţilor.

În perioada imediat următoare, Du Guesclin a continuat cucerirea şi supunerea provinciei. La 1 decembrie 1372, nobilii din Poitou, reuniţi în catedrala din Loudun, au prezentat omagiul lor de vasalitate faţă de regele Franţei. Comitatul d'Angouleme împreună cu Saintonge au devenit teritorii ale coroanei, iar Poitou a intrat în stăpânirea ducelui de Berri.

O ultimă bătălie pe care a dat-o Du Guesclin la 21 martie 1373 a pecetluit înfrângerea forţelor engleze şi a terminat cucerirea franceză de pe acel teatru de luptă sud-vestic.

Trebuia ca în continuare să fie orientate preocupările coroanei franceze spre Bretania (Bretagne) unde situaţia rămăsese extrem de tulbure.

Ducele Jean al IV-lea, vasal al regelui Franţei, nu avea simpatie decât pentru englezi şi se considera ca supus al lui Eduard al III-lea, care, la rândul lui, considera Bretania provincie engleză. După ce a plutit în zigzag între francezi şi

englezi, fără a se compromite prea mult, ducele a sfârşit prin a încheia cu Eduard al III-lea o alianţă formală, cu scopul de a primi trupe de ajutor în cazul reacţiei franc

O mare parte a nobilimii şi a populaţiei bretone ura Anglia, preferând dominaţia Franţei. Atunci când Du Guesclin şi prinţii au trecut la atacul contingentelor engleze, au beneficiat peste tot de un ajutor extrem de activ. Jean al IV-lea a trebuit să-şi abandoneze provincia ale cărei oraşe s-au deschis, unul după altul, în faţa francezilor. El s-a refugiat în Anglia. Un general englez, Jean de Nevill, a rămas să continue lupta. În cursul anului 1373, Du Guesclin a reuşit să cuprindă toată Bretania, englezii păstrând numai două cuiburi întărite, Brest şi Auray.

Violent iritaţi de eşecurile militare şi teritoriale repetate, insularii s-au decis să facă totul pentru a obţine o victorie. Ei au lansat asupra Franţei o armată puternică de cincisprezece mii de oameni, sub comanda ducelui de Lancaster, care a pornit de la Calais la începutul lui august 1373. Expediţia a durat cinci luni şi s-a dovedit un marş neîntrerupt prin Champagne şi prin Bourgogne, apoi spre sud-vest. În nici un moment francezii nu au dat armatei inamice posibilitatea de a da bătălia pe care ar fi sperat-o. Ei s-au limitat în a-i hărţui, pe englezi, din flancuri şi din spate, prin atacuri rapide, bine pregătite, abil conduse. Atacurile demoralizau adversarul, îl dezorganizau, îl uzau şi îl cauzau, fără riscuri, pierderi sensibile. Deoarece către sfârşitul expediţiei a sosit iarna, invadatorii au început să sufere de foame şi frig, ajungând într-o situaţie precară. Când au ajuns la Bordeaux, ei pierduseră, fără să dea o adevărată bătălie, două treimi din efective şi puterea ofensivă.

Francezii au putut atunci să cucerească comitatul de Bigorre şi să avanseze până la La Reole. În Normandia, Jean de Vienne a cucerit fortăreaţa Saint-Saveur-le-Vicomte, cel mai solid şi mai periculos bastion englez din toată provincia. Acolo el a folosit o artilerie de asediu ale cărei efecte s-au dovedit decisive.

Incapabili de a continua eforturile de război, englezii au antamat negocieri care nu puteau duce la restabilirea păcii, căci ei revendicau toate provinciile pierdute. S-a ajuns numai la încheierea unui armistiţiu ce a durat din iunie 1375 până în primăvara lui 1377.

Trei personalităţi engleze celebre au murit în perioada aceea, prinţul de Galles, supranumit Prinţul Negru (17 iulie 1376), regele Eduard al III-lea (21 iunie 1377) şi captalul Buch. Eforturile de patru decenii ale lui Eduard al III-lea, pebtru a intra posesia coroanei sau a unor teritorii franceze, se năruiseră. S-a stins din viaţă cu sentimentul eşecului. La tron i-a urmat nepotul de numai zece ani, viitorul Richard al II-lea. Richard al II-lea era fiul lui Eduard de Galles (PrinţulNegru) şi nepotul lui Eduard alIII-lea. A domnit între 1377-1399 şi a pierdut tronul după confruntarea cu vărul său Henric de Lancaster. A murt în închisoare în anul 1400.

Când a reînceput, în vara anului 1377, războiul perpetuu dintre cele două regate devenise o ostilitate cronică. Cu toate că i se uitaseră pretextele, continua printr-o ură de neclintit. S-au iniţiat expediţii din toate direcţiile, într-o oarecare confuzie. Nu părea să se urmărească un plan de operaţiuni bine gândit. Se ataca, de ambele părţi, sub impulsul spiritului de aventură, dar iniţiativa aparţinea, incontestabil,

Sub ordinele lui Jean de Vienne, o flotă franceză numeroasă, rapidă și bine echipată, a traversat marea devastând un număr de orașe de pe coasta engleză, Incercarea de a recuceri Calais nu i-a reușit.

Cele mai mari succese le-a obținut ducele de Anjou, în sud-vestul teritoriului. În Normandia, o companie, condusă de Du Guesclin și de ducele de Bourgogne, a smuls lui Carol cel Rău, implicat într-o nouă trădare și în tratative cu inamicii, toate teritoriile pe care le mai stăpânea. În Bretania, Carol al V-lea spera să intre în posesia ducatului, pentru a pedepsi pe ducele Jean pentru lipsa de loaialitate. O revoltă a unor nobili ostili Franței l-a reașezat pe tron pe duce, fără ca trupele franceze să poată lua inițiativa.

Armatele franceze erau comandate de bravul și invincibilul Du Guesclin. A apărut suspiciunea că el se simțea destul de breton și că ideia independenței Bretaniei nu-i era antipatică. S-a bănuit că nu a forțat victoria pentru că în realitate nu a dorit acea victorie. Unii au lansat supoziția unei negocieri secrete, a lui Du Guesclin, cu adversarii pentru a se ajunge la un compromis sau l-au învinuit de acordărea unei simpatii mai mari ducelui de Bretania (Bretagne) decât regelui francez. Tergiversările sale au putut apărea ca o trădare. Nu se poate crede așa ceva, Du Guesclin dovedindu-se un spirit simplu și loial.

Carol al V-lea se pare că a înțeles situația și deoarece nu se putea lipsi de spada vitează a conetabilului l-a expediat pe un alt teatru de război unde să nu mai aibă complexe, împotriva resturilor "Marilor Companii".

În Auvergne și în Languedoc se reconstituiseră un număr de bande care devastau țara, împovărau orașele și

satele cu impozite și făceau imposibile muncile câmpului. Se spera în gonirea acelor bandiți rapaci sau în distrugerea lor definitivă. Primele șase luni ale anului 1380 s-au arătat fericite pentru mica armată regală ce primise această sarcină. Le-au fost smulse bandiților locurile întărite Chaliers și Chateauneuf. După căderea fortăreței Chateauneuf, în iulie 1380, Du Guesclin a căzut bolnav la pat și boala a evoluat atât de repede încât s-a pierdut repede speranța.

Conetabilul a murit la 13 iulie 1380, privând Franța de cel mai bun și viteaz general. Onorurile care i-au fost acordate și doliul general ce i-a urmat moartea, au dovedit că nimeni din regat nu l-a învinuit că s-a arătat într-o zi mai breton decât francez. A fost înmormântat la Saint Denis în cavoul vecin aceluia destinat lui Carol al V-lea. De altfel regele nu i-a supraviețuit decât puțin timp supusului său. A avut dintotdeauna o sănătate debilă iar moartea reginei și apoi a fiicei sale, mica Isabelle de Franța, i-au dat lovituri de sub care nu s-a mai putut ridica. Totodată vedea dispărându-i principalii săi aliați, papa Grigore al XI-lea, regele Castiliei și împăratul Germaniei. A dorit pacea din tot sufletul și a oferit-o Angliei asupra căreia repurtese atâtea victorii. A avansat propunerile cele mai echitabile din punct de vedere teritorial și din punct de vedere financiar, dar englezii nu le-au apreciat ca suficiente. Ei erau deciși să recâștige și să continue lupta, convinși că prin forța obstinației vor asigura victoria.

Carol al V-lea a înțeles că nu va obține nimic de la ei. Ultimile lui săptămâni au fost umbrite de gândurile că va lăsa în urmă un moștenitor foarte tânăr și un regat încă neconsolidat. A murit cu seninătate la 16 septembrie 1380.După ce a pierdut cel mai mare comandant de război,

Franţa pierdea şi unul dintre cei mai mari regi. Cu moartea lui Carol al V-lea se încheia cea de a doua mare perioadă a *războiului de 100 de ani,* perioadă de seccese franceze.

Carol al VI-lea
Regele nebun

Între 1380-1429 s-a conturat o perioadă aparte a memorabilului război, cea de a treia, caracterizată de noi răsturnări şi de discordii civile în ambele regate.

Pe patul de moarte Carol al V-lea a cunoscut tortura neliniştii că lasa regatul unui copil de doisprezece ani. S-a stins însă cu mândria de a fi ridicat onoarea Franţei şi cu gloria de a fi gonit pe englezi de pe continent. El ştia însă cu ce preţ mare plătise victoria şi că regatului îi trebuiau ani lungi de calm pentru o redresare normală.

Provizoriu, se părea că războiul se încheiase. Trebuia menţinută pacea cât mai mult timp, ceea ce constituia o sarcină grea. La luptele cu străinii urmau să se adauge, încă odată, convulsiuni interioare, drept consecinţe aproape inevitabile ale unui război devastator şi aducător de sărăcie.

Convulsiuni grave urmau să zguduie şi Anglia de această dată. Pe o perioadă de treizeci şi cinci de ani, de la 1380 la 1415, cele două popoare au fost foarte ocupate de tulburările dinastice sau revoluţionare, astfel că înfruntarea a rămas pe un loc secund. Armistiţiul armat nu a corespuns unei potoliri a gândurilor ostile. Aviditatea pentru cuceriri de o parte şi voinţa de rezistenţă de alta, precum şi ura celor două popoare, au rămas latente, dar vii, motive permanente de iniţierea unor noi ofensive.

Cu toate că pierduse posesiunile continentale,

Anglia părea, la prima vedere, mai puţin epuizată, mai puţin rănită, decât Franţa. Incursiunile flotei franceze pe coastele britanice cauzaseră mai mult înspăimântare decât pagube serioase.

Anglia nu suferise apăsarea neîncetată a invaziilor, teritoriul său rămânând intact. Domnia excepţional de lungă a lui Eduard al III-lea, domnie de cincizeci de ani, se încheiase în atmosferă de tristeţe şi de nelinişte. Orgoliul naţional englez fusese atins cu duritate. Războiul lung încetase de a mai fi fructuos şi devenise împovărător.

Ca rezultat s-a dezvoltat o opoziţie din partea parlamentului. Opoziţia s-a tradus în revendicări acerbe, iar poporul s-a manifestat prin răscoale şi indignări făţişe.

Acelaşi fenomen s-a manifestat, în paralel, în ţările continentale. Ca şi în Anglia, în Franţa, în Flandra şi în Italia, lumea muncitorească şi mic burgheză s-a revoltat împotriva regimurilor care apăsau clasele de jos, în profitul claselor privilegiate prin naştere sau prin bogăţie. Masele muncitoare, private de drepturi politice, lipsite de toate mijloacele legale de a-şi expune nevoile şi de a-şi formula plângerile, începuseră să-şi dea seama de forţa lor, de rolul lor şi de valoarea lor umană.

Ele s-au revoltat împotriva inechităţii care le oprima. Resemnarea, supunerea şi teama le împiedica să gândească, lăsându-le numai suferinţa. Ura a crescut, puţin câte puţin, până în ziua când, răsculate de agitatorii ce le canalizau revendicările, masele au recurs la violenţă, singura lor armată de apărare.

În Anglia, ţăranii zdrobiţi de corvezile senioriale şi constrânşi să muncească pentru o plată de mizerie,

artizanii din oraşe, exploataţi şi rău plătiţi de către patroni, s-au revoltat în 1380. Atunci la toate impozitele s-a adăugat o nouă contribuţie, *poll-tax*, care viza pe toţi adulţii, începând de la copiii de cinsprezece ani. Un preot, John Ball, care a luat conducerea evenimentelor, a ridicat masele la luptă prin discursurile sale. El spunea: *"Lucrurile nu vor putea merge bine până când bunurile nu se vor găsi în comun şi până când nu vor mai fi ţărani şi gentilomi"*.

Acele vise comuniste sau egalitare au acţionat irezistibil asupra inimilor. Mii de răsculaţi s-au grupat în comitatele Kent şi Essex de unde au pornit spre Londra, devastând, ruinând şi incendiind totul în cale. Fără a întâmpina o rezistenţă serioasă, răsculaţii au pătruns în capitală unde au început să masacreze nedrept şi fără discernământ. Acolo şi-au ales ca şef pe acoperitorul de case Wat Tyler, *"regele poporului"*.

Regele Richard al II-lea, un copil de treisprezece ani, prin curaj şi prin cutezanţa cu care s-a prezentat insurgenţilor, prin graţia şi prin tinereţea sa, a reuşit să emoţioneze mulţimea revoltată, mobilă şi instabilă, aşa cum sunt toate masele umane. A determinat pe răsculaţi să părăsească oraşul.

Promisiunile adresate mulţimii nu au avut suport real, dar răgazul obţinut de el a avantajat guvernul. Rezistenţa armatelor regale s-a reorganizat repede, trecând la o răzbunare implacabilă.

Evenimentele i-au atras tânărului rege o popularitate capabilă să-i asigure o domnie fericită. Popularitatea a înflorit în rândul claselor superioare care nu avuseseră de suferit represiuni.

Domnia lui Richard al II-lea s-a arătat favorabilă şi pentru Franţa, deoarece avea faţă de aceasta intenţiile cele mai conciliante. După ce s-a debarasat de Consiliul de Regenţă, în 1389, a decis să domnească singur, iar primul său act l-a constituit încheierea unui armistiţiu cu Carol al VI-lea al Franţei, armistiţiu ce trebuia să dureze mulţi ani. Apoi, în 1396, s-a căsătorit cu Isabelle de Franţa şi a semnat un nou armistiţiu pentru douăzeci şi opt de ani. În semn de prietenie a restituit francezilor oraşele Cherbourg şi Brest.

Aceste concesii şi simpla afirmare a voinţei de pace, i-au atras animozitatea tuturor supuşilor. Atunci când s-a văzut ţinta opoziţiei declarate a întregului anturaj şi mai ales a unchiului său, ducele de Glocester, vechiul preşedinte al Consiliului de Regenţă şi conducător al nobilimii engleze, Richard al II-lea a dat frâu liber impulsurilor temperamentale aprige, fără de măsură. A dispus asasinarea lui Glocester şi a ordonat un număr considerabil de decapitări şi izgoniri. Crud cum era, s-a impus prin teroare şi a domnit după bunul plac. S-a lovit apoi de un partid puternic condus de vărul său, ducele Henri de Lancaster. Susţinut de armată, acesta l-a obligat pe Richard al II-lea să abdice şi s-a lăsat proclamat rege, de către Parlament, sub numele de Henric al IV-lea. Richard al II-lea a fost sugrumat în celula temniţei.

Revoluţia dinastică dinAnglia, produsă în 1399, a antrenat pentru Franţa consecinţe teribile.

* * *

Carol al VI-lea nu avea decât doisprezece ani

când a murit tatăl său. Era un copil prietenos, cu educaţie îngrijită, dar a cărui inteligenţă sau caracter nu anunţau calităţi de excepţie. Tatăl dorise să fie instruit cucea mai mare atenţie. Îl încredinţase înţeleptului savant Philippe de Mezieres, pentru educaţie. Eforturile preceptorului nu i-au putut compensa adolescentului vigoarea intelectuală care-i lipsea. Tânărul era generos, dar distrat, indolent, avid de plăceri. Detestabilul exemplu al unchilor săi a reuşit să-l pervertească rapid.

Încoronat la Reims, la 4 noiembrie 1380, noul suveran a fost declarat major la paisprezece ani. Era însă evident că nu putea guverna prin propriile puteri. În jurul lui s-au învârtit ambiţii ardente care se ciocneau şi exasperau pe concurenţi. Cei patru "prinţi ai florilor de crin", ducii de Bourgogne, de Anjou şi de Berri, fraţii lui Carol al V-lea şi ducele de Bourbon, fratele reginei, considerau că guvernarea le revenea lor. În concluzie au împărţit puterea din regat. Prima acţiune a lor a vizat eliminarea juriştilor, oameni de condiţie joasă, pe care Carol al V-lea îi alesese pentru pentru calităţile lor şi îi făcuse colaboratori.

Plini de fast, infatuaţi de mărirea lor, preocupaţi de luxul lor, de autoritatea dobândită şi de interesele personale, la nici unul din prinţi nu părea să se întrevadă, măcar în aparenţă, sentimentul naţional. Încarnau atitudinea de rivalitate îngustă a marilor nobili, care în loc să susţină coroana se interesau numai de fiefurile lor. Puterea nu-i interesa decât în măsura în care le procura creşterea privilegiilor şi sume de bani. Administrau cu cinism.

Pe timpul ceremoniei de încoronare, celebrată la 4 noiembrie 1380, în catedrala de la Reims, prinţii s-au certat în public pentru chestiuni de prezenţă. Se duşmăneau

fără să-şi ascundă sentimentele.

Trecută sub o guvernare quadricefală, sub autoritatea nominală a unui copil, ţara a cunoscut imediat agitaţii grave şi zguduiri. Dincolo de hotarele nordice Flandra parcurgea, încă o dată, o perioadă revoluţionară. Locuitorii din Gand se răsculaseră împotriva dominaţiei oneroase a contelui Louis de Maële, care nu considera populaţia oraşelor sale decât ca pe o masă umană destinată impozitării abuzive. De la Gand revolta s-a propagat la Ypres şi apoi s-a transformat în război civil. În Picardia, în Normandia şi la Paris, deasemeni, populaţia s-a răsculat gonind sau masacrând agenţii fiscali şi reclamând abolirea unor dări.

În Languedoc, insurecţia devenise generală, permanentele cereri de bani ale ducelui de Anjou aduseseră populaţia la disperare. Tot regatul suferea de acelaşi rău. Războiul interminabil, îl ruinase, iar guvernământul nu putea face faţă cheltuielilor, decât multiplicând taxele, aruncând în mizerie o populaţie aflată la ananghie. Nemulţumirea generală crea, de-a lungul ţării, o atmosferă revoluţionară.

O răscoală, care a ridicat brusc Parisul, a înspăimântat consiliul regal, care a capitulat şi a decretat abolirea impozitelor. Măsura era evident, provizorie şi inoperantă căci vechile impozite abolite, atrăgeau înlocuirea cu altele noi. Tezaurul era gol.

* * *

Răscoalele care se stinseseră, pentru un moment, cu promisiuni imposibil de respectat, s-au reaprins, cu mai multă vigoare, când s-a înţeles că totul era formal. De

la începutul anului 1382, populaţia a luat armele în toate oraşele importante ale regatului, de la Amiens la Lyon, trecând prin Paris, prin Saint Quentin la Reims, de la Caen la Orleans. La Rouen insurecţia din februarie s-a dezvoltat cu o rapiditate care nu a avut egal decât frenezia sa. A fost proclamat un rege local.

Acela era un postăvar, Jean le Cras, care a promulgat suspendarea dărilor. Personajele cele mai importante ale oraşului, considerate ca agenţi sau susţinători ai puterii centrale, au fost arestate şi asasinate. Bunurile celor bogaţi au fost jefuite, iar marele cler obligat, prin forţă, să renunţe la rentele şi drepturile sale.

Normandia, prin vocea juriştilor săi, s-a opus puterii centrale şi a revendicat independenţa.

* * *

La Paris, situaţia nu era mai puţin critică. Corporaţiile exasperate de anunţul unei taxe suplimentare care viza vânzarea tuturor mărfurilor, se agitau. Atunci când vestea insurecţiei din Ruen a ajuns în capitală, a provocat un entuziasm care a degenerat în răscoală. Cei ce adunau impozitele au căzut în mâinile bandelor populare găsindu-şi moartea. Mai multe mii de răsculaţi au invadat hangarele unde se găseau depozitate armele municipalităţii, inclusiv douăsprezece mii de măciuci de plumb, cu care s-au înarmat.

Insurecţia a primit propriul nume, acela de răscoală a "maillotinilor" (adică a ciocănarilor). Închisorilor li s-au deschis porţile şi populaţia a eliberat deţinuţii, care s-au alăturat trupelor răsculaţilor. Revolta a căpătat un caracter

aşa de destrăbălat şi de sălbatic încât burghezia, până atunci favorabilă evenimentelor, s-a înspăimântat şi s-a desolidarizat. În plus, burghezii care se temeau pentru bunurile lor, au decis să pună capăt, prin ei înşăşi, unei agitaţii căreia puterea regală nu era incapabilă să i se opună. Ei s-au înarmat, s-au organizat militar şi au lansat patrule prin întregul oraş. Efectivele lor disciplinate au desfinţat, fără mare pericol, hoardele anarhice. Au urmat represalii tot atât de crude pe cât fusese insurecţia de violentă, represalii care au aşternut peste Paris un calm sinistru, de înspăimântare şi ură. De la Paris, trupele regale au trecut la represalii în provincie. S-a mărşăluit spre Rouen, unde Carol al VI-lea a intrat printr-un fel de portal de onoare decorat pe părţile laterale cu capetele insurgenţilor.

* * *

Provinciile din sud nu s-au agitat mai puţin ca cele de nord. Tirania cu care apăsa în Languedoc ducele de Berri, locotenentul regelui, a suscitat revolte tot atât de grave ca cele de la Rouen sau din Paris. În rest evenimentele s-au derulat în acelaşi mod. Tot aşa insurecţia a triumfat, la început, mai ales la Beziers. S-a extins cu jafuri şi asasinate, după care a degenerat într-o anarhie generală. Guvernul a reacţionat aplicând răzbunări teribile şi restabilind ordinea prin teroare.

În oraşe s-a aşternut un calm aparent, deoarece, în realitate, se menţinea o stare de furie, de duşmănie şi de teamă ascunsă. Un mare număr de răsculaţi grav compromişi s-au refugiat de frica represaliilor, îngroşând bandele de vagabonzi înarmaţi care circulau încă în tot sudul regatului, mai ales în Languedoc şi Auvergne. Acele trupe de borfaşi şi

de bandiţi cuprindeau o masă de ţărani, de meşteşugari ruinaţi, de muncitori şomeri, de victime ale războiului şi ale devastărilor comise de mercenari. În bună parte cuprindeau şi pe mercenarii care nu aveau nici o resursă de trai în afara jafului.

Bandele devastatoare şi-au luat numele, de "Tuchins". Mai puţin disciplinaţi, mai prost organizaţi decât ostaşii din "Marile Companii" nu au repurtat victorii militare. Niciodată nu au reuşit să cucerească un oraş. În zonele rurale, însă, bandele erau redutabile şi timp de doi ani (1382-1384) guvernul nu a reuşit să le disperseze, să le uzeze şi să le nimicească, decât prin acţiuni de durată.

În Flandra nu era vorba numai de o insurecţie oarecare, ci de o revoluţie care tindea să stabilească o guvernare republicană. Philippe von Artevelde, fiul aceluia al cărui nume devenise simbolul rezistenţei şi al opoziţiei, a fost numit de populaţia din Gand, "suveran-căpitan" al oraşului, împotriva opţiunii nobililor şi burghezilor care doreau pacea şi reconcilierea cu contele, după exemplul oraşului Bruges, fidel guvernării legale. Artevelde şi-a impus voinţa prin violenţă. Burghezia din Gand, decimată şi terorizată prin execuţii n-a mai îndrăznit să protesteze, dar atitudinea şi ifluenţa oraşului Bruges a rămas periculoasă pentru revoluţionari. Cei din Gand, unii cu entuziasm, alţii obligaţi să-i imite, au format un corp expediţionar destinat să cucerească oraşul rival şi să-i aplice pedeapsa revoluţionară. Oraşul Bruges, insuficient apărat, luat prin surprindere de asalt, a căzut în mâinile revoluţionarilor străini. A urmat jaful şi masacrarea celor din elita socială. Triumful armatelor revoluţionare a extins în toată Flandra acelaşi fel de ravagii.

Burghezia s-a văzut nevoită să ceară ajutor din afară, ducelui de Bourgogne (Burgundia) şi regelui Franţei.

De cealaltă parte, exaltatul Artevelde, simţindu-se ameninţat, a început tratative cu englezii, care i-au promis, cu bucurie, alianţa lor.

Franţa a venit în ajutorul burgheziei flamande cu o armată de ajutor, condusă de însăşi Carol al VI-lea. Tânărul rege se bucura să călărească în fruntea trupelor sale. Conducerea efectivă, din punct de vedere militar, revenea conetabilului Oliver de Clisson. Armata franceză se ridica la patruzeci de mii de oameni, cu o componenţă pestriţă rezultată din recrutare, dar reprezenta o forţă redutabilă în raport cu ceea ce putea opune Artevelde. Soldaţii burghezului nu erau mai puţin numeroşi, dar aveau o dotare slabă în armament şi o lipsă gravă de experienţă în luptă. Pe deasupra ajutorul promis de englezi nu a sosit la timp.

Cele două armate s-au întâlnit la Roosebeke, la 27 noiembrie 1382. Flamanzii au avut parte de o zdrobitoare înfrângere şi de o înspăimântătoare măcelărire. Cei ce s-au salvat prin fugă s-au înecat în nişte mlaştini către care i-au împins francezii. Fără nici o pierdere pentru partea franceză, mai mult de douăzeci de mii de flamanzi au căzut pe câmpul de luptă în acea zi. Oraşul Bruges s-a aliat trupelor regale franceze. Courtrai, oraşul care susţinuse pe parizieni în revolta lor antimonarhică, a fost incendiat şi devastat. Ţinta cea mai atractivă pentru francezi era oraşul Gand, de unde plecase revoluţia. Soarta i-a fost favorabilă oraşului revoluţionar scăpându-l de consecinţe. Timpul rău, zăpada, noroiul şi frigul l-a determinat pe Carol al VI-lea să încheie campania. Fără a pedepsi pe cei din Gand, Carol al VI-lea s-a reîntors convins, cu naivitatea vârstei de paisprezece ani, că repurtase, el însuşi, victoria de la Roosebeke, victorie ce-i permitea să intre ca un triumfător în Paris. În capitala sa mocnea, în mod surd, rebeliunea şi se continua protestul împotriva impozitelor.

Tânărul rege, imitând orgoliul şi insolenţa unchilor săi, şi-a făcut intrarea în Paris ca într-un oraş cucerit. A refuzat să acorde audienţe notabililor. A ocupat Parisul cu rigoare militară. S-a dispus arestareacâtorva sute de burghezi. Au urmat execuţii numeroase, s-au dezarmat locuitorii, iar impozitele s-au stabilit cu mult mai apăsătoare decât cele precedente. Toate privilegiile meseriaşilor sau ale comercanţilor s-au abolit, comanda centralizată a negustorimii s-a suprimat, toate întrunirile s-au interzis, iar cei ce au scăpat de condamnare la moarte au fost obligaţi la amenzi enorme.

Reprimarea s-a extins în oraşele deja lovite cu duritate, din vest şi din nord. Puterea regală, exercitată în realitate de prinţi, nu vroia să regrete că n-a dat din plin măsura violenţei sale. Ea începuse revanşa şi o vroia teribilă. Nici o provincie nu a scăpat de pedepsiri. Monarhia, printr-o împletire fatală de circumstanţe, s-a întors spre despotism şi îşi slăbea popularitatea prin toate măsurile tiranice pe care le considera mărturii ale forţei sale. În acelaşi timp, în apropiere, se dezvolta, prin unirea Flandrei şi a Burgundiei (Bourgogne), în mâinile lui Philippe le Hardi (cel Îndrăzneţ), o putere periculoasă. La acea dată, în 1385, zbuciumul social părea să se fi liniştit, dar starea ţării rămânea dificilă şi nesigură.

Guvernarea aparţinea, în fapt, unchilor tânărului rege. Aceia, prin orgoliu, prin lipsa de umanitate, prin dorinţele lor nesecate de înavuţire, au creat o prăpastie periculoasă între rege şi populaţie. Tânărul se pare că a înţeles

şi a dat cea mai frumoasă probă de curaj, de clarviziune şi de hotărâre, din domnia sa. A organizat o lovitură de palat vizând preluarea puterii. La sfârşitul anului 1388, într-o reuniune a Consiliului Regal, convocat la Reims, Carol al VI-lea s-a lăsat rugat de decanul de vârstă, cardinalul de Laon, să-şi asume singur conducerea regatului. S-a făcut că ascultă cu atenţie cererea, după care a consimţit fără a da atenţie protestelor unchilor săi. Acelora le-a mulţumit pentru tot ce au făcut pentru Franţa şi pentru el. Apoi, foarte înţelept, a chemat la posturi pe vechii consilieri ai tatălui său, burghezi serioşi, oameni de ordine şi de conştiinţă, dar numiţi cu dispreţ "Marmousets" ("Caraghioşii") de către nobili.

După preluarea puterii s-au ivit unele speranţe legate de viitorul domniei lui Carol al VI-lea, care ar fi putut reînnoi domnia înţeleaptă şi binefăcătoare a tatălui său Carol al V-lea.

De fapt, neadmiţând în deliberările miniştrilor săi altă influenţă decât pe a fratelui său mai mic, Louis, duce de Touraine şi viitor duce de Orleans, regele s-a debarasat de toţi cei ce se arătaseră colaboratori devotaţi ai prinţilor. A procedat la epurarea tuturor înaltelor corpuri de stat şi a stabilit o comisie de cinci jurişti, chemată să revizuiască instituţiile şi să corijeze abuzurile. Printr-o serie de ordonanţe a repus în vigoare principiile stabilite de Carol al V-lea. Toate organismele guvernamentale au fost reconstituite pe noi baze. Conducerea comercianţilor a conferit-o "cu atenţie" unui parlamentar reputat pentru talentele sale şi pentru demnitatea vieţii particulare, Jean Jouvenel.

Dornic să realizeze un fel de reconciliere naţională, după toate represiunile sângeroase la care

consimţise, dar pe care nu le dorise, Carol a hotărât să meargă să inspecteze, personal, provinciile regatului pentru a se informa despre nevoile lor şi pentru a găsi remedii dificultăţilor. A început cu ţinutul Languedoc în anii 1389-1390. A fost deajuns să se arate populaţiei ca un protector nu ca un judecător implacabil, pentru ca imediat toate inimile să revină la loialism monarhic.

S-au scurs atunci anii cei mai fericiţi ai domniei ce urma să devină una dintre cele mai sumbre din istoria Franţei. De când Carol al VI-lea se depărtase de unchii săi şi începuse să conducă singur, sfătuit numai de fratele Louis, începuse o epocă de securitate în ţară. Candoarea populară nu era departe de a atribui tinerei regine schimbarea produsă. La 17 iulie 1385, Carol al VI-lea se căsătorise, în catedrala de la Amiens, cu aceea ce urma să devină regina Isabeau, regină de tristă amintire pentru regatul Franţei.

Isabelle, una din ficele ducelui de Bavaria a ajuns pe tronul Franţei din raţiuni politice. Prin căsătorie se realiza o alianţă cu Germania şi se neutraliza ajutorul primit de ducele de Burgundia (Bourgogne).

Pentru Carol al VI-lea această uniune, stabilită de diplomaţi, s-a dovedit la început o căsătorie bazată pe dragoste. Prinţesa germană, de cincisprezece ani, cu îmbrăcăminte simplă, a trebuit învăţată să poarte veşmintele somptuoase de la curtea Franţei. Era o copilă surâzătoare, răsfăţată de soartă, care încânta, prin graţia sa aparent ingenuă, pe toţi care aveau ocazia să se apropie. Era mică de statură, subţirică, dar foarte bine proporţionată, cu o extremă frăgezime a tenului. Natura îi acordase o atractivitate căreia nimeni nu-i rezista. De cum a văzut-o Carol al VI-lea nu a

mai putut să-şi ia privirea de la ea şi nici să-şi disimuleze neliniştea.Căsătoria regală a constituit pentru întreaga ţară un moment de iluzie şi de veselie.

Capriciile destinului au pus capăt rapid zilelor de speranţă. Nu se bănuia că acele zile vor înceta datorită nebuniei regelui.Carol al VI-lea nu dăduse până atunci niciun semn de dezechilibru mental. Dimpotrivă, fără a manifesta niciodată o inteligenţă penetrantă, ca cea a tatălui său şi fără a poseda cultura şi curiozităţile ştiinţifice ale aceluia, el a făcut proba unei judecăţi drepte, a unei reale energii şi a unei dorinţe vii de a nu dovedi inegalitate în îndeplinirea îndetoririlor regale.

Prin debilitatea lui fizică, ce l-a urmărit tot timpul vieţii, Carol al V-lea, acel bolnav permanent, nu a avut cum transmite fiului său o constituţie viguroasă. Pe de altă parte tânărul rege a dus, în adolescenţă, o viaţă numai de plăceri, de o violenţă morbidă, pe care unchii săi o sprijineau. A fost aruncat în voluptăţi care l-au epuizat: baluri, sărbători nocturne, mascarade care se succedau fără întrerupere şi aventuri amoroase cărora li se dăruia cu aviditate. Căsătoria nu l-a liniştit ci din contră. Carol al VI-lea şi mica regină Isabelle au format un cuplu de amanţi pasionaţi, cu dorinţe renăscute continuu pentru noi satisfacţii. Isabelle a evoluat către exigenţe amoroase insaţiabile, printr-un temperament care o predispunea la orice aventură. În acelaşi timp Carol al VI-lea, prematur uzat, a atins o stare de exasperare şi de hipersensibilitate nervoasă, ajungând la douăzeci şi doi de ani la sfârşitul forţelor.

O primă alertă s-a produs în primăvara anului 1392. După mărturiile doctorilor care l-au îngrijit reiese că a

fost ţintuit la pat timp îndelungat, cu o febră care îi secătuia forţele fizice. Când şi-a revenit, a mers să se odihnească la ţară, în împrejurimile localităţii Gisors.Crezându-se vindecat, plănuia să conducă o armată în Bretania (Bretagne) pentru a-l susţine pe conetabilul Olivier Clisson în războiul cu Jean de Montfort. Se reîntorsese la Paris când, la 13 iunie 1392, s-a produs un atentat asupra conetabilului său. La o oră din noapte, ieşind de la o petrecere, Clisson a fost atacat cu lovituri de spadă, la o răscruce de străzi.Atentatul îl plănuise Pierre de Craon, vărul lui Jean de Montfort, însoţit de câţiva servitori înarmaţi pregătiţi pentru crimă.

Carol al VI-lea informat de eveniment, a mers imediat să-l viziteze pe conetabil, însoţit de purtătorii de torţe. Un brutar îl adăpostise pe conetabil în magazinul său. Regele a putut constata că rănile lui Clisson nu-i ameninţau viaţa, dar evenimentul i-a produs un şoc nervos, care l-a lăsat sumbru, neliniştit şi impresionabil.

Pierre de Craon a găsit refugiu lângă ducele de Bretania care a refuzat să-l predea. Exasperat regele s-a hotărât să pornească expediţia deja proiectată, care devenean noua situaţie o operaţiune de represalii şi de pedeapsă. El îşi simţea periclitată propria persoană de atentatul căruia îi căzuse victimă conetabilul. Surescitat, temător, convins că se voia şi viaţa lui odată cu cea a lui Olivier de Clisson, a început să rostească cuvinte fără sfârşit, fraze de neînţeles, acompaniate de gesturi furioase.

La sfârşitul lunii iulie 1392, după ce a adunat trupele, a pornit spre Le Mans, de unde la 5 august 1392 s-a îndreptat spre Bretania (Bretagne). Atunci s-a produs criza. În urma unor evenimente ce l-au impresionat pe parcursul

marşului, şi-a pierdut cunoştinţa, cu rotirea dezorientată a ochilor şi fără vorbire.

Expediţia a luat sfârşit. Regele a fost reîntors la Le Mans unde medicii au intrat în acţiune. Fără a se cunoaşte situaţia în toate oraşele regatului fidelii se rugau pentru norocul său în război. După patru zile de inconştienţă Carol al VI-lea şi-a recăpătat luciditatea. Trei săptămâni mai târziu a intrat într-o stare de normalitate. La începutul lunii septembrie a fost dus la Creil, sperându-se că un sejur lung în natură îl va restabili. În realitate era incapabil de a se ocupa de ceva şi trata cu indiferenţă realitatea înconjurătoare.

Prinţii nu au pierdut ocazia de a prelua puterea şi de a goni pe vechii consilieri de origine burgheză, aşa numiţii "Marmousets" (caraghioşii). Revoluţia de palat s-a derulat în pace, fără răzbunări sau execuţii. Regatul redevenea prada celor patru duci şi recădea în anarhie.

Ducele de Bourgogne (Burgundia) şi ducele de Berri s-au unit împotriva ducilor de Orleans şi de Bourbon, divizând Consiliul Regal. Au recidivat intrigile, comploturile, ambiţiile personale şi dezordinea generală.

Un nou accident a atras o altă lovitură asupra raţiunii regelui. La o nuntă la care participa s-a organizat o mascaradă în cursul căreia s-a produs un incendiu al costumelor unor însoţitori deghizaţi în animale. Scena morţii în chinuri a însoţitorilor săi tineri nu a putut-o suporta. Avea deja un sistem nervos atins grav de debilitate. De atunci Carol al VI-lea nu a mai trăit decât ca un manechin împodobit cu îndatoriri regale. Perioade de relativă luciditate alternau cu crize din ce în ce mai fregvente. Încerca să guverneze atunci când îi revenea conştiinţa, dar repede recădea în starea sumbră

a bolii şi abandona totul.

Guvernarea regatului o asigurau unchii şi fratele său. În acea perioadă incertă a psihicului a avut totuşi o întrevedere cu Richard al II-lea al Angliei. Acela dorea să restabilească pacea, pace care s-ar fi realizat dacă nu s-ar fi produs revoluţia nobiliară ce a afectat tronul Angliei, preluat de Henri de Lancaster (Henri al IV-lea).

Cu Henri al IV-lea la cârma Angliei, lupta a reînceput. Franţa nu mai avea un conducător capabil şi un teribil război civil era pe cale să se declanşeze. Pretenţiile teritoriale engleze au renăscut din nou, cu sorţi de izbândă, în faţa unei Franţe dezorganizate.

Luptele interne din Franța

După moartea lui Carol al V-lea, Franța a cunoscut mişcări revoluționare asemănătoare şi aproape concomitente cu cele din Anglia, din Flandra şi din Italia. Tulburările economice, provocate de îndelungatul război, au constituit cauza inițială. Sentimentul public s-a orientat, câte puțin, spre concepția democratică a guvernării statelor. Agitațiile au avut la început numai un caracter sporadic. Sau iscat revolte locale izolate, fără coordonarea eforturilor. Lipsea înțelegerea dintre facțiunile celor revoltați şi un plan comun. Lipseau conducătorii capabili să poată transforma nemulțumirea într-o adevărată revoluție sau în război civil.

Disputa generată de împărțirea puterii regelui dement de către prinții din anturaj, a provocat constituirea unor partide nobiliare, cu direcții de luptă politică precisă. Interesele partidelor nobiliare au marcat evoluția regatului şi l-au dus, din nou, în pragul descompunerii şi al dezastrului total.

Rivalitatea dintre ducele de Orleans şi ducele de Burgogne a luat forma unui război civil. care a dat posibilitatea nemulțumiților să se grupeze după tendințe şi după speranțele de a-şi face să triumfe revendicările.

Louis de Orleans şi Philippe le Hardi, fratele şi unchiul regelui, întreceaupe ceilalți "prinți ai florilor de crin", prin putere, ambiție şi prestigiu personal. Foarte diferiți prin

caracter şi prin gusturi, prinții nu se asemănau decât dintr-un punct de vedere. Fiecare jinduia să-şi realizeze petrecerile, luxul sau extravaganțele intime numai apelând la tezaurul regal. Erau necesare toate veniturile Franței pentru a le satisface, fiecăruia, exigențele şi ambițiile. Nu se putea pune problema unui partajal puterii sau al câştigurilor. Fiecare avea nevoie de toată puterea, adică să dispună exclusiv de finanțele regale.

Diferențele temperamentale au atras creşterea rivalității până la ura personală. Membri ai Consiliului Regal, prințiii încercau, separat, să-şi impună interesele în toate problemele de politică internă sau externă. Aveau principii şi păreri diametral opuse, dar nici unul nu era atât de violent sau atât de necugetat pentru a traduce inamiciția în acte iremediabile.

Moartea lui Philippe le Hardi, la 26 aprilie 1401, a trasferat coroana ducală unui prinț infinit mai impulsiv şi mai brutal, fiului său Jean fără Frică (Jean sans Peur). Acela a moştenit toate ambițiile tatălui său, dar ura față de ducele de Orleans s-a arătat mai vie. Împreună cu regina Isabeau de Bavaria, al cărei amant era, după şoaptele gurilor rele, a plănuit logodna fiului său cu fiica lui Carol al VI-lea şi a dirjat după bunul plac finanțele regatului.

Câțiva ani s-au scurs într-o ostilitate latentă, care se manifesta din timp în timp, prin răbufniri bruşte şi apoi se stingea pentru scurte perioade, în urma unor reconcilieri fugitive. Ultima împăcare a avut loc în noiembrie 1407. Puțin timp după aceea, ducele de Orleans a fost asasinat, într-o seară pe stradă, pe când se reîntorcea de la regină. Ancheta a dovedit că atentatul fusese pregătit cu multe zile înainte. Deşi se putea

ghici cine era instigatorul atentatului, nu s-a găsit nici o probă materială care să întemeieze o acuzare.

Marele conducător al negustorilor a declarat că dacă va fi lăsat să pătrundă în intimitatea prinţilor va pune mâna pe vinovat. Jean fără Frică, înţelegând că era bănuit, n-a ezitat să proclame că el ordonase asasinatul şi a părăsit în grabă Parisul.Refugiat în Flandra, a strâns trupe şi a studiat cu atenţie, prin spioni, starea de spirit din capitală şi reacţiile suscitate de asasinat.A înţeles că parizienii reau puţin pătrunşi de tragicul eveniment. Cel asasinat, Louis de Orleans, era considerat ca fost amant al reginei şi se pretindea că ar fi căutat mijlocul de asasinare al regelui. Mai era învinuit de intenţia de mărire a impozitelor.

Ducii de Bourgogne, care protestaseră totdeauna împotriva majorării dărilor, apăreau ca apărători ai poporului în opinia generală.

Atunci când Jean sans Peur (fără Frică) s-a convins pe deplin, că numai partidul prinţilor adverşi voia răzbunarea asasinatului, dar că avea de partea lui mulţimea, a anunţat cu mândrie că se va întoarce la Paris pentru a se justifica.

În acelaşi timp atât Parisul cât şi regatul începuseră să se divizeze. Era una din acele afaceri care permiteau tuturor divergenţelor de interese, de temperamente sau de pasiuni, să se afirme sau să se opună. Războiul civil se pregătea iar partidele politice se constituiau şi se conturau. De o parte se afla tânărul fiu la celui asasinat, al ducelui de Orleans şi grupul unor mari nobili, grup format din ducii de Berri, de Bretania şi de Bourbon, marii conţi ai regatului, alături de conetabilul d'Albret, care se căsătorise cu fiica lui

Bernard al VII-lea d'Armagnac şi care asigura cauzei ajutorul puternic al trupelor gascone.

Datorită acelor trupe, partidul atât de întins şi-a asigurat denumirea de "Armagnacs" (Amaniaci) .

Burghezii îl urmau pe Jean sans Peur. Ei deţineau puterea în Parisul unde ducele îşi făcuse intrerea în noiembrie 1409. Regele şi curtea, temându-se de apropierea lui Jean sans Peur, se refugiaseră la Tours. Departajarea clară a partidelor a declanşat războiul civil.

Se producea o sfâşiere şi aprindere a întregii Franţe. Părea că ţara se arunca cu frenezie spre ocazia ce i se oferise de a acţiona împotriva intereselor sale vitale, pentru a se sinucide sau pentru a se distruge. Fiecare partid deţinea propriul însemn distinctiv. Simpla apartenenţă la unul din însemne părea să acorde dreptul de a omorâ pe cel ce purta un altul.

Armaniacii se distingeau printr-o eşarfă roşie cu o cruce albă, iar burghezii printr-un capişon (de tip medieval) de culoare verde şi o cruce roşie.

Ca totdeauna în astfel de cazuri, de lupte interne, fiecare facţiune a căutat alianţe străine.Ambele partide şi-au întors simultan opţiunile spre Anglia. Pentru obţinerea alianţei insularilor s-au avântat într-o concurenţă deşănţată de promisiuni. În această competiţie armaniacii i-au biruit pe burgunzi.Au obţinut, în 1413, promisiunea unui ajutor englez, în schimbul vechiului ducat de Aquitania, care trebuia să revină regelui Angliei.

Nereuşind manevrele de aliere cu englezii, burgunzii şi Jean sans Peur au trecut la stigmatizarea partidului advers, care trăda interesele franceze prin predarea către

inamic a unei părţi a regatului. Astfel, partida burgunză a dobândit prestanţa unui partid popular, iar Jean sans Peur pe aceea de apărător al ideii naţionale.

Toate tratativele, pregătirile de război şi aşteptarea unor evenimente grave, au dezorganizat complect viaţa publică. Între 1408-1412 Parisul a trăit într-o revoltă permanentă. Cea mai mică nemulţumire din noianul de cauze de iritare reală, sfârşea prin învălmăşeli care umpleau străzile cu cortegii ce urlau, ce ridicau baricade sau întindeau lanţuri de blocare a trecerilor.

În faţa unui guvernământ pe care nu-l mai recunoşteau, parizienii îşi reafirmau vechiul lor spirit de independenţă comunală. Foarte abil, Jean sans Peur îi sprijinea cu toate puterile sale în direcţia pasiunilor spre care se arătau înclinaţi. Era prieten cu conducătorii revoltelor, în particular, cu măcelarii şi cu jupuitorii din abatoare. Comportamentul grosolan al burgunzilor era confirmat de simpatiile de care se bucurau în lumea cea mai joasă a capitalei. Jean sans Peur întreţinea agenţi în toate localităţile regatului. Agenţii îi recrutau partizani oferind petreceri şi mari sume de bani. Aadevăraţii stăpâri ai momentului au ajuns măcelarii, adică indivizii cei mai brutali şi cu opiniile cele mai limitate.

În timp ce ţara, lipsită de conducere, aluneca spre o agitaţie confuză, legalitatea încerca şi ea să se afirme. Statele Generale s-au reunit, deliberând, propunând reforme, condamnând abuzurile, corupţia funcţionarilor, cerând urmăriri sau confiscări care permiteau umplerea caseriilor publice fără recurgerea la impozite. Toate erau însă pălăvrăgeli sterile, interminabile, care nu puteau remedia nimic şi, avend ca efect numai întreţinerea şi alimentarea agitaţiilor. Vijelia

ce se pregătea de mult timp şi a izbucnit la 28 aprilie 1413.

Un jupuitor de animale, Caboche, a luat conducerea insurecţiei. După numele lui revolta s-a numit a "Cabosinilor". Jupuitorii şi măcelarii s-au declarat stăpâni ai Parisului şi în timp ce o parte a trupelor răsculaţilor se îndreptau spre Bastilia, restul. conduse de cei mai însemnaţi dintre burgunzi s-au dus la palatul de Guyenne, reşedinţa Delfinului, considerat complice al ducelui de Orleans. Forţând porţile, au invadat interioarele şi au arestat cincisprezece ofiţeri regali, învinuiţi de trădare. Pe unii i-au ucis în văzul mulţimii, iar pe alţii i-au dus la închisoare. Timp de trei săptămâni, în fiecare zi s-au desfăşurat manifestaţii violente. "Cabosinii" domneau asupra Parisului fără să ţină seama de Jean sans Peur, care nu mai ştia către ce deznodământ îl antrenau evenimentele.Revoltaţii au trimis emisari la Gand, considerat oraş al martirilor despotismului. Cei din Gand au venit la Paris unde s-au bucurat de o primire magnifică.

În acest timp regele era pradă uneia dintre crizele care se abăteau periodic asupra lui. Delfinul s-a văzut expus insolenţelor şi incriminărilor "Cabosinilor". Sub presiune lor a trebuit să se întoarcă spre ofiţerii burgunzi, în timp ce proprii lui ofiţeri erau arestaţi şi întemniţaţi.

Când s-a însănătoşit pentru un timp, regele a dorit să pacifice spiritele şi să readucă calmul în ţară. A decis că o putea realiza arborând, el însuşi, capişonul alb, noul semn distinctiv al "burghezilor". Dădea pe această cale satisfacţie insurgenţilor. A încercat să-şi realizeze planul de pacificare şi prin elaborarea unei Ordonanţe, în 258 de capitole, care conţinea un plan amănunţit de reforme administrative, guvernamentale şi financiare. Dar, Marea Ordonanţă

"caboşină" din 1413 - aşa cum a fost numită de istorie - remarcabil cod administrativ elaborat de jurişti celebri, nu a procurat, în ciuda marii sale înţelepciuni, nici o satisfacţie maselor revoluţionare. Apetitul acelora nu era satisfăcut decât de starea de dezordine. Dezordinile au continuat şi nu au făcut decât să provoace asasinate, execuţii, jafuri ale fondurilor publice, ultragii permanente asupra Delfinului şi asupra anturajului său. Cu încetul s-a instaurat o teroare ce a atras, inevitabil, despărţirea dintre elementele violente şi elementele mai temătoare sau mai conservatoare. Divergenţele din sânul insurgenţilor au stimulat rezistenţa crescândă a partidului advers. Nici Jean sans Peur nu mai vroia să se solidarizeze cu trupele sălbatice ale păturilor populare de cea mai proastă calitate. El a acceptat să intre în parlamentări cu prinţii din partidul de Armagnac şi a semnat cu ei, la Pontoise, la 28 iulie 1413, o convenţie de admistie şi de pace. Cabosinii au rămas singuri, separaţi de burghezi şi de Universitate. Din pretigioasa instituţie unele elemente se lăsaseră atrase, pentru un timp, de cauza insurgenţilor.

Delfinul a părăsit Parisul şi s-a reîntors urmat de 30.000 de oameni înarmaţi. Abia atunci revoltaţii au înţeles că partida era pierdută. S-au dispersat, în timp ce tot oraşul se ornamenta ca pentru o sărbătoare şi bătea clopotele bisericilor. Se prefigura o reconciliere unanimă, o mare concordie, o certitudine că va urma o epocă de bunăvoinţă şi de pace. S-a convenit chiar să nu se mai profereze aprecieri jignitoare la adresa niciunuia dintre partide.

Iluzia a durat puţin. În timp ce cu labilitatea sa cutumiară populaţia Parisului sărbătorea pe partizanii de Armagnac, arestările "cabosinilor" s-au desfăşurat meticulos,

urmate de execuţii. Reacţiunea se anunţa la fel de implacabilă ca şi insurecţia. Foarte prudent, Jean sans Peur a decis să întrerup şederea la Paris, şedere care ar fi putut deveni puriculoasă pentru el. A plecat în grabă la Lille. Fuga i-a fost urmată de reîntoarcerea prinţilor , de o hotărâre juridică care a anulat Marea Ordonanţă şi de noi măsuri restrictive, de izgoniri sau execuţii. Armaniacii, stăpâni ai Parisului, s-au dedat la aceleaşi excese ca şi adversarii lor. Delfinul, care s-a văzut prizonierul lor, a început să regrete timpul când Parisul se afla pe mâna burgunzilor.

Enervată, demoralizată, epuizată de toate probele la care fusese expusă, ţara devenise o pradă foarte tentantă pentru dorinţele externe. Un inamic avizat nu putea lăsa să treacă neexploatată o astfel de conjunctură favorabilă. O agitaţie revoluţionară, provocată de suferinţele aduse de război, oferea adversarilor noi posibilităţi de preluarea iniţiativei.

O alianţă a burgundului cu englezii, până de curând foşti aliaţi ai armaniacilor, a precipitat declanşarea războiului pe teritoriul Franţei. Englezii se aliau totdeauna cu acele facţiuni franceze care luptau împotriva guvernământului de la Paris, deoarece acel centru vital al regatului trebuia înfrânt. Henric al IV-lea al Angliei a schimbat, cu dezinvoltură şi fără scrupule, alianţele încheiate cu facţiunile franceze. La început, în 1412, trimisese ajutoare armaniacilor, dar profitase de discordiile din ţara jinduită. Fiul său Henric al V-lea (1413-1422) a semnat un armistiţiu la 25 septembrie 1413(armistiţiu prelungit, apoi, în 1414 şi 1415), dar a reclamat executarea clauzelor din tratatul de la Bretigny, clauze care vizau ca întinse teritorii franceze să reintre în posesie engleză. Înainte

de reînceperea ostilităţilor regele englez s-a apropiat de Jean sans Peur, aşa cum s-a relatat anterior.

Noua prăbuşire a Franţei şi schisma monarhică

Henric al IV-lea al Angliei a murit în martie 1413. Fiul său, prinţul de Galles, de douăzeci şi şapte de ani, i-a succedat sub numele de Henric al V-lea. Mai energic şi mult mai violent decât tatăl său, dorea să devină un mare suveran, să readucă Angliei imperiul său continental, incorporându-i regatul Franţei, asupra căruia îşi reafirma drepturile extrem de vechi.

De mulţi ani, aşa cum s-a văzut, războiul era întrerupt sau nu subzista decât sub o formă ascunsă. Ostilitatea rămăsese tot aşa de profundă, dar se manifesta sub forme indirecte şi pe teatre de confruntare secundare.

Cu Henric al V-lea situaţia stării de război s-a clarificat. De cum s-a urcat pe tron el s-a pregătit pentru reluarea ostilităţilor deschise, susţinut şi de opinia publică engleză. Avea o poziţie puternică, găsind în Jean sans Peur aliatul de care avea nevoie pentru a obliga Franţa să se bată pe două fronturi. Antagonismul armaniacilor şi burgunzilor subzista şi furniza ducelui Jean sans Peur pretextul dorit. El putea pretinde că nu lupta împotriva Franţei şi a regelui său, ci împotriva guvernării nelegitime care ţinea pe suveran sub tutelă. În plus el a păstrat, la suprafaţă, o poziţie duplicitară.

Prudent şi viclean, concomitent cu angajarea alături de Henric al V-lea, afirma lui Carol al VI-lea că nici un pact nu-l lega de inamicii Franţei.

Când a parafat acordul cu ducele burgund, Henric al V-lea s-a demascat şi a trimis la Carol al VI-lea o ambasadă însărcinată să ceară restituirea regatului Franţei şi mâna prinţesei Catherine. Carol al VI-lea a expediat răspunsul în iunie 1415. El acorda lui Henric al V-lea mâna fiicei sale împreună cu o dotă magnifică, în aur şi în domenii, dar nu recunoştea drepturile de suveranitate engleze asupra Franţei, unde se declara singurul şi adevăratul rege.

Răspunsul nu l-a surprins pe Henric al V-lea. De mult timp se pregătise pentru debarcare şi invazie pe continent. La 13 august 1415 o flotă de o mie patru sute de nave şi ambarcaţiuni mai mici, condusă de însăşi Henric al V-lea, a ancorat la Chef-de-Caux, în apropiere de Havre. Treizeci de mii de oameni şi un bogat material de campanie şi de asediu au debarcat fără nici un obstacol.

Localitatea Harfleur, a cărei posesie asigura accesul liber în Normandia, a suferit primul efort al armatei inamice. Împresurarea şi asediul fortăreţei, rău apărate, nu a durat decât până la 22 septembrie 1415. La acea dată Harfleur a capitulat fără a primi ajutoare serioase. Părea că atacul a surprins Franţa şi că ea n-a avut nici trupe care să se opună invadatorului şi nici mijloace de a le aduna. Plana peste ţară un fel de stupoare, de ignoranţă politică şi de imprudenţă, care succeda aproape totdeauna perioadelor de dezordini interne şi de războaie civile.

După ce a cucerit Harfleur, Henric al V-lea s-a odihnit până la începutul lui octombrie după care a pornit

spre Calais. În acelaşi timp o armată franceză s-a strâns la Rouen. Nu erau soldaţi de meserie deoarece moştenirea militară a lui Carol al V-lea se ruinase. A trebuit, deci, să se constituie o armată feudală, una dintre acele aglomeraţii dezordonate de nobili gata pentru lovituri îndrăzneţe, viteji până la temeritate şi care se băteau individual pentru propria plăcere şi pentru propria onoare, fără disciplină colectivă.

La 24 octombrie 1415, după ce a traversat râul Somme, Henric al V-lea a intrat în contact cu armata franceză în apropiere de Azincourt. Ţinându-se cont numai de număr se putea spera într-o victorie a Franţei. Ea opunea mai mult de cincizeci de mii de oameni, trupe cu mult mai numeroase decât ale inamicului.Pe deasupra se mai aşteptau încă unele întăriri.

Lupta s-a angajat a doua zi către sfârşitul dimineţii. La ora patru după amiază ea se terminase. Arcaşii englezii aruncaseră mii de săgeţi asupra masei de cavaleri francezi apăsaţi de cuirase. Cavalerilor francezi nu le-a permis terenul să evolueze în şarje libere de cavalerie. Când debandada s-a instalat în primele rânduri, s-a trecut la lupta corp la corp. Atunci bătălia s-a transformat într-un carnaj.

După cinci ore de încleştare englezii pierduseră patru sute de oameni iar francezii şapte mii. Numărul francezilor căzuţi prizonieri era atât de mare încât englezii nu ştiau cum să-i concentreze şi să-i păzească. Un oarecare număr dintre ei au fost ucişi, iar alţii au reuşit să scape prin fugă. Au rămas captivi circa o mie cinci sute. Printre prizonieri se numărau ducii de Bourbon şi de Orleans, care au luat drumul Angliei.

Henric al V-lea s-a îmbarcat spre ţară la 16

noiembrie 1415, în portul Calais. El considera victoria repurtată ca pe o pedeapsă providenţială administrată Franţei păcătoase de forţele divine.

De partea franceză atmosfera era sumbră. Se poate imagina cu ce manifestări de doliu au fost primiţi la Paris conducătorii guvernării şi ai armatei, acel rege semi-inconştient şi acea nobilime care lăsase atâţia din reprezentanţii săi pe platoul de la Azincourt. Armaniacii erau consideraţi responsabili de dezastru deoarece deţineau puterea în momentul dezastrului.

Atât de violente rămăseseră pasiunile politice încât nimeni nu se gândea ce consecinţe putea avea înfrângerea militară pentru Franţa. Totul apărea ca un duel între armaniaci şi burgunzi, un duel pentru deţinerea sau schimbarea puterii.

În timp ce regina Isabeau de Bavaria scandaliza Parisul prin aventurile amoroase şi prin orgiile ce se derulau în palat şi în timp ce în jurul regelui mureau misterios unul după altul, Delfinul Louis, ducele de Barri, Delfinul Jean şi regele Siciliei, regatul a devenit prada lui Bertrand al VII-lea d'Armagnac, cumnatul ducelui de Orleans , conetabilul Franţei căzut prizonier. Bertrand a adus trupe din Gasconia, trupe asupra cărora îşi exercita direct comanda şi care se băteau numai pentru el, nu pentru ţară.

În aşteptare, trupele gascone s-au instalat în Champagne, în Picardia, în Ile-de-France şi în Normandia. Burgunzii s-au stabilit, la rândul lor, peste tot pe unde nu erau armaniaci. Ambele tabere se dedau la acelaşi gen de devastări.

Provinciile sufereau ruinarea, foamea şi teroarea. Satele erau abandonate ca pe timpul Marilor Companii, iar oraşele îşi diminuau drastic populaţia, prin

refugii spre alte zone. Epidemiile au început să facă din nou ravagii.

Dacă necazurile Franţei erau, după cum gândea Henric al V-lea, o pedeapsă a lui Dumnezeu, Azincourt nu potolise confruntarea. Flota regală franceză suferise o înfrângere, o tentativă de recucerire a fortăreţei Harfleur eşuase, iar împăratul german Sigismund, după ce înaintase promisiuni şi oferte de mediere, se alăturase, în final, englezilor.

Sigismund a realizat, în secret, alianţa cu Henric al V-lea, iar Jean sans Peur a recunoscut pe suveranul emglez ca pe adevăratul rege al Franţei, alăturându-se lui tot printr-un tratat de alianţă.

Întărit de aceste alianţe continentale, Henric al V-lea a început o nouă campanie, debarcând la 1 august 1417 în estuarul râului Touqueq. În acelaşi timp, Jean sans Peur a avansat, cu trupele sale, în direcţia capitalei. Dubla manevră avea ca obiectiv să împartă forţele franceze şi să ameninţe Parisul atât din est cât şi din vest.

Armata engleză nu a întânpinat nici o greutate în ocuparea Normandiei, negăsind nici un adversar în faţa sa. Numai oraşul Caen a opus o rezistenţă disperată pe parcursul unui asediu de şaptesprezece zile. Locuitorii oraşului s-au apărat eroic fără nici un ajutor.

Când a capitulat Caen, la 20 septembrie 1417, alte locuri întărite s-au predat fără luptă. Nu se puteau aştepta la niciun ajutor francez. Provincia a trecut sub administraţia engleză, care cerea ordine şi disciplină fără a face uz de severitate inutilă. Henric al V-lea, un suveran admirabil de inteligent şi de avizat, s-a arătat abil înţelegând că o fermitate

fără violență îi asigura ataşamentul unei populații sătule de o prea lungă insecuritate.

Ducele de Burgundia (Bourgogne), în acest timp, şi-a continuat marşul asupra Parisului. El nu opta nici pentru un atac brutal, nici pentru un asediu care ar fi putut provoca o reacție periculoasă a populației. El prefera să temporizeze şi să se prezinte ca un apărător al legalității. Vroia să arate că se luptă cu armaniacii care uzurpaseră puterea. Avea de partea sa pe regina Isabeau, care părăsise capitala pentru a se refugia la Tours. A înaintat pentru a o întâlni la Troyes, unde a instalat noua guvernare. Acolo Isabeau a luat conducerea cu titlul de regentă.

În acelaşi timp, la Paris, Delfinul Carol , cel de al treilea fiu al lui Carol al VI-lea, căruia îi revenea de drept titlul de regent , deținea o regență dominată de personalitatea lui Bertrand d'Armagnac. Franța avea astfel, concomitent, doi conducători cu titlul de regenți.

Un astfel spectacol politic s-a derulat de multe ori în istoria Franței divizate în partide inconciliabile, îndârjite unul împotriva celuilalt şi care se considerau de a fi singurele legitime posesoare ale puterii sau singurele reprezentante ale principiului național.

În capitală mizeria era mare. Acolo curtea regală suferea ca şi poporul. Perceperea impozitelor se suspendase, nimeni ne mai fiind în măsură să plătească.Trupele nu-şi mai primeau soldele. Se produceau violențe şi jafuri ale soldaților, se murmura contra armaniacilor, responsabili de anarhie şi de suferința generală. Se părea că s-a atins fundul prăpastiei. O altă guvernare, oricare ar fi fost, nu putea să evolueze mai rău. Jean sans Peur nu trebuia să se grăbească

pentru că timpul lucra în favoarea lui.

În noaptea de 28 spre 29 mai 1418, Perrinet Leclerc, al cărui tată păzea poarta Sain-Germain-des-Pres, a deschis-o unor trupe burgunde compuse din opt sute de oameni. Acelea s-au grăbit să-l găsească pe rege şi să-l aşeze în fruntea lor.

Mai marele negustorilor din Paris, pe timpul întrării burgunzilor , a reuşit să-l scoată pe Delfinul Carol din capitală şi să-l ducă la Melun.

Conetabilul a devenit prizonier iar armaniacii, lipsiți de comandant, s-au dezorientat, lăsându-se prinşi şi masacrați cu sutele. A urmat una din acele perioade de nebunie sângeroasă când din bordeie a ieşit o mulțime jegoasă de justițiari. Probabil că Jean sans Peur, cu câteva batalioane de trupe regulate, ar fi putut restabili ordinea, dar nu-i displăcea ca prostimea, pe care o dispreţuia, să rezolve în locul său acea acțiune de exterminare a inamicilor politici.

Nebunia sângeroasă a continuat cu o ferocitate crescândă. S-a răspândit un zvon că armaniacii complotau şi proiectau să-l elibereze pe conetabilul încă aflat în arest. Faptul a incitat şi mai mult prostimea. Măcelarii s-au răsculat încă odată, brute umane îndobitocite. Au tăiat gâtul conetabilului, primului preşedinte, unui număr de prelați şi preoți, după care au trecut la asaltul Marelui Chatelet şi a tuturor închisorilor în care burgunzii adunaseră pe armaniaci. Procedeul a fost peste tot acelaşi. Sub ziduri mulțimea se masa cu sulițe şi lănci înălțate iar prin ferestre măcelarii aruncau prizonierii care se sfârtecau în vârfurile armelor întinse. Leşurile erau apoi ciopârțite. Au pierit astfel mai mult de două mii şi cinci sute de oameni în mijlocul strigătelor de bucurie animalică.

Măcelarii urlau: "Trăiască regele şi ducele de Bourgogne (Burgundia)!"

Jean sans Peur a aşteptat mult timp înainte de a îşi face intrarea în Paris. A făcut-o la 14 iulie 1418 şi imediat a organizat un guvernare burgundă. Abia atunci a înţeles că avea în faţă o sarcină dură şi că era foarte greu de restabilit ordinea.Răsculaţii erau stăpânii oraşului şi aşa vroiau să rămână. Ei continuau să vâneze pe armaniaci şi ne mai găsind bărbaţi pe care să-i tortureze s-au apucat să execute femei. Măcelarul Capeluche, virtuos al tăierii gâtului la femei, îl trata pe ducele de Burgundia (Bourgogne), de la egal la egal.

Situaţia devenise de nesuportat. Jean sans Peur s-a decis atunci să reacţioneze şi aruncând soldaţii în învălmăşeală, a pus mâna pe turbaţi. Capeluche şi toţi acoliţii au fost decapitaţi.

În acelaşi timp şi-a făcut apariţia o epidemie de ciumă care a atins fără alegere toate păturile sociale şi toate partidele. Mortalitatea îngrozitoare a determinat aruncarea cadavrelor, unele peste altele, în gropi comune sub formă de tranşee. Forţa divină venea să mai pedepsească încă o mulţime de suflete murdare ale Parisului sângeros.

Urmărind istoria seculară a Parisului şi făcând abstracţie de unele motive politice care atrăgeau populaţia de partea unor partide, sau a unor personalităţi, apare ca îngrozitoare şi stupefiantă gena de sălbăticie şi cruzime a poporului francez. O suită nesfârşită de revolte, de torturi, de asasinate şi o bucurie a omorului, murdăreşte istoria acestui popor la care se pare că a predominat sângele barbar. Se poate pune chiar întrebarea cum de a putut înflori o cultură remarcabilă pe un fond atât de animalic. Oare populaţia

franceză să aibă două filoane genetice total deosebite? De o parte e posibil să curgă sângele vâscos şi barbar al francilor germanici, iar de cealaltă sângele nobil roman.

Un popor atât de înclinat spre isterie şi fapte sângeroase trebuie să fi avut o întâlnire sau o rădăcină comună cu populaţiile hune sau maghiare, undeva în întinderile Asiei Centrale, în timpuri ancestrale.

După curăţenia asasinatelor animalice şi după ciumă, ducele de Bourgogne a devenit, în fine, stăpânul Parisului. Isabeau de Bavaria îl susţinea. Regele, inconştient, accepta totul fără să înţeleagă. În provincii, deasemeni, cauza burgundă făcea progrese. O mare parte a regatului s-a declarat de partea lui Jean sans Peur. Henric al V-lea al Angliei se putea felicita pentru alianţa încheiată.

După ce a încheiat cucerirea Normandiei de Jos, în vara anului 1418, cu excepţia oraşului Cherbourg şi a fortăreţei insulare Mont Saint - Michel, regele Angliei s-a pregătit ca în primăvară să asedieze oraşul Rouen. El a început, foarte abil, prin a tăia toate liniile de comunicaţie cu Parisul şi prin organizarea unei puternice bariere de trupe pe toate drumurile şi în toate punctele care străjuiau trecerile. După ce a realizat izolarea oraşului s-a stabilit sub zidurile sale cu o armată ce atingea cincizeci de mii de oameni (28 iulie 1418). Asediul a durat mult, dar locuitorii Rouen-ului l-au suportat şi s-au apărat cu un curaj remarcabil.

Puternic fortificat, mai puţin de către guvern şi mai mult de către municipalitate, Rouen-ul se închidea într-o centură de ziduri şi de turnuri. Efectivele de apărare se compuneau din garnizoana regală, din miliţiile locale şi din arbaletieri, în total un număr de circa douăzeci de mii de

oameni. Mai dispunea şi de o sută de tunuri. Englezii au recurs la împresurare pentru a înfometa locuitorii şi pentru a se proteja împotriva ieşirilor la atac ale asediaţilor. Ca măsură de prevedere ei au săpat şanţuri, au ridicat valuri de pământ şi au presărat terenul cu obstacole de tot felul. În jurul oraşului s-a format o incintă neîntreruptă, în spatele căreia englezii puteau aştepta uzarea rezistenţei adversarilor. Sena era şi ea tăiată în amonte şi în aval de oraş. Henric al V-lea a transportat pe uscat cele mai uşoare nave şi a constituit o flotă în apropierea oraşului. S-a închis astfel calea fluvială către Paris şi se împiedica sosirea oricăror ajutoare, ajutoare care, de altfel, nu aveau de unde să vină.

Numai Jean sans Peur ar fi fost în măsură să-i ajute pe cei din Rouen şi să-şi exercite, în fapt, guvernarea regatului. În calitatea de conducător real al Franţei el ar fi putut să se opună celor întreprinse de englezi, dar pactele încheiate cu aceia îl paralizau. Pe deasupra ducele nici nu dorea să denunţe alianţa cu insularii. S-a limitat să negocieze, de formă, pentru a da impresia că nu rămânea absolut inactiv. Lunile au trecut şi asediaţii au înţeles că nu puteau conta decât pe propriile forţe. Împresurarea a produs rezultatele scontate; viaţa a devenit din ce în ce mai dificilă; alimentele s-au împuţinat; preţurile au crescut şi toată speranţa s-a pierdut.

În condiţiile cele mai grele de alimentaţie Rouen-ul a încercat să se debaraseze de o parte a populaţiei inutile, formată din cinsprezece mii de femei, copii şi bătrâni, pe care i-a scos în afara zidurilor. Englezii, însă, nu le-au permis să treacă de liniile lor întărite, lăsându-i să moară de frig şi foame între ei şi oraş. La o ultimă cerere de ajutor, ducele de Bourgogne a răspuns prin sfatul ca municipalitatea

să trateze cu asediatorii, viitorii învingători. Aceasta a rămas în final singura soluţie posibilă, astfel că Rouen-ul a trebuit să capituleze.

Henric al V-lea a intrat în oraş la 19 ianuarie 1419 şi a stabilit în toate oraşele Normandiei de Jos, o administraţie riguros englezească. Cea mai mare parte a nobililor normanzi i-au prestat jurământ de vasalitate. Oraşul Cherbourg a sucombat şi el. Nimic din Normandia nu mai rămăsese coroanei franceze, în afară de inaccesibilul şi nesupusul Mont Saint-Michel. Fortăreaţa insulară nu a căzut niciodată în mâna englezilor, în ciuda blocadei prelungite de douăzeci şi şapte de ani.

Pe o mică insuliţă stâncoasă, apropiată de ţărm, în Canalul Mânecii şi la revărsarea râului Couesnon, s-a înălţat în anul 966 o mănăstire benedictină. Dezvoltarea aşezării monahale prin construcţii de piatră impresionante a evoluat rapid, concomitent cu lucrări puternice de fortificare. În jurul insulei şi a fortăreţei Mont Saint-Michel apele cresc şi scad în ritmul fluxului şi al refluxului astfel că lucrările de asediu nu au fost posibile niciodată. Neputându-se stabili un asediu îndelungat de pe uscat nu s-a găsit eficace nici un altul de pe mare. Ar fi fost prea costisitor şi poate lipst de şanse. Fortăreaţa a sfidat totdeauna pe invadatorii englezi deoarece îşi putea asigura relativ uşor reaprovizionarea iar poziţia geografică o avantaja.

* * *

În timp ce Henric al V-lea anexa Normandia şi punea în circulaţie o monedă pe care purta titlul de *"Rex*

Franciae", două guverne împărţeau statul mândru al lui Philippe August, Philippe le Bel (cel Frumos) şi Carol al V-lea. O parte a regatului o guvernau burgunzii şi parizienii lui Jean sans Peur, aliat al englezilor, susţunut de Isabeau de Bavaria şi stăpân al lui Carol al VI-lea.

Altă parte era condusă de Delfinul Carol, care, de două ori, la 14 iunie şi la 6 noiembrie 1417, primise de la tatăl său locotenenţa generală a regatului şi care se sprijinea pe resursele şi oamenii partidului de armagnac. Din păcate el nu avea nicio calitate personală care să-i permită să domine situaţia. Abia ieşit din adolescenţă se arăta sfios, lipsit de energie, de nerv şi de ardoare războinică. Cănd, în 1422, la moartea lui Carol al VI-lea, ar fi putut lua titlul de rege, tânărul de nouăsprezece ani a avut comportarea unui bătrân, încapabil de a întreprinde ceva şi s-a mulţumit să-şi petreacă timpul în provincia Touraine, în fundul unuia sau altuia dintre castelele sale, îndiferent faţă de politică sau de război, detaşat de regatul său şi resemnat în a-l pierde puţin câte puţin. Supuşii nu-l cunoşteau deloc. Aspectul fizic general îi era departe de a incita simpatie sau entuziasm la mulţime. Arăta ca un băiat slab şi debil, cu picioarele subţiri, cu o faţă morocănoasă şi ingrată, cu un nas imens, o gură informă şi masivă, cu ochi mici fără expresie, permanent absent şi adormit.

Paralizat de o invincibilă neîncredere în sine, purta probabil ruşinea şi disperarea unei eredităţi incerte care făcuse să se nască dintr-un rege nebun sau dintr-unul din amanţii ce se succedaseră în patul mamei sale. Se închidea în sine, fără a manifesta nici vicii şi nici virtuţi, ataşat, fără tăgadă, de tânăra sa soţie, Maria d'Anjou, în care nu găsea decât o companie fidelă, aproape pasivă. Lăsa pe favoriţii săi - toţi

armaniaci - să guverneze în locul său. Teritoriile peste care domnea erau totuşi mai întinse decât s-ar credea la prima apreciere, când se vorbeşte de "regele de Bourges".

Jean sans Peur era cunoscut în sudul Franţei la fel ca în nord şi în est, în Flandra şi în Burgundia, dar Delfinul exercita autoritatea asupra Franţei centrale, precum şi în Lyonnais şi în Dauphine. El avea propriul Parlament, propria Curte de Conturi, proprii intendenţi, guvernatori, căpitani generali, în provinciile care recunoscuseră autoritatea lui şi care îi plăteau dările. Dispunea de o armată pe care o utiliza ineficient, căci avea un temperament esenţial pacific, ce prefera negocierile în locul expediţiilor. Caracteristică pentru războaiele din acele timpuriera procedura, ca pe timpul derulării operaţiunilor, beligeranţii să nu înceteze să poarte tratative prin intermediari sau mesageri mai mult sau mai puţin oficiali. Toate părţile dintr-un conflict doreau să obţină prin persuasiune sau intimidare ceea ce nu reuşeau să obţină prin forţă.

Delfinul negocia, deci, cu englezii şi cu burgunzii. Faptul îl nemulţumea pe ducele de Bourgogne pentru că pretindea să exercite guvernarea în numele regelui legitim nebun, să-l reprezinte în ofertele de pace către englezi, fără să ţină seama de Delfinul Carol. Acel Jean sans Peur se arătă foarte generos şi binevoitor faţă de englezii "aliaţi" cu toate că erau adversarii Franţei. Era de acord să le abandoneze tot ceea ce cuceriseră din teritoriul francez.

Pe de altă parte consilierii regentei Isabeau de Bavaria puneau totuşi problema pe plan juridic şi se întrebau dacă nu era mai convenabil de a trata cu Delfinul. Mulţi dintre ei erau partizanii englezilor, dar nu toţi. Acele teze

contradictorii au iritat pe Henric al V-lea. El şi-a retras negociatorii deoarece ducele de Bourgogne nu fusese în măsură să execute promisiunile făcute. Atunci Jean sans Peur, sub presiunea legiştiior, s-a văzut nevoit să accepte discuţiile cu Delfinul.

Se aflau trei,,puteri" în conflict şi în tratative. Fiecare lupta pentru pretenţii sau scopuri făţişe dar şi pentru unele ascunse cu viclenie. Toată animozitatea sau ura nu putea încălca dorinţa sau tradiţia de tatonare permanentă şi reciprocă cu adversarii.

Delfinul şi ducele s-au întâlnit de două ori. Întrevederile au fost vijelioase putând degenera în încăierări. Cronicarii susţin că o tânără femeie, domnişoara de Giac, i-a împiedicat să nu transforme convorbirile într-o confruntare brutală. Ea s-a interpus şi prin delicateţea şi surâsurile ei, a liniştit pasiunile celor doi bărbaţi, hotărându-i să se îmbrăţişeze şi să-şi promită sentimente de prietenie. Delfinul şi ducele s-au legat solemn, cu mâna pe Cruce şi pe Evanghelie, să lupte împotriva englezilor şi să-i gonească din Franţa. S-au angajat, totodată, să rupă toate tratatele lor vechi şi să nu mai încheie altele cu adversarii.

Regele a contrasemnat convenţia şi a organizat un *Te Deum* urmat de procesiuni şi sărbători.

În secret, Jean sans Peur a continuat negocierile cu englezii. El era gata să violeze înţelegerea. Vroia totodată să-şi menţină siguranţa, să cunoască exact pretenţiile lui Henric al V-lea şi dacă fusese informat despre trădarea lui.

Delfinul, la rândul lui, nu-şi făcea nici o iluzie asupra loaialităţii noului său aliat. Impins de neîncredere, a cerut fără întârziere o nouă conferinţă la care amândoi să

reconfirme principiul fixat. Decisă pentru 26 august 1419, întrevederea nu a putut avea loc decât la 10 septembrie. Intâlnirea de pe podul de la Montereau s-a încheiat printr-o dramă ale cărei detalii au rămas obscure.

Delfinul şi ducele erau însoţiţi, fiecare, de către o mică escortă. Ei s-au detaşat pentru a avansa unul către altul. Cuvintele ce le-au schimbat nu s-au transmis prin martori, dar, după vehemenţa gesturilor, convorbirea s-a dovedit plină de furie şi violenţă. Tânărul prinţ îl considera pe Jean sans Peur ca pe un viclean şi trădător. El trebuie să-i fi reproşat duplicitatea, neloialitatea şi manevrele politice.

Atitudinea celor două personalităţi a fost aceea a unor adversari gata să tragă sabia. Tangui du Chatel a intervenit atunci şi a pus capăt altercaţiei prinzând pe Delfin de braţ şi trăgându-l, dar, după unele mărturii, în loc să-şi urmeze stăpânul, oamenii de arme care-l escortau s-au aruncat asupra lui Jean sans Peur şi l-au omorât cu lovituri de sabie. După o altă versiune, Tangui du Chatel cu o lovitură de bardă asupra craniului ducelui, a pus capăt discuţiei.

Drama a fost atât de neprevăzută şi de rapidă încât nimeni, în realitate, nu a putut face o prezentare precisă a faptelor. Mai bine zis s-a căutat a se ascunde adevărul căci nu se poate compara un asasinat cu lovituri de sabie cu unul provocat de o bardă. Faptele de pe podul de la Montereau rămân un mister al istoriei ce s-a îngropat odată cu adevăraţii martori. Ori că asasinatul a fost opera unui impulsiv, ori că autorii săi au crezut că realizează un gest patriotic de eliberare a Delfinului de un inamic redutabil, fapta în sine, a avut pentru regat consecinţe funeste care îi puteau provoca chiar dispariţia. In particular se poate aprecia că soarta i-a dat ducelui de

Bourgogne,Jean sans Peur, ceeace merita un trădător de ţară, viclean şi hrăpăreţ.

Vestea asasinatului a produs în toată ţara şi mai ales la Paris, o impresie explozivă. Ea a exasperat până la nebunie pe burgunzi. Duşmănia contra armaniacilor a reanimat războiul civil, furnizându-i noi pretexte şi noi justificări. Nimeni dintre armaniaci nu s-a gândit că Delfinul ar fi fost responsabil de atentat şi nici că atentatul ar fi fost premeditat. Dar pentru burgunzi chestiunea nu putea fi contestată. Ei considerau că Delfinul Carol îl asasinase pe Jean sans Peur, după ce îl atrăsese într-o cursă. Oroarea unei astfel de nelegiuiri şi voinţa de represalii pe care o suscita, au constituit motivul unei alianţe declarate a burgunzilor cu englezii.

În ciuda simpatiilor interesate care-l apropiau de englezi, Jean sans Peur nu încheiase cu ei decât pacte secrete şi în aparenţă păstrase vasalitatea faţă de regele Franţei. Acordul cu Isabeau de Bavaria, tutela pe care o exercita asupra lui Carol al VI-lea şi instalarea sa la Paris, la sediul guvernării, l-a ajutat să menţină ficţiunea vasalităţii către regele Franţei.

Se poate conchide că în acea perioadă istorică acest personaj a jucat un rol degradant, de trădător murdar al intereselor Franţei, aşa că şi destinul l-a răsplătit pe măsură.

Atunci când a părăsit lumea celor vii şi viaţa politică a regatului, pe podul de la Montereau, s-a produs un act de justiţie istorică sau de schimbare de sens al drumului istoric pentru Franţa, cu toate că asasinatul a atras mari primejdii. Succesorul său, Philippe le Bon (cel Bun) a decis să sfârşească cu partidul de asasini, condus de Delfinul fără prestigiu, fără mijloace materiale şi probabil fără legitimitate.

Legitimitatea Delfinului era pusă la îndoială deoarece mama sa,regina Isabeau, de origine germană, avusese în tot timpul o viaţă atât de ruşinoasă încât se putea foarte bine, să se presupună că fiul ei ar fi fost un bastard.

Singura care ar fi putut să ştie adevărul sau să decidă era numai această regină cu apucături de prostituată de ultimă speţă, ruşine a coroanei franceze. Ceea ce era evident şi indubitabil era faptul că ea nu proba pentru Delfin nici o tandreţe şi că era de mult timp ataşată partidului burgunzilor. Ea nu era franceză şi putea totdeauna să se alăture, spontan, inamicilor Franţei. Nu era nici mamă pentru că nu-şi iubea copiii indiferent din ce împerechere ar fi apărut. Nu era nici regină ci numai o ruşine pentru femeile nobile. Pasiunile politice care divizau şi destrămau ţara îi furnizau scuze pentru fapte şi comportări degradante. Se manifestase constant împotriva armaniacilor, aşa-zisul partid al asasinilor şi se alăturase partidului burgunzilor, partid al trădătorilor de ţară. Isabeau de Bavaria reprezintă numai un exemplu izolat din nemărginitul şir de personalităţi cu apucături degradante din lumea nobilă occidentală,fără a mai vorbi de lumea de joasă condiţie. Este vorba de o manifestare a înclinaţiilor genetice ale popoarelor barbare, înclinaţii care au înmărmurit pe adversarii musulmani din timpul cruciadelor şi care s-au exacerbat în epoca modernă, ajungând până la degradarea animalică a homosexualismului apărat de legile ţările Europei de Apus.

Regenta avea de partea ei Parisul, cuprins în mâinile partidului de Bourgogne. Acolo populaţia primise cu furie vestea asasinării lui Jean sans Peur, trădătorul ordinar, considerat totuşi "suveran iubit". Universitatea s-a transformat

în interpreta sentimentului public, adresând văduvei trădătorului Jean sans Peur un mesaj: "Nu este timpul tânguielilor, al lacrimilor şi al plânsului... este nevoie de muncă şi de trudă pentru repararea acelei enorme şi crude ucideri". Universitatea îşi aplica încă o pată de ruşine pe onoarea ce trebuia să o urmărească timp de secole.

Nu se propunea alt scop politic decât lupta împotriva armaniacilor. Comuna Parisului se considera chemată spre alianţa cu englezii ca de ceva dorit şi necesar. Atitudinea trădătoare a partidului de Bourgogne s-a transferat, cu uşurinţă, asupra acelei populaţii degradate şi sălbatice a Parisului.

Străinul devenea, deci, arbitrul de necontestat şi care putea profita pentru a face să triumfe visul său de dominaţie continentală.

* * *

Asasinatul ducelui de Bourgogne a avut loc la 10 septembrie 1419. După ceremoniile de doliu şi după deliberările familiale, noul duce, Philippe le Bon (cel Bun) şi-a reunit consilierii la 18 octombrie 1419 şi a discutat măsurile ce trebuiau adoptate. Prin vot unanim s-a decis că trebuia încheiat un acord cu Anglia pentru "răzbunarea şi reparaţia" omorului. Chiar şi după moarte Jean sans Peur purta ghinion ţării sale.

Negociatorii şi schimburile de ambasade s-au succedat până la 2 decembrie 1419. Negocierile nu s-au desfăşurat numai între Henric al V-lea şi Philippe le Bon, ci, simultan şi direct, între englezi şi regele Franţei, pentru că

nenorocitul de Carol al VI-lea, între mâinile perversei Isabeau şi ale ducelui de Bourgogne, nu mai avea altă sarcină sau raţiune decât să acopere actele lor cu o aparentă ratificare monarhică.

Imediat după ce regele a tratat cu coaliţia anglo-burgundă, Delfinul, căruia îi acordase anterior locotenenţa generală şi care luase titlul de regent, pe această cale, nu mai era considerat decât un impostor, un uzurpator şi un inamic al coroanei. Primul act comun, al lui Henric al V-lea şi al lui Philippe le Bon, a fost semnarea unei alianţe ofensive îndreptată împotriva Delfinului.Discuţiile, pe articole, au condus la încropirea unui text provizoriu. Ambasadorii englezi şi burgunzi s-au instalat la Troyes unde se găsea cuplul regal, Isabeau de Bavaria şi Carol al VI-lea. Acolo a sosit la 20 mai 1420 şi Henric al V-lea după ce a traversat Franţa călare. A depus efortul pentru a semna şi ratifica acordul definitiv.

Tratatul de la Troyes (20 mai 1420), prin care cei doi regi se obligau prin jurământ să respecte toate stipulaţiile, dădea, în sfârşit, un răspuns ce părea definitiv problemei succesiunii la tronul Franţei, pusă în 1328 la moartea lui Carol al IV-lea.

Acest act diplomatic, cel mai grav şi cel mai apăsător prin consecinţe pe care l-a semnat vreodată un suveran al Franţei, conţinea negarea paternităţii şi o adopţiune. Carol al VI-lea şi Isabeau de Bavaria au declarat că recunosc ca fiu adevărat pe regele Henric al V-lea, proclamat moştenitor al regelui Franţei. În ceea ce îl privea pe "aşa-zisul Delfin de Vienne", considerat ca impostor şi acuzat de "enorme crime", se consfinţea repudierea sa, dezmoştenirea sa, şi excluderea din familia regală. Nici o pace nu se încheia cu el.

În continuare regatul Franţei era guvernat efectiv de Henric al V-lea, care îi lăsa, pentru moment, coroana lui Carol al VI-lea şi demnitatea nominală. După moartea acestuia moştenirea revenea lui Henric al V-lea. Era stabilit în plus că noul regent - adică Henric la V-lea - trebuia să se pună de acord cu ducele de Bourgogne în toate problemele ţării.

În sfârşit, pentru a primi şi confirma adopţiunea cuplului regal francez, regele Angliei trebuia să se căsătorească în termen scurt cu Catherine de Franţa, fiica lui Carol al VI-lea. Căsătoria s-a celebrat o lună mai târziu.

Operaţiunile militare au reînceput imediat prin cucerirea, de la armaniaci, a unui număr de puncte întărite pe care le mai ocupau în împrejurimile Parisului. Astfel au căzut punctele militare Sens şi Montereau. Apoi, la capătul unui teribil asediu de patru luni, Delfinul a pierdut şi Melun. La 1 decembrie 1420 Henric al V-lea, alături de Carol al VI-lea şi-a făcut intrarea solemnă în Paris. Oraşul îşi îmbrăcase veşmintele de sărbătoare: flori, draperii, flamuri, procesiuni, acţiuni de graţie şi *Te Deum* în biserici, baluri în palate, reprezentări de mistere. Părea că mulţimea încerca să se îmbete cu mişcare şi zgomot, cu prefăcătoria de veselie pentru a da iluzia că le simte.

Universitatea s-a prezentat ca primul corp profesional care a jurat pe tratat, aplicând încă o pată ruşinoasă pe istoria ei. Statele Generale au arătat mai puţin entuziasm. Nobilii, demnitarii, ofiţerii coroanei, au acceptat alăturarea la noul regim. Burghezia şi poporul de jos au manifestat indispoziţie şi nesiguranţă, un sentiment al unei injustiţii şi al unei obscure trădări.

Parisul fără îndoială era ataşat cauzei ducelui de Bourgogne contra armaniacilor, dar ducele era un mare vasal al regelui Franţei şi trebuia să stea alăturat regelui şi regatului. Conducerea guvernului nu o mai deţinea el ci un străin. Nu mai milita pentru restabilirea unităţii regatului, în profitul stăpânilor legitimi. După moartea lui Carol al VI-lea, regatul trebuia să devină parte integrantă a altui stat, pierzându-şi identitatea proprie şi devenind o provincie engleză sub un rege englez. Ducele de Bourgogne contribuise la toate acestea. Fiecare parizian cântărea situaţia şi nu îndrăznea să-şi exprime lipsa de consimţământ.

Numai după ezitări şi întrebări de clarificare şi numai după ce Carol al VI-lea, docil, a afirmat că vrea să aranjeze lucrurile profitabil pentru regat şi agreabil pentru Dumnezeu, Statele Generale au prestat, în sfârşit, jurământ către noul guvernământ. Ofiţeri englezi au preluat conducerea administraţiei pariziene. Bătrâna capitală, aşa de mândră de independenţa sa, a acceptat jugul unui străin prin voinţa unui rege nebun şi a unei regine germane perverse.

Fiul dezavuat al lui Carol al VI-lea şi al reginei Isabeau de Bavaria, *"aşa-zisul Delfin de Vienne"*, nu s-a lăsat apăsat de hotărârea teribilă pronunţată împotriva lui şi de un edict care o confirma, în ianuarie 1421. Declarat ca izgonit din regat şi "respins" de la coroană, a avut norocul să rămână înconjurat de partizani.

Mehun-sur-Yevre, unde el locuia într-un magnific castel, muzeu de obiecte de artă, de tablouri, de statui, de tapiţerii îngrămădite de unchiul său, ducele de Berri, a devenit, alături de Bourges, sediul curţii sale şi al guvernului

său.

Teritorial, posesiunile sale erau mult mai întinse decât cele deţinute de Henric al V-lea, dar care constituiau, totuşi, o parte din domeniul naţional. Franţa engleză îngloba Ile-de-France, Picardia, Champagne, Normandia, Guyenne şi exercita suzeranitatea nominală peste Flandra, Artois, Bourgogne şi Bretania şi mai avea chiar Parisul. Carol al VI-lea conserva toată partea centrală a regatului, adică masa compactă a teritoriilor Berri, Touraine, Orleans, Poitou, Anjou, la care se alăturau Lyonnais, Auvergne, Daufine, Provenţa, Languedoc şi parţial, Saintonge. Acesta era regatul aceluia pa care adversarii îl numeau cu dispreţ *"regele de Bourges"*.

Sărăcia acestui regat era extremă, iar Delfinul Carol participa şi el, cu adevărat, la mizeria universală. Domnea - chiar dacă refuza să accepte - sub presiunea anturajului său mai mult decât după propria voinţă. Oprirea spoliaţiunii monstruos de nedrepte a străinilor nu putea să o înlăture decât prin război, singura cale de a-şi redobândi domeniile şi drepturile la coroană.

Operaţiunile erau în curs. Poporul putea înţelege greu acea luptă stranie, în care un englez deţinător al puterii şi moştenitor al regatului prin beneficiul unui tratat inexplicabil, revendica, în numele Franţei, provinciile guvernate de moştenitorul legitim al regelui.

Poporul înţelegea că acel aranjament necinstit era o continuare a războiului etern care opunea Franţa şi Anglia. Mai înţelegea că se continua războiul civil dintre cele două mari partide nobiliare: armaniaci şi burgunzi.

Poporul nu se mai alătura, cu adevărat, burgunzilor, pentru că englezii li se substituiseră, nici

armaniacilor pentru că noul rege, acela ce era numit Delfinul Carol, luase chiar el conducerea partidului. Totul era o confuzie, o incertitudine, o obscuritate politică impenetrabilă.

Trebuia totuşi să se lupte. Delfinul a repurtat unele succese. Trupele sale, la 21 martie 1421 au bătut definitiv o armată engleză la Beauge. Încurajate de acea victorie Statele Generale din Languedoil i-au acordat Delfinului un ajutor bănesc important. Însă, în nord, englezii erau mai norocoşi, ei cuceriseră succesiv Dreux, Epernon, Compiegne, Senlis şi Meaux.

Când a primit veştile, Delfinul, care se afla la Chartres pentru asediu, s-a retras renunţând la luptă. Veleităţile lui combative nu au durat mult. El nu dorea decât să ducă o viaţă în pace şi linişte, subzistând din puţinul pe care-l avea, sau aruncând banii fără să ţină cont atunci când, prin hazard, îi avea, savurând trândăvia lângă tânăra soţie, între cărţi şi rugăciuni. Descurajat de primul eşec, Delfinul a retrecut Loara, şi lăsând locotenenţii să conducă trupele şi s-a refugiat la mica sa curte din Touraine. Caracterul său slab, lipsit de voinţă, devenea complice destinului dureros.

Providenţial, în momentul în care se părea că ofensiva engleză era pe punctul de a începe spre Touraine, Henric al V-lea a căzut bonlav brusc şi atât de grav încât a trebuit să renunţe la expediţie şi să se întoarcă la Vincennes, unde a rămas la pat. În acele clipe el s-a ştiut pierdut iar viitorul l-a văzut nesigur, căci fiul său - copilul ce îl avea de la Catherinne de Franţa şi care devenea Henric al VI-lea - nu avea decât zece luni. Regele bonlav a conferit fratelui său, ducele de Bedford, sarcina de a apăra interesele copilului moştenitor a două coroane. În acelaşi timp i-a transmis lui

guvernarea provizorie a Franţei. Boala sa,o dezinterie sau chiar o holeră, s-a agravat zi după zi. La 31 august 1422, la numai treizeci şi cinci de ani, şi-a dat ultima suflare.

Două luni mai târziu, la 21 octombrie 1421, a murit şi Carol al VI-lea al Franţei, într-o stare de decadenţă intelectuală şi de dezechilibru psihic care sublinia încă o dată mizeria morală care marcase curtea şi existenţa sa. Ceremonia funerară nu a avut loc decât la 11 noiembrie 1422, atunci când ducele de Bedford, regentul regatului, a găsit timpul să se ocupe de aceasta.

Deasupra mormântului s-a strigat: *"Dumnezeu iertătorul a avut milă de sufletul foarte bun, înalt şi puternic al prinţului Carol, rege al Franţei, al şaselea ca nume!..."* După aceea s-a strigat: *"Dumnezeu dă viaţă bună lui Henric, prin graţia lui Dumnezeu rege al Franţei şi al Angliei, stăpânul nostru suveran!..."*

Franţa ajunsese pe punctul cel mai înalt al ruşinii şi în adâncul cel mai ruşinos al decăderii.

* * *

Aşa s-a încheiat una dintre domniile cele mai sumbre şi mai dureroase din istoria Franţei. Se părea că Franţa încetase de a mai fi franceză. Şi totuşi, dacă se iau în consideraţie operele de gândire şi producţiile de artă, se poate spune că acel popor, abia ieşit dintre cutumele barbariei germanice, se manifesta cu putere sporită şi că avea radiere.

Sub Carol al VI-lea s-au afirmat scriitorii a căror reputaţie începuse să se afirme încă sub domnia Carol al V-lea - ca Froissart, Christine de Pisan, Eustache Deschamps - pentru a nu cita decât pe cei mai renumiţi, aceia ale căror lucrări erau citite şi comentate cu pasiune la curte, de către nobili, de către burghezia luminată şi delicată, de către toţi amatorii de artă şi poezie bogaţi. Tot în acel timp un diplomat, secretar al regelui, Jean de Montreuil, îşi făcea o glorie din a fi roman sau florentin prin adopţie şi de a se delecta cu citirea operelor anticilor, divinizând pe Cicero şi considerând ca zile nefaste pe acelea pe care nu le consacrase lui Terentius sau Horatius.

Christine de Pisan a lăsat scrieri cu caracter istoric dar a fost şi o poetă elegantă, care a conservat sub cerul Franţei creaţiile subtile ale Italiei natale. Văduvă şi săracă, ea îşi uita greutăţile, dedicându-se căutărilor în poezie şi în artă. A găsit în acestea bogăţie spirituală şi satisfacţie.

Poet renumit în timpul său, marele Froissart s-a afirmat printr-o extraordinară abundenţă creativă şi s-a bucurat, în acea vreme, de o admiraţie singulară. Gloria sa de cronicar a depăşit, în timpurile mai noi, producţiile sale lirice şi epice. Este totuşi autorul unui poem în treizeci de mii de versuri, inspirat din povestirile Mesei Rotunde.

Poet cu vervă, fecund şi viguros, Eustache Deschamps a lăsat mai mult de o sută de mii de versuri şi a parcurs domniile a doi regi: Carol al V-lea şi al VI-lea. Mare călător şi cu un temperament puternic, destul de aventuros, el s-a înclinat spre cântarea deliciilor iubirii, cu accente profunde spre durerile şi bucuriile vieţii.

Printre atâta tristeţe şi atâtea dezastre radierea gândirii şi cultul valorilor spirituale din acea epocă prerenascentistă franceză, rămân singura lumină care a strălucit la sfârşitul domniei lui Carol al VI-lea.

O naţiune care a ţinut la un nivel atât de ridicat producţiile spirituale putea, în ciuda tuturor vicisitudinilor, să conserve speranţa.

Regatul Franţei în pericol

Moartea lui Carol al VI-lea a fost marcată de popor printr-un doliu colectiv. Războiul civil, izgonirea şi dezmoştenirea Delfinului, zdrobirea Franţei şi proclamarea recunoaşterii oficiale a unui suveran străin au provocat în toate inimile un sentiment de nemulţumire şi revoltă. Cât a trăit regele, tatăl şi protectorul natural al supuşilor , chiar dacă era bolnav, inconştient şi neputincios, a rămas simbolul naţiunii, reprezentantul unei tradiţii, acela de care se legau toate speranţele.

A trebuit să moară pentru ca să se înţeleagă că Franţa nu mai era Franţa. Cei ce au resimţit cel mai profund schimbarea au fost oamenii mărunţi, mulţimea anonimă de umili, care a resimţit o lovitură, un sentiment de pierdere ireparabilă. Oamenii măruntise simţeau abandonaţi, se considerau orfani.

Disperarea unanimă era mai puţin provocată de însăşi moartea lui Carol al VI-lea cât de ansamblul de circumstanţe în care acea moarte s-a produs. Ea reprezenta şi exprima într-o formă concretă, vizibilă şi sensibilă pentru toţi, acea atmosferă de ameninţare şi de disperare care se abătuse asupra Franţei.

Filiaţia în linie directă sau ereditară în linie colaterală era singura care să legitimeze luărea în stăpânire a regatului de către un nou suveran.

Zbuciumul din sufletul oamenilor se putea compara cu cel din sânul bisericii catolice atunci când conducerea era preluată concomitent de un papă şi de un antipapă şi când credincioşii nu mai ştiau de care să asculte şi care este cârmuitorul îndreptăţit.

În cazul Franţei, veritabilul, singurul moştenitor al lui Carol al VI-lea era, deci, Delfinul. Dar testamentul patern îl dezavuase, îl exclusese de la moştenire şi îl alungase. Pe de altă parte se vedea în el încă şeful armaniacilor deveniţi odioşi poporului. Poporul nu găsea la acest Delfin nimic care să-i atragă iubirea, dar nici la suveranul străin, regele unei ţări care din timpuri imemoriabile dusese împotriva Franţei un război sălbatic, sursă a atâtor dolii şi mizerii. Ideia unei stăpâniri străine revolta sentimentul naţional, care se exprima sub o formă naivă dar categorică: *"Niciodată un rege englez nu va domni peste Franţa."*

* * *

Regele englez domnea totuşi asupra Franţei prin persoană interpusă. Henric al VI-lea era un copil foarte mic, iar unchiul său, ducele de Bedford, exercita puterea prin regenţă. Regatul asupra căruia îşi propusese să stabilească o dinastie solidă de Lancaster era prăbuşit într-o teribilă stare de mizerie şi anarhie. Provinciile pe care le guverna englezul nu erau nici mai prospere, nici mai fericite decât cele din Franţa regelui de la Bourges. Peste tot teritoriul consecinţele războiului se traduceau prin aceeaşi stare proastă, prin aceeaşi insecuritate, prin aceleaşi ruine. Întinderile erau totdeauna parcurse de bande de oameni înarmaţi, de mercenari, de

bătăuşi, de semisoldaţi şi de semibandiţi.

Oraşele sufereau şi ele loviturile acestui banditism general, prin izolare şi prin îngreunarea aprovizionării sau a negoţului. Cele necesare vieţii se împuţinaseră, preţurile creşteau continuu, moneda se devaloriza, toate sursele de venit erau epuizate, muncitorii şi artizanii nu aveau de lucru pentru că vechii oameni bogaţi se ruinaseră şi pentru că nimeni nu mai spera într-un viitor mai bun şi pentru că aşteptarea unor evenimente foarte rele imobiliza toate activităţile.

Peste tot nu era decât ruinare şi distrugere. Astfel propietăţile private mari, edificiile publice şi bisericile care nu se mai întreţineau, se degradau şi se prăbuşeau. Călugării aflaţi la capătul resurselor îşi vindeau tezaurele mănăstirilor pentru a obţine puţini bani. Nu mai existau fonduri pentru a aproviziona şi întreţine spitalele. Bolnavii nu aveau decât soarta morţii. Ţara era populată aproape numai cu cerşetori, care cereau caritate şi de alţi mizerabili. Ţăranii fugăriţi de bandele înarmate şi de lupi, se refugiau în oraşe. Acolo îngroşau rândurile înfometaţilor. Cei ce mai aveau încă forţă recurgeau la trecerea frontierelor către ţări străine şi dispăreau în fiinţa altor popoare.

Peste acest peisaj dezolant domnea Bedford. În anarhia generală încerca să introducă ordinea, sarcină aproape nemăsurată, cu obstacole aproape insurmontabile. Cu toate că nici o dată nu a obţinut simpatiile populaţiei franceze, în aparenţă supusă, dar în realitate ostilă, el a făcut, fără prietenie şi fără blândeţe, dar cu seriozitate şi conştiinţă, ceea ce era posibil de făcut, în toate domeniile.

Unul dintre primele lui acte a fost o reformă a

camerelor de justiţie. Printr-o ordonanţă care subordona ordinelor sale, după lungi deliberări, Consiliul Personal şi parlamentul, a impus magistraţilor şi tuturor ofiţerilor judiciari o disciplină care contrasta cu vechiul lor arbitrariu, cu lentoarea lor, cu spiritul lor de lucru şi cu obiceiurile lor de corupţie. Pledantul şi inculpatul încetau de a mai fi trataţi ca un element de stoarcere pe termen indefinit, pe care nu-l lăsau decât atunci când nu mai avea nimic de dat. Salariile au fost fixate iar taxele au devenit precise. Deţinuţii i-a sustras din faţa cupidităţii temnicerilor. A introdus o ordine nouă într-un domeniu în care, până atunci, nu domnea decât fantezia, aviditatea şi cruzimea fără margini.

Bedford a încercat în domeniul monetar un efort similar celui din justiţie. Avea dorinţa ca în provinciile supuse guvernării sale să circule o monedă a cărei noutate să n-o constituie numai efigia lui Henric al VI-lea, ci şi stabilitatea valorică. Fără îndoială era himeric să se pretindă emiterea unei monede sănătoase într-o ţară în care veniturile nu încetau să se diminueze, unde toate negustoriile deveniseră de negăsit, unde salariile deveniseră derizorii în raport cu preţurile. Trebuia, ca imediat să se redea naţiunii posibilitatea unei vieţi economice normale.

Reforma monetară s-a lovit de dificultăţi extreme, reuşind să reducă foarte puţin insecuritatea financiară ce dăinuia de foarte mulţi ani.

În general trebuie recunoscut că în administraţia sa, Bedford s-a arătat avizat, energic şi echitabil. El a considerat Franţa ca pe o provincie engleză şi a condus-o foarte bine, în interesul casei de Lancaster. Deasemenea, s-a comportat atât de abil încât a eliminat din acţiunile sale tot ce

ar fi putut să facă simţită poziţia şi apăsarea de învingător. El a încercat o conciliere binevotoare cu noii supuşi, dar nu a avut bucuria să o obţină. Contra revoltei spontane provocate de sentimentul naţional nici o abilitate nu putea prevala. Poporul francez dorea să rămână francez.

Nu lipseau nici alte cauze de iritare. Dorinţa regentului era şi aceea de a asigura dominaţia engleză fără a recurge la violenţă, sperând în supunerea şi plata liniştită a impozitelor. S-a lovit însă de oameni care, prin temperament, nu acceptau decât cu greu supunerea şi cărora supunerea le era odioasă tocmai pentru-că o impunea o autoritate străină. Probabil s-ar fi supus dacă acea autoritate i-ar fi absolvit de toate contribuţiile financiare. Dar, din contră, străinii înţelegeau restabilirea ordinii, în primul rând, prin plata riguroasă a dărilor de către contribuabili. Nu trebuia făcut mai mult pentru a excita ura şi revoltele, revolte care la rândul lor suscitau represaliile.

Statele Generale acordau subvenţiile cerute de regent, dar se percepeau foarte dificil. Pe deasupra, războiul nu era în întregime terminat, el trebuia să continue pentru cucerirea întregii părţi deţinute de Delfin. Cheltuielile armatei engleze erau mari, armata era puternică, dar costa mult. Ccontribuabilii englezi nu puteau asigura la infinit şi singuri cele necesare.Trebuiau stoarse şi provinciile franceze.

Cea mai mare parte din apăsarea produsă de ocupaţie cădea asupra Normandiei şi asupra Parisului. Englezii se puteau făli numai cu simpatia ce le-o arăta înalta burghezie şi o parte din cler, aceia pe care vocea populară îi numea *"francezi tăgăduiţi"* şi pe care îi dispreţuia.

În acele timpuri Thomas Basin scria: *"Era o*

mare masă de oameni disperaţi care, sau pentru desgust de muncă, sau pentru ură împotriva englezilor, îşi abandonau câmpurile şi casele şi se ascundeau ca nişte animale sălbatice şi ca lupii în cele mai adânci funduri de pădure".

Mizeria care cuprinsese provinciile ocupate şi ostilitatea generală a populaţiei împotriva dominaţiei străine, puteau să-l ajute pe Carol al VII-lea, dacă el ar fi ştiut să profite şi să-şi recucerească regatul. Dar el a încercat numai un mic efort militar şi deziluzionat de primul insucces a abandonat lupta. Nu părea prea interesat de propria-i coroană şi nu din propria iniţiativă a fost proclamat rege la moartea tatălui său.

Delfinul era căzut într-o inerţie profundă, foarte dispus să se supună neşansei şi influenţei acelora care-l înconjurau şi care se gândeau mai puţin la ţară decât la propria salvare. Ca şef al armaniacilor, Carol se simţea foarte compromis. I se părea greu a găsi o altă cale de salvare.Ereditatea îl împovăra. De la mamă moştenise o senzualitate pe care căuta să o contracareze cu devoţiune temătoare. La dezechilibrul interior se adăuga o nesiguranţă, o delăsare organică, o predispoziţie spre angoase, care ar fi putut să întărească îndoielile asupra legitimităţii sale ca moştenitor al lui Carol al VI-lea. Asasinatul lui Jean sans Peur, masacrat sub ochii săi, era o amintire atroce de care nu putea să se elibereze. Accidentul de la La Rochelle din care scăpase prin miracol, era menit să aprindă în el toate resorturile fricii. Dispreţul şi ura pe care i-o arătase mama sa, actul solemn prin care tatăl îl dezmoştenise şi injuria pronunţată cu perseverenţă, *"aşa-zisul Delfin"*, care îl proclama drept bastard, îi răpiseră forţa de reacţie.

Revendica coroana, nu ca urmare a certitudinii

asupra dreptului său, ci ca urmare a presiunii de voinţă a celor ce decideau în locul lui. Tânăra sa soţie, Maria d'Anjou, pentru care avea o deosebită tandreţe, nu era mai puţin timorată şi mai puţin pasivă decât el.

Cei ce-l înconjurau, care deţineau rolul de favoriţi şi care i se impuseseră, nu aveau nici ei calităţi care să atragă simpatia supuşilor. Le Louvet, ministrul său de finanţe, virtuos al monedei false, era ocupat totdeauna cu tranzacţii obscure, tranzacţii care-l ruinau numai pe stăpân. Se ştia că este un pungaş, că realiza profit din mizeria tuturor şi din strântoarea Delfinului.

Tangui du Chatel, bretonul - străin ca şi Pierre de Fenin - nu se bucura de o reputaţie mai puţin proastă. Era viteaz, fără îndoială, dar brutal, impulsiv şi foarte avid de bani. Responsabilul grajdurilor, Frotier şi medicul Cadart îl ajutaseră să-l asasineze pe Jean sans Peur. Prezenţa şi influenţa acestor personaje la curte nu atrăgea decât compromiterea Delfinului. Alte personaje mai notabile, dar deasemeni suspecte, ca nobilii d'Avaugour sau Guillaume de Champeaux, episcop de Laon, compuneau cu cei anteriori o camarilă care nu căuta decât să profite de situaţie, în aşteptarea catastrofei.

Puterii favoriţilor i se opunea cea a Yolandei d'Aragon, soacra lui Carol al VII-lea. Văduvă a lui Louis al II-lea d'Anjou, rege al Siciliei, Yolanda d'Aragon era o personalitate foarte originală şi foarte viguroasă la curtea din Touraine.

Măreaţă, poruncitoare şi energică, părea că ar fi concentrat în venele sale toate ardorile spaniole şi toate fantasmele siciliene. Soarta lui Carol al VII-lea şi a regatului său o impresiona foarte puţin. Nu-şi iubea prea mult nici fiica,

acea indolentă, pioasă şi temătoare Marie d'Anjou din care politica făcuse o regină. Nu considera că trebuie să se zbată pentru această fiică sau pentru ginerele pe care îl dispreţuia, pentru renovarea sau victoria ţării. Ea nu avea în inimă decât o singură iubire, aceea care o unea de fiul său, Louis al III-lea. Cu orice preţ dorea să-i conserve moştenirea asupra fiefurilor Maine şi Anjou, atunci când acela abandonase amăgitoarele speranţe de a cuceri un tron în Italia. Prestigiul Franţei şi forţa franceză nu aveau preţ în ochii Yolandei decât în măsura în care ea ar fi putut-o utiliza pentru a face să triumfe interesele fiului său.

Fiefurile Maine şi Anjou erau revendicate şi de regentul nglez Bedford, care visa să-şi înjghebeze un principat. Foarte normal, politica Yolandei de Sicilia se dirija împotriva Angliei. În acelaşi timp ea depunea eforturi în a combate influenţa favoriţilor lui Carol al VII-lea, pentru a şi-o substitui pe a sa. A trebuit să manevreze atât cu abilitate cât şi cu hotărâre. Atunci când ginerele i s-a eliberat de sub influenţa armaniacilor care-l înconjurau, ea a sfârşit prin a-şi impune voinţa.

Planul pe care şi-l făcuse prevedea o apropiere de ducele Jean de Bretania (Bretagne), aliat al englezilor, a-l readuce către Franţa şi de a-l opune vechilor săi aliaţi. În acelaşi timp, siguranţa favoriţilor regelui era grav zguduită. Vechi duşmănii personale, îl opunea pe ducele Jean al V-lea împotriva lui Tangui du Chatel şi de acoliţilor lui. Era foarte greu de a-l determina pe Carol al VII-lea să ia decizii contrare dorinţelor şi politicii acelora care până atunci guvernaseră în numele său. Dar energia Yolandei, ascendenţa şi tenacitatea sa au sfârşit prin a triumfa asupra incertitudinilor şi a ezitărilor

ginerelui. După sfaturile ei, Carol al VII-lea a numit drept conetabil al Franţei pe fratele lui Jean al V-lea, contele Arthur de Richemont, a cărui pietate şi a cărui dispoziţie morocănoasă era notorie, la fel ca şi uşurinţa cu care trăda promisiunile şi jurămintele. Se afirmase ca un bun general, curajos, prevăzător, care ştia să se facă ascultat. Inclinaţia sa spre brutalitate izbucnea pe neprevăzute.

Favoriţii lui Carol al VII-lea n-au avut altă soluţie decât să-l asiste pe Richemont parvenind la putere, conform voinţei Yolandei de Sicilia. Un tratat semnat la Saumur, la 7 octombrie 1425, a sancţionat acordul dintre Bretania şi Franţa. Desemnarea lui Richemont la gradul suprem de conetabil era preţul tratatului.

Bedford s-a văzut constrâns de a face faţă unui nou adversar, adversarul din Bretania care ameninţa frontierele normande. El nu se mai putea gândi la ambiţiile personale. Anjou şi Maine îi scăpau, în aceste condiţii, printre degete.

* * *

Revoluţia de palat nu a împiedicat curtea lui Carol al VII-lea să se menţină în poziţia de foaier al intrigilor. Deşi protagoniştii nu mai erau aceiaşi, s-a menţinut cupiditatea şi pornirea de exploatare a finanţelor publice în propriul interes. Curtenii se menţineau la fel de indiferenţi faţă soarta ţării şi a coroanei.

Un nou favorit îl manevra acum pe Carol al VII-lea. Acela era primul său şambelan, Pierre de Giac. El a intrat foarte rapid în luptă deschisă cu Richemont. Nici unul dintre ei nu vroia să cedeze din influenţă şi din putere.

În acea curte stranie a regelui de la Bourges, în timp ce Franţa agoniza, se derula o tragicomedie. Richemont, pentru a-şi asigura ajutoare împotriva lui Giac, s-a asociat cu Georges de la Tremoille, pe care Giac îl exilase pentru că La Tremoille era amantul soţiei sale. Cel din urmă nu s-a mulţumit cu izgonirea şi a căutat mijloacele de a se debarasa de soţ pentru a se căsători cu tânăra lui soţie. Ea era fermecătoare şi bogată.

Cu concursul interesat şi zelos al lui La Tremoille, conetabilul a reuşit să pună mâna pe Giac, capturându-l într-o dimineaţă în propriul pat, încă adormit. L-a supus unui simulacru de proces şi l-au condamnat la moarte. Oamenii conetabilului şi-au încărcat conştiinţa cu înecarea condamnatului sub supravegherea lui La Tremoille al cărui vis se realiza. El s-a căsătorit cu amanta şi cu averea ce o reprezenta.

După aceasta, Tremoille, exploatând şansa până la capăt, i-a luat locul lui Giac în favorurile regelui şi a devenit adevăratul stăpân al guvernului. Avea în mâini armata şi finanţele.

Carol s-a limitat să contrasemneze deciziile lui Tremouille, iar singura dramă de care se interesa totdeauna la curte, a fost războiul indârjit care se ducea, inevitabil, între cei doi vechi complici, La Tremoille şi Richemont. Războiul celor doi a durat cinci ani, paralel cu cel ce se derula între Anglia şi Franţa.

Provincia Poitou revendicată de fiecare dintre cei doi adversari s-a transformat în teatru de luptă. Devastate de bande de oameni înarmaţi, atrase de cei doi rivali, oraşele şi teritoriul din Poitou, au parcurs o perioadă înspăimântă-

toare. În timpul când cei doi ambiţioşi frenetici căutau să preia puterea, englezii de care ei nu-şi făceau grijă, au profitat de discordii şi de dezordinea generală care le însoţea, pentru a continua invazia teritoriului francez.

Carol al VII-lea nu putea conta pe nici un venit regulat, iar impozitele ordinare nu produceau nimic. Ajutoarele votate de Statele Generale provinciale nu se adunau decât foarte greu şi nu acopereau cheltuielile. Atunci când tezaurul aduna ceva bani, Delfinul şi curtea se serveau primii; duceau o viaţă pe picior mare şi îşi acrdau, pentru câteva săptămâni, iluzia bogăţiei cheltuind fără a se ţine cont. După aceea apărea din nou jena financiară şi adesea mizeria. Carol nu avea din ce să-şi reînnoiască încălţările, iar burghezii oraşelor, plini de milă, ofereau puţină pânză soţiei sale, regina, pentru a-şi putea croi cămăşi.

Se poate imagina ce ar fi însemnat în acele condiţii, întreţinerea unei armate, a cărei soldă n-ar fi fost niciodată plătită şi care nu trăia decât din jafuri. Dacă pământul ţării era încă apărat, aceasta nu se datora armatei, ci curajului şi obstinaţiei populaţiei însăşi, a nobililor de provincie, a burghezilor din oraşe şi a ţăranilor. Aceia sacrificau tot ce aveau şi se sacrificau chiar pe ei, se forţau de a bara drumul invadatorilor, pe care adesea îi respingeau, cu pierderi dureroase. Pământul Franţei a păstrat amintirea multor eroi aproape anonimi (la mulţi numele este cunoscut) care s-au jertfit pentru ţară şi pentru Delfin, fără alte interese personale.

Franţa s-a apărat în acele timpuri aprige prin simplul curaj al celor care, fără comandanţi şi fără ajutoare, îşi ofereau viaţa pentru salvare şi pentru a nu suferi jugul străin.

În 1424, în sfârşit, Delfinul, pe care unii

începuseră să-l numească regele Carol al VII-lea, s-a hotărât să se lupte. A ridicat o armată compusă din italieni, spanioli, scoțieni, la care s-au adăugat oameni din Maine și mulți nobili din provinciile fidele. Armata s-a ridicat la circa paisprezece mii de oameni.

Englezii, conduși de Bedford, nu opuneau decât zece mii de oameni, dar, ca la Azincourt, dețineau arcași disciplinați, excelenți trăgători, care se supuneau ordinelor comandanților. Mercenarii lui Carol al VII-lea se luptau cu vitejie, dar fără tactică, ca orice armată de adunătură.

Șocul s-a produs lângă Verneuil, în ducatul d'Alençon. Bătălia s-a încleștat crâncen, dar francezii aun pierdut. Acolo a pierit o mare parte din nobilimea lui Carol al VII-lea.

Această luptă dezastroasă a aruncat din nou pe Carol al VII-lea în descurajarea care-i constituia trăsătura dominantă a caracterului. El s-a retras în Touraine iar englezii au putut apuca toate forțele cuceririi fiefului Maine. Le Mans asediat de Salisbury, a căzut în mâinile insularilor la 2 august 1425. Victoria le-a pus la picioare provincia dar nu Franța.

Atunci când a ocupat pământul provinciei, dominația engleză s-a dovedit precară. Prezența lor, ordinea pe care voiau să o instaureze, autoritatea pe care o exercitau în calitate de învingători, se loveau de o rezistență și de o ostilitate, din zi în zi, mai fățiș declarată. Era suficient ca o populație să fie obligată să se supună prezenței engleze pentru ca imediat acea populație să se simtă imediat și pasionant franceză

Populația franceză anonimă s-a dedat la un război neîtrerupt și subversiv de atentate, de omoruri izolate

și de ambuscade nocturne. Operațiunile militare engleze au intrat într-o stare lâncezeală și de așteptare. Din partea lor s-a produs o ezitare în declanșarea campaniei decisive, campanie care, prin traversarea Loarei, le-ar fi permis să poarte ostilitățile chiar în Touraine, ținut pe care nu-l părăsea niciodată Delfinul. Comandanții englezi, Bedford și Salisbury, emiteau păreri diferite pentru continuarea războiului. Bedford vroia să treacă la asedierea Angers-ului, iar Salisbury opina pentru atacarea Orleans-ului.

În final, în vara anului 1428 s-a ajuns la o decizie unică, aceea de a se începe asediul Orleans-ului.

Se contura impresia, că obosiți de un război ale cărui fluctuații rămâneau fără rezultat, cei doi adversari se înțeleseseră să-l sfârșească. Se concentrau și unul și altul pentru un efort în care fiecare trebuia să se angajeze pe deplin, astfel încât rezultatul să decidă soarta ambilor.

S-a întărit într-atât acest gând, cu atâta evidență, încât pentru întreaga Franță, Orleans-ul a devenit un fel de oraș sfânt, simbolul rezistenței supreme, poziția cheie, a cărei cădere sau eliberare semnifica condamnarea sau salvarea țării.

Strategic, Orleans-ul reprezenta o minunată cale de acces și cea mai bine apărată către centrul Franței. Planul de campanie inamic care viza Orleans-ul nu putea mira pe nimeni, dar indigna din motive morale. Ducele de Orleans, prizonier în Anglia de pe timpul bătăliei de la Azincourt, obținuse promisiunea de la englezi, conform uzajului cavaleresc, că-i va fi respectat fieful lipsit de apărarea sa.

Asediind Orleans-ul, englezii violau un angajament ce prevedea să nu fie atacat orașul lipsit de apărătorul său natural. Toate rațiunile franceze se uniseră în

concluzia că asediul căpăta o extraordinară importanța sentimentală națională.

Orașul a devenit un punct de concentrare de care se legau toate visele de revanșă, toatc exaltările, toate speranțele și toată ura, unde totodată urmau să se finalizete toate campaniile anilor scurşi, toate tentativele irosite, toatc acele războaie locale, care distruseseră, devastaseră, ruinaseră, dar care nu reuşiseră să fie decisive.Sensul spiritual al luptei care se pregătea era acela al unui război popular, război ce depășa condiția de război seniorial.

Lipsiți de inspirație, englezii au adus la asediu o armată ce nu depășea mai mult de trei mii de asediatori, cu toate că francezii le puteau opune o forță mai mare. Dar insularii știau care era valoarea combatanților de o parte și de alta. Englezii perfect antrenați și foarte bine înarmați, comandați de șefi care știau să-și organizeze efortul, se opuneau franczilor mai prost pregătiți, conduşi de căpitani foarte viteji dar fantezişti, cărora le lipsea o coordonare unică.

Din fericire Orleans poseda o puternică apărare, ziduri, lucrări de teren, şanțuri, turnuri, cetăţui, maşini de război, artilerie. Totul fusese stabilit și achiziționat prin grija, energia și finanțele orașului însuși. Toată populația s-a mobilizat de la primele vești amenințătoare. Toată lumea a lucrat la întărituri și toți au contribuit dezinvolt, cu bani și provizii la constituirea unui tezaur de război și a unor rezerve publice.

S-au cerut ajutoare materiale, oameni și bani, soldați de meserie, şefi de trupe mercenare, condontieri și partizani la toate orașele franceze rămase fidele Delfinului. O mulțime de astfel de luptători s-au grăbit să-și aducă concursul

lor. Fratele ducelui prizonier, bastardul de Orleans a dirijat operațiunile de apărare.

* * *

Englezii s-au decis să se stabilescă pe malul drept al Loarei pentru a ataca reduta Tourelles de pe malul stâng. Prin această manevră și-au propus să bareze drumul ajutoarelor și convoaielor care puteau fi dirijeze către orașul asediat dinspre sudul Franței.

Reduta Tourelles din fața Orleans-ului a fost cucerită, la 24 octombrie, dar contele Salisbury a căzut în bătălie. După acea victorie plătită scump asediatorii au retrecut pe malul drept și renunțând la asalturile foarte ucigătoare, au executat lucrări de întărire, construind în jurul orașului o centură de posturi fortificate, de redute. Au muncit să închidă orașul și să-i interzică orice comunicație cu restul teritoriului.

Locuitorii orașului au contraatacat practicând ieşiri surprinzătoare și au încercat să distrugă sau să acopere lucrările inamicilor. Şanțul se încigea în jurul lor cu tenacitate.

La 12 ianuarie 1429 asediații au încercat o puternică lovitură asupra unui convoi de alimente - trei sute de care încărcate cu scrumbii - pe care armata engleză le primea de la Paris.

Trupelor din Orleans li s-a alăturat un ajutor regal, sosit de la Blois. Francezii, încă odată, au deținut superioritatea numerică și încă odată în plus experiența a probat că o hoardă dezorientată nu poate face mai nimic împotriva unei trupe disciplinate.

Intervenția vijelioasă asupra convoiului s-a

terminat cu derută şi a lăsat cu o faimă tristă în istorie sub numele de *"ziua scrumbiilor"*.

Din acea zi oraşul a rămas cu adevărat închis şi desprins de regat, fără ca regele să pară a se gândi să-l ajute.

Totuşi nu era nici o singură provincie peste care domnea Carol al VII-lea care să nu fie gata să acorde totul pentru salvarea Orleans-ului. Pe toate le anima acelaşi sentiment de ură şi revoltă. Se cerea un singur efort coordonat şi organizat pentru ca armata inamică să fie zdrobită şi nevoită să bată în retragere. Dar suveranul se abandonase în pasivitatea sa cutumiară. Se zicea că s-ar fi resemnat, că prevedea înfrângerea, că nu vroia sau că nu putea să creadă în posibilitatea unei victorii, pentru că el era destinat să fie înfrânt.

În acel moment de defetism, totul părea pierdut datorită carenţelor unui conducător care, după părerea poporului francez, ar fi trebuit să fie cel ce dădea curaj. Trebuia să fie substituit de cineva care să unească forţele, să dea încredere pentru a se face faţă tuturor forţelor inamice, care să concentreze toate dorinţele poporului, dorinţe fără siguranţă de izbândă.

Tot ce trebuia poporului francez în acel moment de cumpănă s-a dovedit a fi miracolul numit Jeanne d'Arc. Odată cu apariţia ei şi cu victoriile la care a participat s-a terminat cea de a treia perioadă a războiului de 100 de ani şi a început cea de a patra, perioada victoriilor franceze, a izgonirii englezilor.

Victoria finală a însemnat sfârşitul definitiv a memorabilei confruntări dintre cele două state.

Perioada a patra a„ războiului de 100 de ani" a

fost cuprinsă între anii 1429-1453. Începutul ei l-a marcat apariţia miraculoasă a Jeannei d'Arc pe teatrul de război.

Jeanne d'Arc
și
schimbarea cursului războiului

Apariția Jeannei d'Arc, misiunea sa, moartea sa, constituie la un loc pagina cea mai strălucitoare a istoriei Franței medievale. Niciodată erudiția nu s-a arătat mai lipsită de putere ca atunci când a fost chemată să descopere o explicație rațională fenomenului Jeanne d'Arc. Un popor întreg a crezut în intervenția celestă, intervenție care, pentru Jeanne, era o certitudine. Prin realitatea obiectivă cu care lucrează și prin natura sa, istoria nu s-a putut pronunța. Faptul este incontestabil: Jeanne d'Arc s-a supus unui apel interior. A reușit într-o acțiune, aparent himerică și nebunească, decât prin convingerea ei într-o putere de neclintit. Acea convingere s-a impus tuturor care i se apropiau. Ea le-a redat speranța și la urmă le-a asigurat victoria. Suita prodigioasă de evenimente cărora le-a dat curs au avut o aură miraculoasă deși s-au prezentat ca o înșiruire de cauze și de efecte sesizabile omului. Problema miraculosului din acele fapte istorice nu aparține expunerii noastre. Singura importanță pentru noi o are credința unanimă în supranatural, credință care a cuprins masele acelor timpuri, supranaturalul care a constituit atunci unica explicație valabilă. Singura sarcină a expunerii noastre este de a nu denatura cu nimic minunata simplitate a faptelor și să nu ne

depărtăm de ele.

* * *

Jeanne d'Arc s-a născut la 6 ianuarie 1412, la Domremy, mic sătuc din răsărit, din care o parte era deținută de provincia Champagne, iar alta de ducatul de Bar - exact acea porțiune a ducatului de Bar care, ridicată de la Franța, purta numele de "Barul mișcător" (Barrois mouvant). Limita între Champagne și Barrois era marcată de cursul râului care tăia sătucul, curs care se pare că se schimba adesea pe parcursul timpului.

Este deci imposibil a se decide dacă pe timpul vieții Jeannei d'Arc, casa sa natală se găsea situată pe malul drept sau pe malul stâng, în Champagne sau în Barrois. Cu toate că Domremy era împărțit între două provincii, forma o aglomerație perfect omogenă, în totalitate fidelă lui Carol al VII-lea.

Satul depindea de domeniul castelului Vaucouleur. unul dintre cele patru puncte întărite pe care le mai poseda Carol pe teritoriul francez.

Jeanne d'Arc, prin nașterea sa, era sortită să dea glorie și viață istorică unei mici comunități rustice devotate regelui legitim și ostilă englezilor. Pe durata tuturor anilor săi de copilărie a văzut țara sa parcursă și devastată de bande înarmate de vagabonzi sau de anglo-burgunzi. Inamicii se aruncau cu înverșunare asupra domeniului Vaucouleur și asupra celor dependente de castel, pentru că această parcelă de pământ francez se prezenta ca o insulă de rezistență înverșunată împotriva invaziilor, de opoziție împotriva

dominaţiei străine. Adversarul cel mai hotărât şi cel mai înverşunat el englezilor era căpitanul de Vaucouleur, Robert de Baudricurt, un armaniac care susţinea cauza regală contra burgunzilor şi căruia Carol al VII-lea îi datora conservarea acestui mic punct forte în răsăritul regatului.

Baudricourt se lupta neobosit împotriva trupelor de vagabonzi care veneau să devasteze câmpiile, să jefuiască hambarele, să fure animalele şi să molesteze locuitorii. Insecuritatea, permanenta spaimă, nenorocirile şi injuriile la care erau supuşi ţăranii în toate situaţiile, împovărau insuportabil lumea măruntă franceză. În acea lume apăsătoare s-au scurs anii copilăriei Jeannei d'Arc. Mai sensibilă decât alţi copii ai satului, ea a simţit mai dureros turmentarea şi nesiguranţa în care trăia familia sa, familie ce beneficia de o stare materială, totuşi, mai ridicată. Tatăl său avea în arendă "casa puternică" din Domremy şi era însărcinat cu perceperea rentelor, iar în acest fel, toate pagubele pe care le suporta satul le putea înregistra.

Era o viaţă în permanentă alertă. Treceau nopţile cu oamenii la pândă, cu tresărire la fiecare zgomot suspect, cu animalele adunate şi închise în curţi fortificate, cu bărbaţii înarmaţi, gata oricând să se bată. Toată ameninţarea războiului, toate spaimele, toate furiile sau suferinţele erau resimţite şi gândite în linişte de către mintea de copil a Jeannei.

Viaţa Jeannei, a surorii sale Catherine şi a fraţilor săi, s-a asemănat cu cea dusă de toţi copiii de la ţară ai căror părinţi se consacrau culturii câmpului sau creşterii turmelor de animale.

Copiii din sat participau toţi la muncile adulţilor şi dacă instruirea lor era inferioară copiilor orăşeni, în schimb

apăreau mai maturi şi mai căliţi. Copiii de ţărani aveau o mai profundă educaţie a datoriei şi a necesităţii luptei cu viaţa. La circa doisprezece ani unii copii de la ţară dobândeau o experienţă şi o gândire apropiată de a unui om mare.

Între toţi, Jeanne d'Arc se distingea prin pietate. Ea era gânditoare, contemplativă, dotată cu o extremă sensibilitate şi intensitate a vieţii interioare. Se detaşa, prin aceste calităţi, de camarazii de aceeaşi vârstă care-i reproşau adânca devoţiune. *"Ea nu avea pereche în sat"*, declara în faţa tribunalului, mai târziu, parohul din Domremy, Guillaume Frontey.

Devoţiunea ardentă şi ingenuă care o apropiau sfinţii viziunilor sale şi de Sfinţii Paradisului, nu a împiedicat-o să aibă o fire veselă, adeseori maliţioasă, iute şi deschisă în discuţii.O duşmănie puternică faţă de străini se cuibărise în inimile tuturor copiilor, apropiindu-i de necazurile rudelor lor. Jeanne a afirmat odată, despre singurul burgund din Domremy, că ar fi vrut să-i vadă capul tăiat, ca pe o plăcere a lui Dumnezeu.

Ocupaţiile sale erau total rustice. Nu mergea la şcoală şi nu ştia nici să citească şi nici să scrie. Mama a învăţat-o rugăciunile, iar preotul care a pregătit-o pentru prima comuniune a învăţat-o catehismul. Acesta a rămas singurul său bagaj intelectual. După răspunsurile date în cursul interogatoriului, atunci când a căzut prizonieră, se pare că era preocupată, în principal, de menaj, de cusut şi de ţesut. Nu păzea turmele de animale ale familiei. Dar, fiecare casă asigura, zi după zi, supravegherea turmelor comunale aşa că uneori mergea şi ea la păşune. Se juca cu ceilalţi copii şi chiar povestea cum atârna ghirlande în onoarea Fecioarei, după care

dansa în jurul arborelui, care după legendă, fusese odată locul de întâlnire pentru zâne. Sfintele sau zânele se amestecau în imaginaţia populară. Devoţiunea Jeannei se adresa totdeauna numai sfinţilor.

Atunci când această copilă sensibilă şi entuziastă a avut cunoştiinţă de regina de origine germană, care-şi trădase fiul, de tratatul prin care ea cedase regatul englezilor, de cruzimea şi neloaialitatea acelor fapte, de suferinţele Delfinului deposedat de moştenirea dreaptă, ea a început a se ruga din toată inima pentru salvarea ţării şi pentru victoria tânărului său rege. Fără îndoială că o ruga fierbinte pe Fecioara Maria şi pe sfintele preferate, Catherina şi Margareta, să hotărască apariţia aceleia care să anunţe o profeţie, prin care să fie salvată Franţa.

În declaraţiile sale, de la interogatoriile ce au precedat procesul intentat după ce a devenit prizonieră, a vorbit mult de faptul că a auzit vocea lui Dumnezeu iar ulterior vocile arhanghelului Mihail şi ale sfintelor Catherina şi Margareta A susţinut că totdeauna s-a ghidat după impulsurile primite de la acele voci. Toate sfaturile primite vizau numai salvarea Franţei, iar acţiunile ei erau menite să antreneze populaţia oraşelor, satelor, oştenii şi cavalerii.

Destăinuirile Jeannei d'Arc privind vocile divine ce i se adresau cu sfaturi nu s-au bucurat de credibilitate uşoară, nici măcar în acele timpuri de obscurantism medieval. Insistenţele ei privind vocile divine, privind rolul ei în planurile cerului pentru salvarea Franţei s-au unit, curând, cu dorinţele şi speranţele populaţiei largi, populaţie care simţea că numai o minune putea salva ţara. Acea minune s-a contopit, progresiv, cu persoana vizionară a micuţei Jeanne d'Arc.

Personalităţile clericale, politice şi militare au cedat cel mai greu în a se arăta încrezătoare în menirea ţărăncuţei de a salva ţara şi de a conduce poporul spre victorie. Dar condiţiile extrem de degradate ale resturilor Franţei le cereau să accepte orice soluţie care ar fi putut ridica moralul mulţimii de la oraşe şi de la sate, a trupelor şi chiar a claselor avute. Condiţiile concrete ale încleştării militare şi ale resurselor Franţei au făcut-o necesară pe micuţa vizionară, în ochii celor ce conduceau războiul din partea franceză. Exaltarea ce o putea produce între oameni şi ostaşi era necesară pentru a înlocui lipsurile organizatorice, de forţe umane şi de armament, din tabăra lui Carol al VII-lea.

Crezând-o sau nu, mai marii vremii au acceptat-o şi au folosit-o, iar când nu le-a mai fost absolut necesară au dat-o uitării şi implicit au dat-o morţii.

Jeanne d'Arc a reprezentat un moment misterios al marelui război, o armă zdrobitoare împotriva englezilor şi un motiv de glorie pentru francezi. Inima ei mare şi iubitoare pentru Franţa stă la baza înfloririi ţării sale, stă la baza victoriei în războiul de 100 de ani şi stă în fruntea eroilor poporului său.

În comunicare sau nu cu forţele divine, Jeanne d'Arc a schimbat soarta războiului şi a trezit mândria şi încrederea în sine a poporului francez. Ea a reprezentat spiritul de atunci al francezilor disperaţi de atrocităţile interne şi externe, dar mai ales sătui de insistenţa cu care englezii vroiau să le ia ţara şi chiar să le anuleze entitatea naţională.

Nu se poate aprecia şi nici crede că Jeanne d'Arc a fost un miracol mistic, dar se poate confirma cu siguranţă că a reprezentat un miracol pentru istoria Franţei.

* * *

Se ştie că Robert de Baudricourt, căpitanul de Vaucouleurs, nu s-a lăsat convins imediat de alegaţiile şi viziunile Jeannei d'Arc. Dar după ce a văzut-o de mai multe ori şi după lungi interogări, a început, pas cu pas, să se încline în faţa forţei ce o simţea în corpul acela tânăr şi ingenuu. Cu timpul căpitanul a intuit foloasele ce le putea obţine puterea regală prin sprijinirea ideii că o forţă divină îi va dirija acţiunile spre victorie, prin vocea şi viziunile acelei tinere ţărăncuţe. Probabil că el a cerut instrucţiuni de la Chinon, sediul curţii regale şi chiar o autorizaţie de a sprijini ideia miracolului vocilor divine printr-o fecioară provenită din popor. Locuitorii zonei înconjurătoare fuseseră deja câştigaţi de partea veridicităţii implicării divine prin tânăra lor concetăţeană. Ceea ce este sigur, este că în Vaucouleurs, anunţul privind plecarea căpitanului în vizită la Delfinul Carol, a suscitat, îndată, o imensă speranţă.

Ultima bătălie purtată de armata regală, acea tristă *"zi a scrumbiilor"*, se terminase printr-o înfrângere. De unde ar mai fi putut veni salvarea Franţei dacă nu numai de la Dumnezeu. Această fecioară firavă, care nu putea fi ascultată fără a se presupune că ar fi posedată de puteri superioare, devenise mesagerul întregului popor. Ea purta curaj şi certitudine, în numele sfinţilor săi şi în numele Franţei. Ducea tânărului rege un mesaj de iubire şi de înţelegere. Curtea trebuia să înţeleagă, cu fermitate, că divinitatea dorea ca regatul să fie salvat.

Locuitorii din împrejurimi s-au unit pentru a o

echipa pe Jeanne şi pentru a-i oferi un cal. Baudricourt i-a dăruit o sabie. Jeanne a plecat la 23 februarie 1429, acompaniată de mesagerul regal Colin de Vienne, de Bertrand de Poulengy, de Jean de Metz, de un arcaş şi de doi servitori. Trebuia să parcurgă o sută cincizeci de leghe printr-o ţară bântuită de bande inamice, astfel că expediţia, în sine, era periculoasă în cel mai înalt grad. Totuşi s-a derulat fără nici o greutate, cu etape mici, fără ca Jeanne să manifeste cea mai mică teamă. Ea se ştia protejată de forţe în faţa cărora nu putea prevala ostilitatea şi nici viclenia umană. Se exprima: *"Dumnezeu mi-a arătat calea...Noi vom ajunge la Chinon!..."*

Şi într-adevăr a ajuns acolo la 6 martie 1429, după unsprezece zile de călărit.

Vestea, mult aşteptată, a sosirii sale s-a răspândit în oraş. Baudricourt avertizase curtea regală de sosirea tinerei profete la curtea din Chinon. Se pare că încă de la început favoriţii regelui s-au arătat ostili. Tânăra vizionară dorea să-l decidă pe rege să reînceapă războiul, iar anturajul se temea de această variantă. Tremoille şi acoliţii săi de la curte nu numai că nu credeau în victorie, dar şi detestau tot ce putea modifica o situaţie asupra căreia dominau. Ei guvernau, dispuneau de resursele regatului şi nu-şi doreau decât să-şi continue influenţa asupra suveranului slab şi fără voinţă. Nu ţineau decât ca Jeanne să fie reîntoarsă în satul de unde plecase, la oile sale, numind-o, cu dispreţ, *"ciobăniţă"*.

Carol al VII-lea, conform caracterului său inert, părea perplex. Traversa un fel de amorţire a spiritului, care îi răpise curajul, speranţa, dorinţa de luptă, lăsându-se să alunece într-un fel de remuşcări, cu sentimentul că lipsea de la datorie şi cu sentimentul de milă pentru tot ce îndurau supuşii săi,

pentru fidelitatea care i-o arătau şi cu sentimentul că făcea prea puţin pentru ei. Nu credea că cineva i-ar putea aduce salvarea.

Tot ceea ce aflase despre Jeanne îi alungase ideia unei imposturi. O ştia pioasă, pură, iubită de toţi care o cunoşteau. Greoiul Baudricourt gândise bine atunci când hotărâse să i se adreseze, cu toate că nu era dintre aceia care se lăsau uşor seduşi de o idee sau de o persoană.

Dacă cu adevărat ea era iubită de o forţă supranaturală nu putea să refuze a o vedea şi de a o asculta. Credinţa în miracole şi în intervenţii celeste era universală în acele vremuri. Nimeni nu se gândea să o suspecteze pe Jeanne de a nu fi trimisă de Sfântul Mihail, de Sfânta Catherina şi de Sfânta Margareta. Unica problemă era de a şti dacă nu era vorba de o fraudă sau de o eroare şi dacă ea nu era suscitată de forţele infernului. Adică nu se excludea posibilitatea să fie trimisa forţelor divine, dar se putea bănui că minte sau că reprezintă forţele răului.

Toate mărturiile adunate despre Jeanne eliminau acea teamă de fraudă sau de conlucrare cu forţele infernului. Deci trebuia primită, interogată şi analizată. În ciuda consilierilor regali, Carol al VII-lea i-a acordat audienţă, în seara de 8 martie 1429.

De cum l-a văzut, fără ezitare, Jeanne l-a recunoscut pe Delfin, cu toate că acesta se amestecase printre curteni, inveşmântat simplu. După câteva cuvinte schimbate în public, regele s-a simţit atât de profund mişcat şi atras de ea şi atât de dominat de ascendentul ei, de forţa ei persuasivă, de prestigiul ei irezistibil, încât a dorit să aibă o întrevedere privată cu o lungă discuţie secretă. Discuţia particulară a

constituit pentru rege prima mărturie eclatantă a adevăratei misiuni miraculoase a Jeannei. În cursul acelui dialog uimitor, între moştenitorul tronului şi o simplă ţărăncuţă, se poate presupune că Jeanne a triumfat, lăsând perplex pe Delfin prin răspunsurile la întrebările pe care acesta i le-a pus fără incetare. Cu siguranţă că răspunsurile au paralizat reacţiile regelui, cum nici o altă persoană nu reuşise. Jeanne l-a convins că era, cu adevărat, moştenitorul tronului.

Când Delfinul s-a întâlnit cu acea fată, mesageră misterioasă al unui regat neterestru, ea i-a declarat: *"Eu îţi spun, din partea Domnului, că tu eşti adevăratul moştenitor al Franţei şi fiul regelui"*. Delfinul nu a putut să refuze să creadă caracterul supranatural al misiunii Jeannei d'Arc. Ea îi pătrunsese în gândurile secrete şi îi adusese singura mărturie care putea să-i redea forţa şi încrederea. Dacă Dumnezeu dăduse acelui copil puterea de a ghici frământările sale şi dacă prin vocea sa se întărea afirmaţia privind legalitatea moştenirii sale, Jeanne trebuia să fie considerată ca o trimisă celestă şi ceea ce predica trebuia să se execute.

Delfinul s-a supus inspiraţiei sale şi a acordat imediat Jeannei ceea ce dorea, tovarăşi de arme şi trupe. Anturajul nu înceta să-l sfătuiască, însă, la prudenţă, cerând noi informaţii şi punând nenumărate piedici, cu speranţa de a-l descuraja.

Episcopul d'Embrun, Jacques Gelu, a emis un aviz prin care atesta că tânăra a fost examinată de teologi, singurii autorizaţi de a decide asupra încrederii care se putea acorda persoanei sale, a misiunii sale şi asupra părerilor. La sugestia episcopului, Jeanne a fost condusă la Poitiers, a doua capitală a regatului, după Bourges. Universitatea de la Poitiers,

cu renume în acel timp, amplă producătoare de doctori în toate ştiinţele, a trebuit să o ancheteze suplimentar.

Ancheta a durat cinsprezece zile, pe parcursul cărora, asistată de un avocat al regelui, Rabateau, Jeanne a petrecut în rugăciuni toate momentele de libertate care-i erau lăsate de ingenioasele şi arţăgoasele curiozităţi ale teologilor în faţa cărora trebuia să apară. Ea le răspundea fără tulburare, cu simplitate, cu fermitate şi cu un accent de certitudine în faţa căruia cei mai sceptici nu puteau rămâne insensibili. Când i s-a cerut să facă dovada misiunii sale, prin semne vizibile, ea a răspuns: *"Ah, Dumnezeul meu! Eu nu am venit la Poitiers pentru a face semne! Dar conduceţi-mă la Orleans şi eu vă voi arăta semnele pentru care am venit!..."*

Un doctor în ştiinţe, momâie morocănoasă, care vorbea o foarte proastă franceză, limusin de naştere, a vrut să ştie în ce idiom i se adresau vocile cereşti. Tânăra i-a răspuns: *"Într-unul mai bun ca al dumneavoastră!"* Acelaşi doctor a întrebat-o: *"Credeţi în Dumnezeu?"* Răspunsul a venit prompt: *"Mai mult decât dumneavoastră!"*

Un alt anchetator doct a făcut remarca că dacă Dumnezeu vrea să salveze Franţa nu ar avea nevoie de arme. Jeanne ia replicat: *"Ah! Dumnezeul meu! Oamenii de arme vor lupta iar Dumnezeu va acorda victoria!"*

Comisia de anchetă, în ciuda prudenţei, a neîncrederii şi vorbelor agere, a sfârşit prin a se lăsa dezarmată. Raportul pe care la redactat, în termeni proprii, s-a dovedit în întregime favorabil Jeannei: *"Regele nu trebuie să o respingă... În ea nu se găseşte deloc răul. La ea nu se descopere decât binele, umilinţa, virginitatea, devoţiunea, onoarea şi*

simplitatea şi, în viaţa sa, lucrurile cele mai frumoase s-au adeverit ca adevărate.

În faţa unei judecăţi aşa de călduroase Carol a putut, în sfârşit, să se gândească numai la dorinţa personală şi i-a acordat imediat Jeannei mijloacele pentru îndeplinirea misiunii despre care nimeni nu ştia mai mult decât cerul. Delfinul era animat de o arḑoare năpraznică, care contrasta cu apatia sa obişnuită. Din ordinele lui Carol, o mică armată s-a reunit şi s-a încropit un convoi cu alimente pentru asediaţii din Orleans. El a ţinut să-i ofere Jeannei propria armură, ca şi echipamentele celor ce o însoţeau, ale pajilor şi ale scutierilor săi.

Împreună cu cei doi fraţi care veniseră să o întâlnească, cu crainicii săi şi cu călugărul augustin Jean Pasquerel, care solicitase onoarea de a fi preotul său, Jeanne d'Arc se afla înconjurată de o escortă ca a unui suveran, escorta ei particulară. Avea propriul stindard, alb, împodobit cu ciucuri de aur, brodat cu flori de crin. Iisus Christos ţinând lumea, figura în centru, între doi îngeri. Pe bordură se desfăşura deviza: "Jhesus Maria".

Sabia Jeannei nu mai era cea primită de la Baudricourt, ci o armă veche, marcată cu cinci cruci, care provenea de la capela Sfintei Catherine din Fierbois şi despre care se pretindea că ar fi aparţinut lui Carol Martel. La Blois s-a reunit armata ei improvizată, compusă din soldaţi de meserie, din aventurieri care făcuseră parte din marile bande, din ţărani bucuroşi să se lupte cu inamicul detestat. Pentru comandanţii care se luptaseră, ici şi colo, pe teritoriu sau la frontiere, Blois devenise locul de reunire. În sfârşit, se reunea o armată regală care urma să ţină piept englezilor şi să

se opună iniţiativei lor.

Se vedeau venind tineri şi luptători din toate părţile: Vignoles, supranumit La Hire, Gilles de Rais, Raoul de Gaucourt, Ambroise de Lore, Xaintrailles, senior de Bueil, tânărul duce d'Alençon, pe care Jeanne îl numea "frumosul meu duce".

De-a latul regatului, din aproape în aproape, cu o surprinzătoare viteză, veştile s-au propagat. Jeanne d'Arc apărea tuturor ca o fecioară miraculoasă prin care Franţa urma să fie salvată şi se credea în ea cu adâncă fervoare.

De mult timp, nu se mai spera în eliberarea regatului de invadatori şi în reaşezarea Delfinului pe tronul care-i era destinat.

Comandanţii militari, obişnuiţi să comande şi al căror mare viciu era acela de a nu se supune, nu au acceptat, fără revoltă, să se vadă conduşi în luptă de un general de şaptesprezece ani, pe deasupra femeie. În veşmintele ei masculine, printre grosolanii soldaţi, care o înconjurau, părea un firav adolescent, ceea ce era de fapt. Dar cel mai brutal dintre ei, La Hire, s-a hotărât primul să-şi proclame admiraţia şi devotamentul. Imediat ceilalţi l-au urmat.

Jeanne nu era decât un copil, dar un copil ales de cer, pe care cerul nu înceta să-l inspire. Se supunea sfinţilor, Sfintei Fecioare, lui Iisus Christos şi apărea în ochii camarazilor de arme, înconjurată de o lumină divină.

La Blois, Jeanne a dictat o scrisoare către comandanţii inamici. Scrisoarea era curioasă prin modul de împletire a rugăciunilor pioase cu provocările războinice.

La acea scrisoare, care era de altfel un ultimatum, englezii nu au răspuns decât prin injurii şi

batjocură. Jeanne a pornit marşul la 27 aprilie în direcţia Orleans-ului. Armata de ajutor pe care o încropise Delfinul avea şase până la opt mii de oameni. Era acompaniată de convoaie pentru provizii şi de turme de animale. Jeanne călărea în frunte, escortată de un paj care-i purta stindardul. O urmau preoţii care cântau *"Veni Creator"*.

In acele clipe s-au atins momentele decisive. Chiar cei care credeau cel mai ferm în misiunea divină a fecioarei se simţeau neliniştiţi. Era o misiune stranie şi o aventură prodigioasă. Sigură de ajutorul celest care urma să-i aducă victoria, Jeanne vroia să atace imediat pe englezi: *"Eu vă aduc, spunea ea lui Dunois, frumosul bastard de Orleans, cel mai mare ajutor la care a sperat un cavaler într-un oraş, adică ajutorul Regelui cerului...Dumnezeu nu din iubire pentru mine ci la rugămintea Sfântului Ludovic şi a Sfântului Carol cel Mare, a prins milă pentru Orleans. El n-a vrut ca inamicul să aibă în acelaşi timp persoana ducelui şi oraşul său."*

În noaptea de 29 aprilie 1429, Jeanne care de la plecare din Blois urmase malul stâng al Loarei, a traversat râul cu două sute de ostaşi şi a intrat în Orleans, fără a fi observată de inamic. Restul armatei n-a riscat trecerea pentru că timpul era rău şi operaţiunea ar fi devenit periculoasă. Grosul armatei s-a reîntors la Blois pentru a realiza traversarea pe un pod sigur, după care a urmat malul râului spre obiectiv. Armata ajuns la Orleans patru zile mai târziu, împreună cu convoaiele.

Populaţia a salutat cu aclamaţii nebuneşti venirea Jeannei d'Arc. Se striga: *"Crăciun!...Crăciun!..."* Mulţimea se îngrămădea fericită spre ea, sărutându-i mâinile,

trăgând-o de braţe sau încercând, măcar, să o atingă. Însăşi prezenţa ei era considerată un miracol; ea aducea salvarea.

Intrată în Orleans s-a îndreptat imediat spre catedrală, unde s-a rugat timp îndelungat. După aceea a mers spre locuinţa rezervată, la Jacques Boucher, trezorierul ducelui de Orleans, unde şi-a petrecut restul nopţii împărţind patul cu o fetiţă a gazdei sale. Din acest amănunt se poate trage o concluzie asupra sărăciei din oraşele occidentale ale acelor timpuri, a aglomeraţiei în care se vieţuia.

Când armata de ajutor a sosit au început operaţiunile.

Metoda de impresurare adoptată de englezi nu era cea mai fericită. Cu cei trei mii de oameni, de care dispuneau, ei asiguraseră apărarea a patru redute, foarte depărtate una de alta. În caz de pericol garnizoanelor le era gru să-şi sară în ajutor una alteia. Trebuia ca fiecare redută să aibă trupe îndestulătoare ca să reziste singular atacurilor, ceea ce englezii nu erau în stare deoarece trupele burgunzilor plecaseră. Ei nu ieşeau din turnurile fortificate aşteptând evenimentele.

La 4 mai 1429, dis de dimineaţă, Jeanne d'Arc a întâmpinat armata franceză care sosea pe malul drept al Loarei şi a condus-o în spatele zidurilor Orleans-ului. În aceeaşi zi, după amiaza, o mie cinci sute de oameni au trecut la asaltul uneia din redutele engleze, a redutei Saint-Loup. Lupta a durat trei ore, cu îndârjire şi ură, dar situaţia părea indecisă. Jeanne d'Arc s-a echipat, a sărit pe un cal şi a intrat în galop în mijlocul luptei. De cum au văzut-o soldaţii, convinşi că victoria nu le putea scăpa, s-au aruncat asupra redutei cu o nouă violenţă. Reduta a căzut şi cea mai mare

parte dintre apărătorii englezi au pierit în luptă

Succesul a dublat ardoarea şi încrederea francezilor, în timp ce inamicii au început să simtă, în ea, o prevestire funestă. Pentru unii, Jeanne d'Arc îşi primea forţa de la Dumnezeu, iar pentru alţii, ea era protejată de un demon. Atât prietenii cât şi duşmanii vedeau în ea o creatură supranaturală. Simpla ei intervenţie promitea victoria alor săi şi înfrângerea adversarilor.

Aceasta nu era singura ocazie când englezii luptaseră împotriva unor forţe mai numeroase, dar până atunci triumfaseră. Dar, de data aceasta soldaţii francezi aveau un şef, un şef pe care îl credeau invincibil. Situaţia confruntării se răsturnase.

La 6 mai 1429, Jeanne a pornit în fruntea atacului ce viza reduta Augustinilor. A suferit o uşoară rană la picior în timpul unui asalt furios asupra poziţiilor engleze. Reduta a căzut şi a fost apoi incendiată.

La 7 mai 1429 fecioara a luat conducerea trupelor şi le-a îndreptat contra poziţiei Tourelles, acolo unde englezii deveniseră stăpâni de mult timp. Fortificaţia era cu mult mai puternică decât alte castele fortificate. Englezii o considerau inexpugnabilă. De patru ori francezii au asaltat şi de patru ori au fost respinşi. Atunci Jeanne s-a lansat, ea însăşi, în următorul asalt. A început să urce o scară de asalt, dar o săgeată, care a lovit-o în umăr, a doborât-o şi a trebuit să fie retrasă din prima linie de atac. Rănirea ei a încins, în rândurile franceze, o patimă răzbunătoare colectivă. Nu se mai vroia numai victoria ci şi răzbunarea.

Precedaţi de stindardul ei, pe care îl încredinţase unui basc, ostaşii s-au aruncat asupra scărilor cu o asemenea

furie, care nu a ţinut seamă de pierderi, dar care i-a purtat pe înălţimea turnului. Acolo au ajuns pe drumul de rond din spatele crenelurilor şi au început să lovească în dreapta şi în stânga.

Stupefiaţi şi demoralizaţi, un număr însemnat de englezi au fostt masacraţi. Mulţi s-au înecat în râu încercând să fugă pe celălalt mal. Restul s-au predat ca prizonieri.

Pentru englezi aceea era o înfrângere iremediabilă. În aceeaşi seară, în catedrală, Jeanne a organizat un *"Te Deum"*. După aceea a consimţit să se lase pansată.

A doua zi, 8 mai 1429, ceea ce mai rămăsese din armata inamică, bătea în retragere sub conducerea lui Talbot unul dintre generalii renumiţi. Englezii suferiseră o înfrângere grea şi Orleans-ul era eliberat. Un imens val de entuziasm şi de speranţă străbătea Franţa.

Orleans-ul şi domeniul său teritorial s-au dovedit principalul areal loaial în timpul războiului de 100 de ani. Oraşul s-a afirmat ca metropolă religioasă încă de pe timpul dominaţiei romane, din secolul al IV-lea d. Ch. La data când Jeanne d' Arc şi-a legat soarta deOrleans, oraşul făcea parte din fieful ducelui Charles d'Orleans, căzut prizonier în bătălia de la Azincourt, în 1415, prizonierat în care a rămas un sfert de secol. El aparţinea celei de a doua case de Orleans-Valois, al cărei fondatr fusese Louis I-ul, fratele lui Carol al VI-lea.

Charles d'Orleans s-a remarcat nu numai ca om de arme ci şi ca poet francez, cu o operă poetică ce a unit spiritul cavaleresc cu emoţiile iubirii şi cu nostalgia timpurilor trecute. După reîntoarcerea din captivitate s-a recăsătorit pentru a treia oară. Din acea ultimă căsătorie cu Maria de

Cleves a avut un fiu ce a devenit viitorul rege al Franţei, Ludovic al XII-lea.

Reims
orașul încoronării regilor Franței

Jeanne își îndeplinise prima parte a misiunii sale. Inamicul se retrăgea spre provinciile pe care le stăpânea de mult timp și nu mai exista teama că el va cuceri provinciile stăpânite de regele de la Bourges. Carol rămăsese însă numai Delfin al Franței. Nu putea domni cu adevărat fără a primi încoronarea oficială. Numai ungerea cu uleiurile sfinte din catedrala de Reims putea atesta legitimitatea sa și putea să-l investească cu caracterul divin ce se atașa instituției monarhice.

Trebuia să-i fie înlăturată pasivitatea, să-i fie imprimată decizia unui lung și periculos drum care să-l transforme din regele de Bourges în regele Franței. Aceasta nu era o sarcină ușoară. Carol, bucuros de o victorie care-l costase âtât de puțin, se arăta foarte mulțumit de a-și relua viața nefolositoare de castelan din Touraine, fără alte aventuri. Consilierii săi nu-l încurajau să continue lupta ci se temeau de propria lor soartă dacă ar fi avansat uniunea dintre suveran și popor.

Cu toată puterea, cu tot ce-i dictau instinctele, Jeanne s-a forțat să realizeze cele cerute de popor și de datină, încoronarea la Reims a Delfinului. Curtenii luptau împotriva

influenței sale. A reușit să învingă ostilitatea favoriților și a celor cu influență la curte, ostilitatea lor și inerția stăpânului. A afirmat, încă odată, extraordinara ei putere de convingare. Se știa puternică prin ajutorul supranatural. Acel ajutor îi permitea să impună liniștea și să domine acea coaliție ipocrită cu interese josnce.

Tergiversările Delfinului au lăsat să se scurgă un timp lung, timp pe care englezii l-au utilizat pentru a organiza o armată de ajutor. Era imprudent să se plece spre Reims lăsându-le inamicilor un câmp deschis de manevră. Ei ocupaseră Meung, Beaugency, Jargeau. Trebuia, înainte de toate ca să fie goniți din acele puncte. Englezii nu mai erau acei luptători pe deplin încrezători în victorie pe pământul Franței. Incepuseră a lua în considerație posibilitatea înfrângerii. Misterioasa putere a Jeannei îi teroriza. Vedeau în ea o vrăjitoare înarmată cu puteri malefice.

Batalioanele franceze i-au alungat succesiv pe englezi, oraș după oraș, într-o cursă irezistibilă. Îi zdrobeau în toate confruntările ocazionate.

Marșul francezilor a început la 11 iunie 1429. Jargeau a căzut pe 12 iunie iar Beaugency a capitulat pe 17 iunie. Forțele insulare care băteau în retragere precipitat, au fost ajunse și nimicite lângă Patay, pe data de 18 iunie. Generalii englezi Suffolk și Talbot au căzut prizonieri. În jurul Orleans-ului rămăseseră disiminate numai câteva mici garnizoane ale insularilor, dar toate au fugit fără luptă.

Se realizase din partea franceză o înfrângere totală a englezilor, înfrângere generalizată teritorial. După seria de victorii franceze, Delfinul putea să plece spre Reims cu altă siguranță tactică.

Curtea a pornit la drum ocrotită de o armată de circa douăsprezece mii de oameni, la 29 iunie 1429. Marşul spre Reims nu se prezenta ca o simplă promenadă militară. Englezii încă deţineau forţe în câmpiile Franţei, răspândite într-un mare număr de locuri întărite şi în fortăreţe. Britanicii aveau nevoie de întărirea forţelor aşa că au cerut ducelui de Bourgogne un ajutor imediat. Erau posibile confruntări serioase.

Primul oraş în faţa căruia s-au oprit forţele regale a fost Auxerre. Pentru a evita ostilităţile, municipalitatea, susţinută de Tremoille, care s-a lăsat bine plătit pentru intervenţiile sale, a consimţit să reaprovizioneze armata lui Carol. După trei zile de repaus Delfinul a pornit în direcţia localităţii Saint-Florentin, care s-a supus docil.

Aproape imediat armata regală s-a îndreptat spre Troyes, ocupat de o garnizoană anglo-burgundă. Locuitorii erau, în general, ostili Delfinului. S-au produs câteva încăierări grele în jurul zidurilor. Jeanne a lansat un apel către locuitorii oraşului, anunţând, în acelaşi timp, represalii militare, în caz de refuz. Burghezii, cu grija primordială de a-şi apăra bunurile şi de a se proteja, au încheiat cu Carol al VII-lea, un tratat prin care acceptau supunerea în schimbul păstrării vechilor privilegii. Condiţiile li s-au acceptat şi Delfinul a putut intra în posesia oraşului.

De la Troyes armata s-a îndreptat spre Chalons, care s-a supus tot imediat, apoi spre Sept Sault, importantă fortăreaţă anglo-burgundă, pe care apărătorii au abandonat-o de frică.

Reims nu era mai departe de patru mile. Pe data de 16 iulie 1429 dimineaţa, o deputăţie formată din cei mai

de vază burghezi s-au prezentat la Carol al VII-lea pentru a presta omagiul de supunere al oraşului şi pentru a-i declara că era aşteptat.

În aceeaşi seară, Carol şi-a făcut intrarea în oraşul tradiţional al încoronărilor franceze. Reims a avut scaun de episcpie creştină încă din anul 290 d.Ch. Clovis, întemeietorul regatului franc, s-a creştinat şi a primit botezul în acest oraş, devenit oraş tradiţional pentru încoronările urmaşilor săi.

Ceremonia încoronării s-a desfăşurat a doua zi, duminică 17 iulie 1429. Ziua încoronării a reprezentat triumful Jeannei d'Arc, punctul culminant al misiunii sale şi al destinului său: *acela de a da Franţei un rege, de a reda Franţa regelui său.*

Ea îmbrăcase cuirasa şi părăsise satul natal sub inspiraţia vocilor divine şi improvizase *"un comandant de război"*. Reuşise să surmonteze toate obstacolele, ezitările Delfinului, neîncrederea curţii şi intrigile favoriţilor. A substituit voinţa sa de neclintit, delăsării lui Carol. Se poate spune că ea i-a pus coroana pe cap în ciuda voinţei lui. La ceremonia de încoronare, Jeanne a ocupat locul de onoare, loc care-i revenea pe drept.

Contemporanii nu s-au înşelat şi în relatările pe care le-au lăsat posterităţii se observă, cu claritate, că această tânără apărea tuturor ca instrumentul puterii celeste.

Ceremonia încoronării, ca totdeauna, s-a desfăşurat maiestos şi patetic, încărcată de sensuri. Ea a marcat reînvierea Franţei.Celei căreia îi datora tronul, Carol al VII-lea i-a acordat cele mai strălucite mărturii de mulţumire. A acordat înscrisuri de nobleţe pentru tatăl fecioarei, precum şi

scutiri de impozite pentru totdeauna întregului sat unde se născuse copila miraculoasă.

Jeanne d'Arc a asistat la încoronare alături de rege purtând stindardul în mână. Locuitorii fericiţi din Domremy au avut fericirea să-şi vadă fiica tratată cu cel mai înalt respect.

* * *

Nu se terminase totul. Franţa avea un rege căruia nimeni nu-i putea contesta legitimitatea, iar englezii suferiseră o serie de înfrângeri şi de pierderi teritoriale, care îi slăbiseră şi îi deprimaseră, ştirbindu-le prestigiul militar. Se ştia, de acum, că nu erau invincibili. Soldaţii francezi, ca întregul popor al Franţei, aveau convingerea că Jeanne le adusese supravegherea favorabilă a Domnului, pentru bătăliile ulterioare. Căci trebuia să se continue lupta. Parisul se găsea în mâinile anglo-burgunzilor care ocupau şi o mare parte din pământul ţării. Trebuia recucerită capitala şi alungaţi din ţară invadatorii insulari.

În continuare Jeanne a trebuit să se confrunte cu moliciunea lui Carol al VII-lea, şi cu reaua credinţă a consilierilor lui.

Instinctul îi spunea că trebuie să se mărşăluiască imediat spre Paris, pentru a se profita de emoţia provocată de încoronarea regelui. Momentul era favorabil şi nu trebuia lăsată degringolada inamicului să se calmeze şi nici să i se dea timp pentru eventuale contraatacuri sau pentru comploturi. Dar, anturajul regelui şi chiar regele, erau partizanii unei tactici delăsătoare. Considerau că este condamnabil să se cedeze unui

impuls. Credeau că ducele de Bourgogne, după negocieri, le va abandona Parisul de bună voie. Aşteptând acea soluţie fericită, mergeau din loc în loc, obţinând supunerea unor colectivităţi sau a unor nobili, fără a implica eforturi militare.

De la Reims curtea şi Carol al VII-lea, s-au dirijat spre stăreţia Corbigny, unde regele şi-a făcut devoţiunile la Sfântul Marcoul. Au atins apoi localitatea Wailly ai cărui locuitori s-au declarat imediat alături de cauza regelui. Oprindu-se acolo, Carol al VII-lea a trimis emisari care să someze oraşul Laon pentru capitulare. A obţinut supunerea Laon-ului, apoi a oraşului Soissons unde a rămas, iarăşi, câteva zile. Pe timpul repaosului a primit omagiile locuitorilor din Chateau - Thierry, Provins, Coulommiers, Crecy-en-Brie. Supunerile în lanţ au motivat abaterea traseului pe la Chateau-Thierry şi pe la Provins. Acolo s-a primit vestea că Bedford, conducând o armată de zece sau douăsprezece mii de oameni venea în întâmpinare, urmărind o confruntare decisivă.

Generalii francezi au dispus trupele în ordine de bătaie lângă Motte-Nangis, dar în ciuda aşteptărilor generale. Bedford s-a îndreptat spre Paris. Garnizoana din capitală, ostilă regelui, primea pe această cale un mare spor de forţe. Recucerirea Parisului devenea mai dificilă.

Manevrele neinspirate şi lentoarea mişcărilor regelui au dus la acest rezultat nefavorabil. În continuare şi-a reluat plimbarea militară, ca şi cum n-ar fi avut nici o grijă legată de adevărata capitală a regatului. Pe la mijlocul lui august a apucat drumul spre Crey-en-Valois, pentru a atinge Dammartin unde dorea să staţioneze un timp. Pe drum toată mulţimea săracă striga "Noel" (Crăciun) şi plângea de bucurie, venind spre rege cu cântecul *"Te Deum laudamus"*.

Cu acea ocazie Jeanne a zis cancelarului şi contelui de Dunois: *"Doamne! Iată un popor bun şi devotat! Când va trebui să mor a-şi vrea să se întâmple în această ţară."* După aceste vorbe contele Dunois a întrebat-o: *"Jeanne, ştii în ce loc şi când vei muri?"* Ea a răspuns că nu ştia şi că se afla sub voinţa lui Dumnezeu, dar a adăugat: *"Am înţeles că Dumnezeu m-a condus să înlătur asediul Orleans-ului şi de a asigura încoronarea regelui; a-şi dori, dacă el va vrea, să mă întorc alături de tatăl şi de mama mea, să păzesc oile şi celelalte animale ale lor şi să fac ceea ce au comandat să fac."* După aceea a întors ochii spre cer şi a mulţumit lui Dumnezeu.

Gândurile ei despre moarte şi acea nostalgie după satucul natal nu erau manifestări majore şi nici descurajări, ci reprezentau numai o scădere temporară a energiei combative. Ea nu putea şti că anturajul regelui îi era ostil în mod surd şi cu disponibilităţi spre violenţă. Nu i se ierta că reuşise în dubla şi miraculoasa întreprindere: Orleans-ul şi încoronarea. Se dorea împiedicarea ei de a întreprinde şi alte acţiuni strălucite. De fapt au împiedicat-o, căci funeştii consilieri ai lui Carol al VII-lea au reuşit o suită de amânări ale acţiunilor combative. Fără ele Parisul ar fi fost cucerit.

Regele a rămas, după încoronare, ca şi pe timpul sărmanei sale regalităţi de la Bourges, ezitant, slab, inert, încapabil de elan, de efort şi de entuziasm.Orleans-ul s-a dobândit fără ajutorul lui, iar la încoronare a mers pentru că n-a putut să se eschiveze.

Ulterior, se pare că a dat dovadă de mândrie şi a resimţit, faţă de Jeanne, un sentiment de veritabilă recunoştinţă. Dar perioadele în care a arătat o inimă regală, au fost deosebit de scurte. Aproape totdeauna redevenea,

repede, acelaşi om inert, neavând puterea să o apere pe Jeanne împotriva anturajului său şi nici de a-şi prefera propriile sentimente în raport cu ostilitatea favoriţilor. A recăzut sub influenţa lui Tremoille. Jeanne o ştia. Misiunea pe care i-o prescriseseră vocile divine, era terminată. Pentru ceea ce trebuia să îndeplinească în continuare ea nu avea o viziune clară; trăia cu impresia că era abandonată de aproape toate forţele pământeşti, în afara ajutorului şi a prieteniei lui Dunois şi a ducelui d'Alençon. Jean d'Orleans, conte de Dunois, apropiatul Jeannei, în ciuda diferenţelor sociale, era supranumit Bastardul de Orleans. Se născuse ca fiu natural al lui Louis I-ul, fondatorul celei de a doua case de Orleans-Valois. Pe această filieră era nepot de frate al regelui Carol al VI-lea şi frate al ducelui Charles de Orleans, petul şi prizonierul de la Azincourt. Dunois a luptat nu numai alături de Jeanne d'Arc dar şi ulterior, după un deceniu, la recucerirea Normandiei şi Aquitaniei(Guyenne).

În ciuda tuturor acestor stări şi a dorinţei de a-şi revedea satul, Jeanne nu a cerut autorizaţia de a pleca. Se simţea înlănţuită de tot ceeace făcuse, de dorinţa de a depune eforturi în continuare pentru expulzarea englezilor, de ataşamentul pentru acel rege alunecos, instabil şi puţin sigur, dar desemnat de Dumnezeu la tronul Franţei. Cum ar fi putut ea să-l părăsească ştiindu-l atât de slab? Ea a rămas legată de soarta sa şi de soarta Franţei, gata ca pentru acestea să-şi ofere viaţa.

* * *

Cea mai mare parte a provinciilor franceze s-

au alăturat, cu admiraţie şi adoraţie, de Jeanne d'Arc. Poporul îi decernase deja coroana de sfântă. Renumele său, flacăra misiunii sale, miracolul pe care îl reprezenta prin elecţiune divină, au provocat o extraordinară curiozitate în ţările străine. Nemţii, italienii se informau de ea cu pasiune. Ea intra în legendă în aproape tot vestul continentului. Negustorii de obiecte pioase ofereau medalii pe care figura Jeanne cu o aureolă în jurul capului. Se putea procura, deasemeni, statuia sa de toate mărimile şi din toate materialele. Exaltaţii îi atribuiau puterea de a guverna anotimpurile şi de a reînvia morţii.

Indiferentă la această apoteoză, eroina nu avea decât un gând, acela de a elibera Franţa de englezi. Vedea însă cu durere că regele nu putea să se hotărască a lupta. La Tremoille îi stimula regelui gustul de a negocia şi a tergiversa toate problemele. Aşteptând rezolvarea contradicţiilor care-l opuneau, de timp îndelungat, ducelui de Bourgogne şi englezilor, Carol al VII-lea se limita la două dorinţe presante: recucerirea văii Loarei şi reluarea vieţii indolente şi molatice. Considera aceste două dorinţe ca suficiente şi satisfăcătoare pentru condiţia sa de rege adevărat.

Jeanne a sfârşit prin a nu mai putea suferi inerţia şi laşitatea curţii. Purtată de propriul curaj, de ura faţă de englezi, de sentimentul că fiecare zi de ntârziere făcea sarcina mai dificilă, s-a decis de a se instala în vecinătatea Parisului. Ducele d'Alençon care o susţinea constant, a urmat-o cu trupele sale.

S-au stabilit la Saint Denis, la 26 august 1429, sperând că regele, pus în faţa faptului împlinit se va hotărâ în final de a-i însoţi şi de a da mai multe şanse asediului capitalei,

asediu care trebuia întreprins cu mult timp în urmă.Regele nu a părăsit Compiegne, unde îşi stabilise curtea, trebuind ca ducele d'Alençon să meargă de două ori şi să-l implore să vină să-şi conducă armata. A consimţit, în final, cu mare greutate.

* * *

Bedford, după ce a pus Parisul în stare de apărare, l-a lăsat burgunzilor şi a plecat la Rouen pentru un eventual asediu.

De la Saint-Denis şi apoi de la Chapelle, unde îşi stabiliseră succesiv punctul de comandă, Jeanne d'Arc şi ducele d'Alençon se repezeau fregvent sub zidurile capitalei, studiau configuraţia şi căutau să determine punctele asupra cărora era bine să lanseze atacul. Ei analizau minuţios toate dificultăţile ce le sesizau, deoarece parizienii şi trupele anglo-burgunde folosiseră cu perspicacitate tergiversările regelui şi se pregătiseră pentru o luptă dură.

Pentru burghezii din marele oraş regele rămânea un armaniac. Nu recunoşteau regalitatea şi o considerau pe Jeanne d'Arc ca pe o aventurieră sau ca pe o vrăjitoare.

Tânăra nu ignora că sarcina era grea dar nu se descuraja. Putea Dumnezeu să o refuze? Atunci când, în fine, Carol al VII-lea s-a decis să i se alăture, ea s-a simţit renăscută şi cu noi speranţe. Nu se mai îndoia de succes.

Nici o operaţiune decisivă nu era încă angajată. Ambele părţi se limitau la hărţuieli. Unul dintre atacuri, la 8

septembrie 1429, a avut ca teatru de desfășurare poarta Saint-Honore și s-a dovedit deosebit de violent. Din mărturiile vremii rezultă că regele nu a luat parte la atac. Acolo Jeanne d'Arc a fost rănită dar și însoțită cu ardoare de nume celebre: ducele d'Alençon, ducele de Bourbon, seniorul de Rais, mareșal al Franței, etc. Jeanne vroia să cucerească Parisul deși regele stătea calm în tabăra de la Saint Denis.

A doua zi, indiferentă față de rană, Jeanne și-a declarat intenția de a reînnoi atacul: *"Nu voi pleca decât când voi avea orașul!"* Nimic nu putea să o abată de la convingerea sa. Se simțea asigurată pentru luarea Parisului dacă conducea personal trupele împotriva zidurilor acestuia.

Pe timp ce mărșăluia spre Paris au ajus-o ducele de Bar și contele de Clermont, ca purtători ai unui mesaj regal. Carol al VII-lea o invita să vină la o întâlnire împreună cu ducele d'Alençon și alți căpitani. Tot el a ordonat demolarea podului pe care Jeanne îl aruncase peste Sena, pentru a încerca asaltul de pe malul stâng.

Când Jeanne d'Arc (la Pucelle) a văzut că nu mai putea găsi nici o rezolvare a situației, a lăsat tot echipamentul militar în fața imaginii catedralei Notre-Dame și a relicvelor de la Saint Denis. S-a dus, cu mare regret, la întâlnirea cu regele.

Din partea lui Carol al VII-lea atitudinea s-a dovedit un veritabil abandon al datoriei. El a cerut, fără justificare, retragerea. Se știe că în anturajul regelui, în micul grup de favoriți care-l conduceau și care vroiau să conducă singuri, gelozia și ura ajunsese la exasperare.

Orleans-ul cel Sfânt fusese aruncat în uitare. Jeanne nu era considerată decât o intrusă, periculoasă prin

destinația și temeritatea sa. Atacând Parisul, ea punea în pericol bunul pact de prietenie pe care ducele de Bourgogne nu ezitase să-l încheie de câteva zile cu regele. Camarila regală devenise scârbos de interesată și de trădătoare în raport cu interesele țării și ale regelui. Vina suveranului nu poate fi judecată mai clement de istorie chiar dacă a fost determinată de carențe comportamentale. Atât regele cât și curtea sa nu pot să nu producă rușine istoriei Franței. Se urma o politică de profitori, de lași și de trădători de țară.

În timp ce Jeanne înflăcăra trupele prin prezența în mijlocul lor, curtea se ocupa de intrigi și comploturi. Carol al VII-lea se lăsa ușor convins mai ales că favoriții îi recomandau atitudini ce conveneau perfect firii sale delăsătoare. Foarte curând a fost determinat să o dezavueze pe binefăcătoarea sa Jeanne d'Arc, iar la 13 septembrie 1429 s-a reîntors, împreună cu toată frumoasa lui armată, spre iubita și liniștita provincie Touraine.

Mai târziu, Jeanne a declarat în fața judecătorilor: "Vocile mele divine mi-au zis să rămân la Saint Denis în Franța. Eu am vrut să rămân acolo. Dar, împotriva voinței mele, seniorii m-au luat. Dacă n-ași fi fost rănită, nu aș fi plecat!"

Ea a urmat, cu moartea în suflet, pe cel pe care îl făcuse rege și care se pare că o uitase. Regele semnase cu ducele de Bourgogne un armistițiu de patru luni, în care un articol acorda lui Philippe cel Bun(adică ducelui) dreptul de a întreține garnizoane în Paris pentru a apăra orașul împotriva celor care ar fi încercat să-l atace. Clauza era singulară și rușinoasă, pentru că nimeni nu putea ataca Parisul sau să-i revendice posesia decât Carol al VII-lea însuși și Jeanne d'Arc,

pe care o viza direct respectivul articol al convenției. Dar dacă regele și curtea s-au detașat de fecioara miraculoasă, poporul i-a rămas fidel. Pentru el, ea rămânea sfânta care salvase Franța.Drumul Jeannei spre Touraine a constituit o nouă apoteoză, o recunoaștere sinceră a realizărilor sale. Ea însoțea pe acel rege bicisnic care semnase un tratat tocmai cu dușmanul său de moarte, fiul lui Jean sans Peur, asasinat pe podul rușinii, chiar în prezența sa.

Adorația care i s-a arătat Jeannei, cererile care i s-au adresat, fetișismul naiv și entuziasmul care a înconjurat-o, nu puteau înlătura indispoziția, mai accentuată, pe care o provoca celor de la curte care nu-i mai agreau nici prezența. Aceștia au hotărât de a o îndepărta și de a o trimite în campania militară a nobilului d'Albert pentru a lupta sub zidurile de la Saint-Pierre-de-Moustiers și de la Charite-sur-Loire, puncte apărate de un aventurier feroce, Parrinet Gressart. Primul obiectiv a căzut dar Charite a rezistat atât de viguros încât asediul a trebuit ridicat. Consilierii lui Carol al VII-lea au avut ocazia să se bucure pentru că îi procuraseră tinerei un eșec.

Întristată și întrebându-se dacă nu comisese vreo greșeală împotriva "vocilor divine", încercând o acțiune pe care acelea nu i-o ceruseră, Jeanne a revenit la Orleans, orașul care-i era cel mai iubit.

Acolo închiriase o casă pentru sine și pentru familie, casă unde gândea să revină mai târziu pentru a petrece câteva luni ale anului la târgurile din Lorena.

A petrecut iarna într-o inacțiune care-i era odioasă, timp în care Carol al VII-lea se dezinteresa în continuare de regat lăsându-i pe englezi și pe Ducele de

Bourgogne (Philippe le Bon) să pregătească o nouă campanie. Aceia proiectau să recucerească orașul Reims și să-l încoroneze pe Henric al VI-lea al Angliei.

La sfârșitul lunii martie, Jeanne era la capătul răbdării. A decis să acționeze singură pentru că regele nu vroia să întreprindă nimic. Fără să-i ceară asentimentul, pe care i l-ar fi refuzat, ea a plecat cu toți cei care au vrut să i se alăture, spre Lagny-sur-Marne, unde locuitorii și garnizoana se apărau împotriva englezilor. Carol al VII-lea trăia sentimente contradictorii, era și iritat dar și satisfăcut. Cu un temperament slab și cu un tonus foarte scăzut, nu putea suporta, decât cu oboseală, prezența acestei fetișcane care, fără încetare, pretindea să-i dicteze datoriile. Plecarea tinerei l-a eliberat, putându-se cufunda în apatia voluptoasă ce îl caracteriza.

Pe de altă parte gândea cum să evite ca ea să-l antreneze în alte aventuri. Starea de spirit a regelui, de iritare și nesiguranță, ajută să se înțeleagă de ce nu a făcut nimic pentru a o elibera atunci când a fost necesar, adică atunci când în fața la Compiegne eroina a căzut în mâinile englezilor.

Când a început campania anului 1430, planul Jeannei era de a ajuta orașele care nu acceptau dominația engleză și să ducă o întărire armaniacilor ale căror bande nedisciplinate, campau în jurul zidurilor Parisului. Deci Parisul rămăsese obiectivul ei și vroia să-și încheie opera redându-i Franței capitala.

Jeanne a sosit la Melun între 12 și 15 aprilie 1430. In acest oraș rămas fidel, ea a avut parte de o primire delirantă. Dar veștile care le primea erau neliniștitoare. Așa cum presimțise, așa cum o repetase cu obstinație și în van lui Carol al VII-lea, Philippe le Bon nu negociase și nu semnase

un tratat decât pentru a-şi termina pregătirile militare. El l-a înşelat pe regele Franţei care nu acceptase decât asigurări uşuratice. Acum venise vremea să plătească prostia diplomatică şi să gonească de lângă el pe cei ce-l sfătuiseră prost. Masca adversarilor era aruncată. Ei recrutaseră o armată destinată să lupte cu ajutorul englezilor pentru reîntoarcerea la vechea stare de lucruri, la împărţirea teritoriului.

Reluarea ostilităţilor nu o descuraja pe acea fată ardentă şi hotărâtă. Ea însă a înţeles că lupta va fi dură şi că nu va putea fi împiedicată, că tot răul provenea din laşitatea şi întârzierile regelui.

Se pare că eroina a trecut atunci printr-o perioadă de anxietate şi că, pentru prima dată, ea a avut viziunea unui viitor tragic. A auzit din nou "vocile divine", ale sfintei Catherina şi ale sfintei Margareta. Îi anunţau, în fiecare zi, că foarte curând se apropia momentul când va fi făcută prizonieră şi că aceasta se va înmpla înainte de Sfântul Ion.

Trebuia să trăiască cu această ameninţare cotidiană ascunsă sub masca de seninătate, nelăsând pe nimeni să pătrundă până la teama care o tortura. Ignora ce îi va oferi soarta şi ce va face inamicul cu ea. Prevedea cu certitudine, capturarea, prizonieratul şi fără îndoială moartea. Cerea lui Dumnezeu, ca ultimă graţie, o moarte rapidă şi fără multă suferinţă. Misiunea ei era deci terminată.

Din acel moment Jeanne a cntinuat să rămână nu combatant dar a încetat să mai fie un comandant. Vocile divine nu i-au mai cerut-o. Deoarece s-a simţit abandonată de protectorii divini, înlăturată de la o saricină precisă, a lăsat pe căpitanii care o înconjurau să dirijeze operaţiunile. Participa

la lupte deoarece prezenţa sa continua să înflăcăreze trupele. Trebuia să activeze şi să lupte până la sfârşit.

Mica armată care o înconjura se topea încet, încet. Pământurile traversate nu puteau hrăni corespunzător ostaşii. Ei îşi pierdeau curajul şi se dispersau. Jeanne a rămas, la un moment dat, numai cu circa o sută de luptători, cu care a intrat la 13 mai 1430 în Compiegne. Sosise acolo pentru a întări apărarea împotriva ducelui de Bourgogne care se apropia. Prin situarea lui la limita dintre provinciile Ile-de-France şi Picardia, oraşul asigura, celui care-l stăpânea, o poziţie strategică puternică.

Anglo-burgunzii au hotărât să-şi asigure stăpânirea oraşului iar Jeanne d'Arc s-a interpus pentru a le împiedica intrarea. Populaţia, devotată lui Carol al VII-lea, expulzase garnizoana burgundă şi adusese, pentru apărare căpitanul de carieră Guillaume de Flavy.

Pentru locuitorii din Compiegne sosirea Jeannei d'Arc s-a transformat în bucurie şi în certitudine de salvare. Ea se străduia să nu arate nimic din tulburarea internă, dar ştia că fiecare zi o apropia de clipa care-i fusese anunţată, clipa condamnării. Trăirile interioare nu-i mai erau aceleaşi ca înainte, căzând într-o tristeţe profundă. Intimilor le vorbea de sfârşitul ei apropiat: *"Am fost vândută şi voi fi destinată morţii. Rugaţi-vă pentru mine! Căci sigur nu voi mai putea servi pe rege sau regatul Franţei."*

Cu toate acestea a continuat, cu mica trupă rămasă fidelă, să parcurgă câmpurile pentru a se informa asupra manevrelor inamice şi a impresurării.

După o expediţie de mai multe zile, consacrată inspecţiei provinciei, a revenit la Compiegne la 24 mai 1430,

dar nu a putut pătrunde decât noaptea, prin surprindere. Forţele inamice aliate împresuraseră de curând oraşul. Nu mai rămăsese decât o speranţă, aceea de a-i respinge şi a-i dispersa printr-o ieşire violentă a trupelor franceze din oraş. Împinsă de spiritul ei ofensiv manifestat totdeauna, Jeanne a hotărât să declanşeze lovitura fără să mai aştepte.

Pe data de 23 mai 1430, către ora cinci seara, urmată de circa o sută de soldaţi, cavaleri şi infanterişti, a ieşit călare, înarmată pentru luptă şi a aruncat oamenii asupra taberei lui Beaudot de Noyelle, unul dintre şefii burgunzi. Atacul s-a desfăşurat atât de impetuos încât inamicul nu i-a putut rezista, intrând imediat în debandadă şi apoi luând-o la fugă. Dar în timp ce francezii au început urmărirea fugarilor, Jean de Luxembourg, care comanda armata de împresurare, a sărit în ajutor cu forţe mult superioare numeric. Copleşiţi de numărul inamicilor, francezii au început replierea precipitată spre oraş. Jeanne i-a rugat fierbinte şi chiar i-a implorat să refacă frontul spre inamic dar panica s-a generalizat. Disperată tânăra a trebuit să-i urmeze încercând să asigure retragerea. Din această cauză a rămas în urmă ca un veritabil şef şi ca cel mai viteaz ostaş. Graţie ei şi a câtorva oameni care se luptau alături de ea, fugarii s-au putut ascunde în oraş. Câteva momente mai târziu, Jeanne a ajuns şi ea la baza zidurilor.În momentul când se grăbea să intre în incintă, podul porţii s-a ridicat în faţa ei. Şanţurile cu apă adâncă i-au barat trecerea. Era abandonată.

Inconjurată imediat de un grup de arcaşi luxemburghezi, a fost dezarmată şi făcută prizonieră. Destinul ei se desăvârşise. Aşa cum o anunţaseră vocile divine, a devenit captivă inainte de Sfântul Ion (Saint Jean). Evenimentul a

marcat începerea uneia din marile ruşini care au mânjit istoria şi onoarea Franţei, a dinastiei şi a poporului. După tratamentul care i s-a aplicat acestei eroine se poate spune că Dumnezeu a greşit când a destinat-o acelui popor.

În prezent fiecare cuvânt de laudă al francezilor privind eroina lor legendară are, ca pereche, un gând de ruşine, de anatemă asupra onoarei poporului şi asupra forţelor lui militare sau bărbăteşti.

Soarta unei eroine trădate de rege și popor

Este puțin probabil că se va putea explica vreodată, cu certitudine, prin ce aberație sau prin ce trădare, din ce sentiment de spaimă sau de ură, a fost ridicat podul de acces în oraș chiar în fața Jeannei, în clipa când era tocmai pe cale să sară. Ridicarea acelui blestemat de pod a marcat pentru ea frontiera dintre viață și moarte.

Nu se poate ști dacă s-a dat un ordin criminal în acest sens. Este, deasemeni, greu de crezut că s-ar fi creat în jurul ei o asemenea atmosferă de ură care să fi atras o astfel de faptă lașă și abominabilă. Se poate să fi fost inițiativa unor soldați din gardă, speriați de vederea inamicului care se apropia amenințător. Problema este nesoluționabilă. Dacă admitem că în existența Jeannei d'Arc se strecurase ideia unui destin de o fatalitate misterioasă, este greu de înțeles cum a putut fi capturată într-o încăierare minoră fără a se face nici un gest, de o clipă, pentru a o salva.

Nu se poate elimina, cu totul, impresia unei nelegiuiri plănuite sau aplicate, a unei mârșăvii cutremurătoare, aproape de neacceptat. Rămâne apăsător sentimentul unei trădări și a unui abandon premeditat care se conturează dacă se urmăresc evenimentele.

Vestea a produs un imens sentiment de disperare și de revoltă întregului popor al Franței. În schimb

regele și anturajul său au demonstrat o indiferență totală. Cancelarul regatului a anunțat capturarea Jeannei d'Arc, explicând că fusese prinsă *"pentru că nu vrusese să asculte de sfaturi și făcuse totul după obiceiul său"*. Și mai mult, în speranța de a domoli regretele populare, curtea a propus o variantă de înlocuire a eroinei. Inițiativa proba incoștiența curții lui Carol al VII-lea care nu înțelesese ce reprezenta, în ochii francezilor, păstorița de la Domremy. Regnault de Chartres s-a declarat în măsură să aranjeze înlocuirea. Propunea un păstor, fără surplus de imaginație. Originar din Gevaudan, omul afirma că Dumnezeu îl îndruma pentru a pune pe fugă pe englezi. Elita Franței nu s-a mai sinchisit de captivă ci cum să asigure o umbră de înlocuitor.

Analizând punctual acest fapt istoric legat de tânăra eroină și de conjunctura militară proastă a regatului Francez nu se poate să nu compari inconștiența clasei nobiliare a secolului al XV-lea cu cea a înaintașilor ei din secolele XI-XIII, de pe timpul cruciadelor. Te cutremură limitele intelectuale și diplomatice ale nobilimii Franceze. Ea provenea probabil numai din filonul franc al acestui popor pentru că filonul roman (latin) nu ar fi generat astfel de specimene limitate.

Se impune convingerea că strălucitoarea cultură franceză de mai târziu s-a întemeiat pe sângele și sclipirea latină a claselor de sub casta nobiliară. Nobilimea războinică cu cap mic, de cocoș, era urmașa nobilimii gentilice franco-germane ce trecuse Rhinul pe timpul Romei imperiale, nobilime ce își conservase tarele originii barbare și care nu se prea amestecase cu populația latinizată a Galliei.

Ingratitudinea curții și a regelui a rămas de

neînţeles şi monstruoasă. Prizonieră a bastardului de Wandomme şi a lui Jean de Louxembourg, personaje la fel de hămesite după bani, Jeanne ar fi putut fi uşor răscumpărată, aşa cum era obiceiul în acele vremuri. Soţia lui Jean de Louxembourg o admira şi a devenit prietena eroinei. Era gata să se zbată şi să se roage pentru ea, pentru a o apăra de necazuri.

Timpul nu s-a scurs favorabil. Jeanne a rămas şase luni la Beaulieu şi la Beaurevoir, înainte de a i se decide soarta.Evaziunea ar fi fost la fel de uşoară ca şi răscumpărarea. Trebuia numai să se vrea a fi răscumpărată. Dar favoriţii lui Carol al VII-lea erau foarte hotărâţi să se vadă debarasaţi de păstoriţă. Carol al VII-lea însuşi, aflat sub influenţa lor, era incapabil să reacţioneze. Jeanne nu reprezentase în viaţa sa decât o vizitatoare fugitivă. Atitudine de Canalie!

Atunci când Jean de Louxembourg a înţeles că nu obţinea nimic de la francezi în schimbul prizonierei, a acceptat propunerile engleze. Pentru zece mii de livre şi o rentă acordată bastardului Wandomme, a vândut-o pe Jeanne inamicului. Din acel moment condamnarea eroinei a devenit certă. Trebuia să moară. Trebuia să se găsească un complet de judecători mârşavi şi mai trebuia descoperit un pachet de pretexte, "aşa-zise" juridice sau canonice. Unul dintre cele mai ruşinoase procese ale istoriei urma să înceapă.

De mult timp Universitatea din Paris acuza de vrăjitorie şi de erezie acele intervenţii sau fapte care în ochii partizanilor sau ale detractorilor, nu se puteau explica prin facultatea de cunoaştere umană. În numele,, ortodoxiei" Catolice, teologii parizieni, dintre care, probabil, unii erau de bună credinţă, dar dintre care majoritatea se supuneau pasiunilor politice şi intereselor, au cerut ca Jeanne să fie

cedată justiţiei ecleziastice. S-a acceptat ca loc al judecăţii oraşul de ghinion pentru Jeanne, Compiegne, acolo unde fusese făcută prizonieră, oraş sub jurisdicţia episcopului de Beauvais, Pierre Cauchon. Acela avea de aplicat o revanşă. Atunci când oraşul Beauvais se declarase în favoarea regelui Franţei, el fusese gonit din acea dioceză. Opiniile lui preconcepute şi răzbunătoare erau cunoscute. Se ştia că acest bătrân încăpăţânat, vândut englezilor, rămăsese un ireconciliabil inamic al lui Carol al VII-lea.

Omul forte al bisericii catolice franceze a plecat la Rouen împreună cu vicarul său general, visând să i se acorde de către englezi arhiepiscopatul, arhiepiscopat ce era unul dintre cele mai bogate şi mai importante de pe teritoriul Franţei. Condamnarea Jeannei d'Arc era preţul de care depindea mitra sa arhiepiscopală.

În noiembrie Jeanne a fost transferată la Arras, apoi la sfârşitul aceleiaşi luni la Crotoy, iar în cursul lunii decembrie a ajuns la Rouen. La Crăciunul anului 1430 se găsea închisă şi pusă în lanţuri în turnul "Castelului Vechi" al oraşului, turn pe care-l construise anterior regele Philippe August.

Prizonieră a englezilor pe care-i făcuse să piardă Franţa, Jeanne a intrat sub jurisdicţia perfidă ecleziastică, care o condamnase înainte de a începe simulacrul de proces. Oprirea mârşeviei era imposibilă.

A trebuit să mai aştepte încă două luni înaite să compară în faţa judecătorilor, două luni în timpul cărora a suferit injurii, ameninţări, bătăi de joc din partea temnicerilor. Numai energia ei neîmblânzită şi probabil teroarea superstiţioasă care o inspira au scăpat-o de violenţe. Era păzită

cu mari precauţii existând teama că ar putea rupe lanţurile. Niciodată un prizonier nu a fost atât de atent supravegheat şi niciodată, în plus, nu s-a văzut un complet de judecători atât de numeros, cu atât de mulţi asesori.

Toţi cei care luau parte la judecată - mai mult de o sută - aparţineau bisericii. Unii erau delegaţi de Universitatea din Paris, iar cea mai mare parte erau normanzi. Toţi arătau simpatie cauzei engleze. Englezii asigurau garda în jurul Castelului Vechi unde se ţineau şedinţele de judecată.

Bedford nu a intervenit, dar era reprezentat de Warwick, guvernatorul oraşului şi de către episcopul de Winchester. Pentru a marca interesul ce-l purta procesului, Henric al VI-lea a venit şi s-a instalat la Rouen pe toată durata acestuia.

La 21 februarie 1431 au început şedinţele publice. Pe timpul a cinsprezece zile consecutiv s-au desfăşurat interogatoriile. Jeanne a îndurat întrebările cele mai viclene şi mai perfide, mizându-se pe lipsa ei de experienţă, pe oboseală sau pe spaimă. Orice cuvânt imprudent era aşteptat pentru a fi coroborat la inculparea de erezie sau vrăjitorie. Curajul şi sângele ei rece, fineţea naturală, limpezimea cugetului şi a trăirilor, care răzbăteau din toate răspunsurile, i-au permis să evite capcanele cele mai subtile. Ura judecătorilor devenea tot mai atroce pentru că n-o puteau dezarma de buna credinţă, de simplitatea dezarmantă şi de loaialitatea, eviden

Inspăimântătoarea singurătate a acelei copile, abandonată de toţi şi care ştia de condamnarea pronunţată în avans, minunează prin eroismul ei, prin constanţa şi seninătatea ei. Simţea dureros, lipsa dreptului la liturghie şi

la confesiune.

De la primul interogatoriu public, cel din 21 februarie 1431, a demonstrat că nimic n-o va intimida, nici ostilitatea celor patruzeci şi trei de clerici adunaţi de episcopul Cauchon, nici întrebările întortocheate, nici absenţa preoţilor "din partea franceză" pe care ea îi solicitase şi care nu-i fuseseră acordaţi ca asistenţă. Atunci când i s-a ordonat să jure că nu va încerca să evadeze, a refuzat. Când i s-a poruncit să declare numai adevărul "asupra întrebărilor care i se vor adresa", ea a replicat cu precizie: *"Eu nu ştiu pentru ce vreţi să mă interogaţi. Probabil îmi veţi cere unele lucruri care nu vi le voi spune"*.

Interogatoriile s-au succedat, şase în public şi nouă în închisoare, de la 21 februarie la 25 martie 1431. Notarii ecleziaşti Manchon, Boisguillaume şi Taquel, îndeplineau rolul de grefieri, notând întrebările şi răspunsurile. Pe toţi i-a bulversat spiritul drept al acestei fetiţe inculte, înălţimea dispreţului cu care îndepărta de ea capcanele cele mai savante, forţa liniştită cu care riposta la brutalitatea acuzaţiilor. Era convinsă de natura supranaturală a misiunii ei, de protecţia şi de iluminarea unor forţe contra cărora judecătorii erau dezarmaţi, în ciuda fanatismului şi ingeniozităţii lor. Îi putea domina de la înălţimea acelor puteri divine, deoarece ea nu era decât un mesager şi un instrument, un mesager inspirat de vocile şi voinţele divine.

Anchetatorii doreau să o tulbure şi să-i smulgă vreun cuvânt care să permită angajarea unei controverse periculoase.Ştia bine că acei clerici nedrepţi aveau sentinţa preconcepută şi că depindea de ei, din punct de vedere

material, că puteau să-i aplice cele mai înspăimântătoare suplicii. Dar îi recuza din toată inima considerând că ei, nu ea, vor suporta judecata divină şi pedeapsa pentru arestare. *"Voi vă ziceţi judecătorii mei. Atunci când gândesc bine la ce faceţi, căci eu sunt trimisă de Dumnezeu, consider că vă puneţi în mare pericol!..."* Jeanne ignora judecata lor lumească, aşteptând numai judecata divină.

Anchetatori doreau, mai mult din orgoliu, să o facă să recunoască că a profitat de Delfin pentru a revendica, în momentul încoronării, un loc la care ea nu avea nici un drept. Insidios au întrebat-o pentru ce stindardul ei s-a desfăşurat în catedrală şi nu cele ale altor căpitani. A răspuns simplu: *"Aşa a fost din păcate şi s-a dovedit drept o onoare."*

Foarte subtil a fost întrebată: *"Dumnezeu îi urăşte pe englezi?"* Ea a răspuns: *"Despre iubirea sau despre ura lui Dumnezeu, privind pe englezi, sau despre ce face cu inimile lor, nu ştiu nimic. Dar ştiu bine că ei vor fi aruncaţi în afara Franţei, în afara acelora care îşi vor găsi moartea aici."*

În multe etape, teologii care o hărţuiau au revenit asupra păcatului pe care l-a comis părăsind veşmintele femeieşti pentru cele bărbăteşti. Era, după ei, o crimă împotriva pudoarei, o dovadă de impuritate. Nu înţelegeau şi nu voiau să admită că aceasta a fost, din contră, o alegere dictată tocmai de pudoare, pentru ca tânăra să se arate asemănătoar celor care o înconjurau, adică în echipament de războinic.

Cu castitatea ei ingenuă nu a ezitat să le precizeze: *"Printre oamenii de arme, era mai sigur şi mai convenabil de a mă îmbrăca cu ţinuta unui bărbat decât cu a unei femei."*

În ceea ce priveşte originea "vocilor" s-a arătat categorică şi de neclintit. Puţin îi păsa dacă, din punct de vedere teologic, răspunsul putea fi periculos. I s-a adresat întrebarea *"Vocile auzite veneau de la Dumnezeu?"* A răspuns: *"Da! Cred cu fermitate aşa cum cred că atât Christos cât şi Dumnezeu au răscumpărat toţi oamenii de suferinţa infernului."*

Deasemeni, împotriva acelora care sperau să o facă să se împiedice de vreun obstacol dogmatic, ea răspundea cu cele mai fervente şi mai ortodoxe explicaţii. La un moment dat, împinsă de revoltă împotriva întrebărilor insidioase cu care căutau să o înconjoare a strigat: *"Eu vin de la Dumnezeu şi nu am ce face aici. Retrimiteţi-mă la Dumnezeu, pemtru care sunt venită!..."*

Neputincioşi să prindă în defect, judecătorii au încercat apoi să o încurce cu dificultăţi teologice: *"Se pare că ea nu recunoaşte Biserica triumfătoare: care sunt, deci, sentinţele în legătură cu Biserica militantă, cu suveranul pontif, cu episcopii şi cu membrii clerului? Nu sunt ei adevăraţii şi singurii interpreţi ai cuvântului divin? Dispreţuieşte autoritatea lor?*

A răspuns clar: *"Sunt toate ale Stăpânului Nostru şi ale Bisericii. Faptul nu prezintă nici o dificultate. Pentru ce o creaţi dumneavoastră?"*

Acuzatori nu admiteau să fie acuzaţi la rândul lor. Au insistat pentru a obţine un răspuns categoric. Sperau ca de teamă, de oboseală, Jeanne va recunoaşte, în sfârşit, jurisdicţia lor şi va tăgădui misiunea sa divină. Speranţă vană. Jeanne nu ignora pericolul, ştia că era pierdută, dar îi era imposibil să vorbească împotriva propriei conştiinţe, împotriva

certitudinii sale şi a strigat: *"Eu am venit la regele Franţei din partea lui Dumnezeu şi Sfintei Fecioare, din partea tuturor sfinţilor şi a sfintelor din paradis şi din partea Bisericii victorioase, numai sub comanda lor, şi a acestei Biserici eu supun tot ce am făcut sau voi face. Când vă spun dacă mă supun Bisericii militante, nu voi mai răspunde acum alt lucru."*

Linia sa de conduită era bine trasată, bine marcată, nu putea devia şi nu a deviat niciodată. Fără să se fi obţinut de la ea nici o tăgăduire, nici o abjurare, trebuia să se dreseze, la sfârşit, un act de acuzare.

Intocmit la zece zile după încheierea interogatoriilor publice şi secrete, actul cuprindea nu mai puţin de şaptezeci de articole. S-a făcut apoi un extras care, în douăsprezece articole, pretindea să rezume şi să condenseze toate răspunsurile Jeannei. Documentul s-a supus analizei legiştilor, clericilor şi membrilor Universităţii din Paris, cărora le revenea judecarea.

În ciuda tuturor încercărilor de intimidare şi a ameninţărilor cu tortura, Jeanne a refuzat obstinant şi implacabil, de a se dezavua, de a tăgădui orice afirmaţie, de a se recunoaşte schismatică, eretică, apostată, mincinoasă şi deviaţionistă. La 24 mai 1431, s-a făcut o ultimă tentativă. A compărut în faţa unui tribunal compus dintr-o impozantă adunare de clerici, călugări, episcopi şi inchizitori, sub preşedenţia arhiepiscopului de Wincester, acoperit cu purpura de cardinal.

A trebuit să se asculte predica sorbonistului Guillaume Erard: *"Viţa de vie nu poate produce fruct care este separat de vie"* Separată de Biserică, eretică şi schismatică, Jeanne trebuia despărţită de comunitatea fidelilor ca un

membru impur.

Apoi episcopul de Beauvais a citit formula latină prin care Jeanne se vedea acuzată de toate crimele pe care le putea comite un creştin în raport cu Biserica. I-au cerut încă odată să semneze abjurarea, precizându-i-se că dacă refuză urma să fie arsă de vie, iar dacă consimţea îşi salva viaţa.

La capătul forţelor Jeanne a răspuns: *"Mă supun Bisericii Universale dacă trebuie să abjur sau nu."* Sfâşiată de judecători, ea a consimţit, într-un sfârşit, să marcheze cu o cruce o ţidulă care i-a fost prezentată.

Episcopul Cauchon a pronunţat apoi sentinţa "finală şi definitivă": *"Noi te condamnăm la închisoare perpetuă cu pâinea durerii şi apa spaimei, ca să-ţi plângi greşelile."*

Acest sfârşit a exasperat pe englezii care asistau la acest ultim episod al procesului. Trebuia ca aceea care-i învinsese şi care redase Franţa regelui său legitim să fie pedepsită cu un supliciu egal cu crima sa. Se considerau trădaţi de către judecători, iar câţiva au început să arunce cu pietre, alţii au scos săbiile şi au urlat injurii şi ameninţări. Cauchon s-a străduit atunci să-i liniştească. El şi-a ţinut cuvântul dat Jeannei ca în schimbul abjurării să primească recompensa unei detenţii perpetue, dar era aşa de abil încât putea descoperi un alt pretext pentru a o învinui de o altă crimă care să-i permită să o trimită la moarte.

Rămasă în celulă, Jeanne a fost pusă în lanţuri. I s-a ras părul şi i s-a impus să reîmbrace veşminte femeieşti. S-a avut grijă să fie lăsate la uşă veşmintele masculine. Patru zile mai târziu le-a reprimit. Din ce cauză, este uşor de ghicit.

Păzită de soldăţoi, ea a suferit din partea lor cele mai grele atentate, sau cel puţin, în mod sigur era ameninţată să le sufere. Nu se poate afirma că nu le-a suferit.

Ea a crezut atunci că reprimind îmbrăcămintea de soldat se va proteja mai bine împotriva mârşăviilor râvnite sau vor înceta de a le provoca. Conform altor rapoarte, care rămân incerte pentru istoria celor patru zile, hainele de femeie i-au fost luate ca ea să se vadă constrânsă să le îmbrace pe celelalte. În orice caz, totul era stabilit cu viclenie pentru a se găsi un pretext de învinuire:îmbrăcarea veşmintelor bărbăteşti. Jeanne era constrânsă să încalce involuntar ordinul judecătorilor şi recăzând din nou în erezie, în crimele care-i fuseseră imputate. Imediat avertizat, Cauchon, acompaniat de numeroşi martori, a venit la închisoare şi a constatat delictul. Dar el se găsea acum în faţa altui om, eliberat de spaimele din cauza cărora cedase pentru un moment. Jeanne se redase lui Dumnezeu cu toată inima şi nu mai aparţinea decât lui. Zicând adio de la viaţă şi de la pământ, n-a mai încercat decât teama de a fi ofensat cerul printr-un minut de slăbiciune. Jeanne a revenit hotărât asupra retractării sale: *"Zicând că ea nu înţelesese nimic din abjurarea care-i fusese impusă de frica de rug."* şi că *"prefera mai bine să-şi facă penitenţă încă o dată, ştiind că va muri sau că va dura mult timp întemniţarea nedreaptă"*, că "vocile sale" erau de la Dumnezeu, că ea însăşi va fi chemată la Dumnezeu şi că dacă va afirma altfel se va damna.

Într-un cuvânt ea şi-a regăsit curajul, în ea însăşi, în misiunea sa, în vocile sale divine. A făcut faţă cu bravură şi mândrie inamicului. Cu toată atitudinea sa curajoasă s-a prăbuşit într-o oră de leşin.

Mârşavul episcop Cauchon a triumfat; stratagema sa reuşise. Părăsind închisoarea, a strigat bucuros lui Warwick, căpitanul oraşului: *"Farewell! Farewell! S-a făcut! Trăim bine!"*

A doua zi, pe 29 mai 1431, patruzeci de judecători, reuniţi în capela sa, au declarat că Jeanne, *"eretică şi recăzută în erezie"*, trebuia transferată justiţiei civile. Douăzeci şi patru de ore mai târziu, într-o zi de miercuri, 30 mai 1431, în zori, dominicanul Martin Ladvenu a venit să-i confirme Jeannei condamnarea şi să o îndemne să moară cu demnitate. Apoi s-a prezentat, cu ipocrizie, episcopul catolic Cauchon, sub motivul de a-i da încurajările supreme.

Jeanne i-a zis: *"Eu mor din cauza ta, episcopule. Dar te voi chema în faţa lui Dumnezeu!"*

La ora nouă, după o mică slujbă ipocrită, cu autorizarea lui Cauchon, cuprins de o vagă remuşcare, Jeanne a fost reîmbrăcată cu cămaşa de culoarea pucioasei iar pe cap i s-a pus o mitră cu inscripţia: *"Eretică, revenită la erezie, apostată, idolatră"*

Au urcat-o apoi într-o căruţă şi au condus-o în "Piaţa Veche" a oraşului, înconjurată de o mulţime de soldaţi înarmaţi.

Sosită la locul supliciului a trebuit să mai suporte încă o predică plictisitoare a unui predicator pe nume Nicolas Midi şi apoi o admonestare a canaliei episcopale, Cauchon, care a reluat şi a comentat sălbatica şi răzbunătoarea sentinţă.

După această ultimă şi mostruoasă ipocrizie, în momentul în care Jeanne trebuia să suporte supliciul focului, acelaşi nemernic Cauchon a încercat o nouă viclenie prin care

să arate că îi este milă şi că implora clemenţa judecătorilor sau moderaţia lor.

Jeanne atunci a îngenunchiat şi cu voce tare s-a rugat. Abandonată de oameni, aşezată lângă lemnele rugului, ea a implorat îndurarea lui Dumnezeu şi a Sfintei Fecioare, a sfintelor, invocând mijlocirea lor, a celor care fuseseră alături de ea, mesagerii Celui de Sus, Sfânta Catherina şi Sfânta Margareta, Sfântul Gabriel şi Sfântul Mihail. Apoi ea s-a adresat mulţimii masate în Piaţa Veche. Spunând că le ierta răul care i se făcea, cerea tuturor ce asistau să se roage pentru ea. Jeanne a vorbit cu atâta gingăşie, seninătate şi cu un accent atât de pur şi de supranatural, încât o puternică emoţie a cuprins pe toţi cei ce asistau, dintre care cea mai mare parte îi erau ostili. Arhiepiscopul de Wincester, episcopul Cauchon şi cea mai mare parte dintre judecători nu şi-au putut reţine lacrimile. Numai arcaşii englezi s-au forţat să râdă.

Când eroina şi-a terminat rugăciunile, după ce a mai afirmat încă o dată că "vocile sale" veneau de la Dumnezeu, Jeanne a cerut o cruce. Un soldat i-a fasonat una din două bucăţi de lemn legate între ele. După aceea s-a mers să se caute într-o biserică o cruce cu emblema lui Christos.

Dorinţa fiindu-i îndeplinită a putut, pentru ultima dată, să vadă efigia sacră. Crucea s-a fixat apoi de eşafod astfel încât ochii muribunzi să o poată privi până la sfârşit.

Când Jeanne a fost condusă spre şira de lemne, membrii clerului au părăsit imediat piaţa. Ceea ce urma nu-i interesa, ei o dăduseră pe criminală justiţiei civile, dar nu erau obligaţi să asiste la executarea sentinţei.

Şira de lemne, rugul, avea o înălţime şi o

amploare de excepţie. Arăta ca o enormă îngrămădire de legături de surcele, în mijlocul căreia se ridica un stâlp masiv, de care condamnata era legată cu coarde de mâini şi de picioare şi cu un lanţ de gât.

Apoi când uscăturile au fost aprinse cu câlţi, Martin Ladvenu, confesorul Jeannei, prelatul care nu a părăsit-o, a ridicat crucea aşa de sus cât Jeanne a putut-o privi până la ultima ei suflare. Flăcările au izbucnit violent şi au înconjurat-o. Prin zgomotul infernal al lemnelor care pârâiau sub vâlvătăi, s-a mai auzit un timp vocea martirei care repeta: *"Jesus!...Jesus!..."* Apoi brusc s-a făcut linişte.

Crima abominabilă se făptuise. Englezii erau răzbunaţi. Dar unii din cei ce crezuseră că au făcut justiţie, se cutremurau în interiorul lor, la repetarea cuvintelor pronunţate, în public, de secretarul lui Henric al VI-lea, Jean Tressart:

"- Suntem pierduţi! Am ars o sfântă!"

Deşi toate relatările şi toate cărţile dedicate de autorii francezi caută să canalizeze vina crimei abominabile spre ocupanţii englezi, adevărul este că numai Franţa şi-a omorât eroina. Ruşinea istorică apasă numai asupra poporului francez lipsit de onoare, asupra clerului catolic sălbatic în răzbunare şi monarhului lipsit de inimă şi de voinţă.

Dacă se analizează această crimă pur religioasă se poate demarca cu precizie diferenţa dintre sălbăticia credinţei creştine catolice şi cea veche politeistă greco-romană, credinţă tolerantă, umană şi senină. Jeanne d'Arc a rămas un exemplu eroic al şirului incomensurabil de crime săvârşite de creştinismul catolic, tributar unor dogme şi unor minţi înguste.

Pe linia atitudinii faţă de om toate celelalte Biserici creştine, în frunte cu cea ortodoxă, sunt cu adevărat

creştine, indulgente şi umane. Catolicismul aplicat, aruncă o umbră de ruşine asupra creştinismului dar nu poate trece dincolo de minţile slabe, neanalitice, ce se lasă uşor seduse de fast şi făţărnicie.

Franţa reînviată

Nici victoriile Jeannei d'Arc, nici moartea sa nu au marcat sfârşitul războiului de 100 de ani. Pe timpul a încă douăzeci şi doi de ani, adică până în 1453, războiul s-a prelungit. Încă o dată în plus a reapărut spectacolul unei populaţii abandonate dezordinii, cu teritoriile supuse jafului. Locuitorii mizerabili de pe întinsul Franţei au căutat, cu disperare, mijloacele de a-şi prelungi o existenţă ameninţată din toate părţile.

Carol al VII-lea a rămas acelaşi din momentul morţii binefăcătoarei sale, om indiferent, apatic şi prea obosit de meseria de rege pe care niciodată nu o exersase. L-a lăsat pe Tremoille să stăpânească Franţa, cu foc şi sânge, pentru a-şi satisface duşmăniile şi ambiţiile. Dacă Jeanne d'Arc ar fi supravieţuit, ar fi încarnat sentimentul naţional, ar fi unit pe toţi aceia ce doreau să încheie înfrângerea englezilor, ar fi susţinut curajul soldaţilor şi speranţa poporului. Nu i-ar fi trebuit mult timp ca să elibereze tot teritoriul. Ea era moartă şi cu ea, se pare, că fusese abolit sensul intereselor franceze. Vechile confruntări feudale s-au reanimat. Fiecare mare feudal al regatului ducea propriul război împotriva inamicilor privaţi. Singurul la care nu se gândeau era inamicul colectiv. La Tremoille a agitat şi a ruinat trei provincii. Se îmbogăţise destul pentru a întreţine bande de mercenari, comandate de şefi faimoşi prin aventurile lor, prin hotărârile şi prin cruzimea

lor.

Unul era spaniolul Rodriguez de Villandrando, care a secătuit provincia Auvergne pentru a o preda favoritului regal. A trebuit, deasemeni, ca în numele stăpânului să regleze o veche duşmănie cu prinţii d'Anjou, a căror putere şi credit umbreau pe La Tremoille. Acelaşi La Tremoille a luptat şi cu conetabilul de Richemont, contra căruia îl animau o serie de rivalităţi de influenţă, o ură pe care nimic nu o putea linişti, ci numai moartea unuia dintre ei.

Acestea nu au fost singurele disensiuni ce au perpetuat în regat dezastrele războiului civil, război cu ramuri multiple şi confuz, care multiplica ruinele, devasta câmpurile, împiedica pe burghezi şi pe ţărani să muncească, să-şi repare pierderile sau să-şi cultive pământurile, de a-şi întemeia un viitor mai puţin tragic. Se poate spune că istoria timpurilor anterioare se relua.

Ducele de Bretania se războia cu ducele d'Alençon, contele de Foix lupta contra contelui d'Armagnac. Trecând dintr-o provincie în alta, mercenarii le secătuiau una după alta.

O astfel de situaţie a permis englezilor să recucerească ceea ce pierduseră şi să înlăture amintirile despre victoriile Jeannei d'Arc. Dar ea le aplicase asupra prestigiului o lovitură ireparabilă. Atacurile lor rămâneau nehotărâte, disperate, nesigure.

Insularii ştiau că în provinciile în care mai subzista dominaţia lor, opoziţia maselor nu se atenuase. Putuseră să o ducă la pierzanie pe aceea care-i bătuse atât de dur, dar nu puteau triumfa asupra sentimentelor pe care le suscitase în inima francezilor.

Cu ură, enlgezii căutau să zguduie opinia publică şi încercau să afirme, cu strălucire, drepturile lui Henric al VI-lea la coroana Franţei. La 16 decembrie 1431 s-a desfăşurat ceremonia de încoronare a englezului în biserica Notre-Dame, dar nimic nu mai putea să învingă sentimentul naţional care se născuse. Poporul, în mizeria sa şi datorită mândriei, rămânea fidel amintirii eroinei pe care supliciul o sanctificase. Ea aprinsese ura împotriva englezilor, iar moartea ei a devenit un nou motiv de ură.

Fără ajutoare, fără ordine, aproape fără stăpân, pentru că regele îşi reluase viaţa leneşă în castele din Touraine, locuitorii oraşelor au reînnoit eternul război contra eternului inamic. De multe ori trebuia să se accepte capitularea, dar locuitorii nu-şi pierdeau curajul şi cu eroism, nu cedau niciodată.

Supuşii Franţei s-au luptat pentru onoarea şi în profitul regatului, fără ca cel pentru care luptau să se gândească să le mulţumească. Apărea o Franţă regenerată, o patrie care avea conştiinţa unităţii sale şi care urmărind impulsul dat de Jeanne, continua să-şi afirme voinţa de a nu se lăsa aservită. Nu lipsea decât un gând diriguitor, o putere de decizie centrală, care să conducă la rezistenţă şi la victorie. Asasinarea lui Tremoille i-a permis aceste puteri centrale să se manifeste şi să se dezvolte

* * *

Atotputernicul favorit, împotriva influenţei căruia Carol al VII-lea nu putea lupta, se afla într-o duşmănie implacabilă cu ducele d'Anjou şi cu conetabilul de Richemont.

Cei doi adversari, ale căror trupe nu încetau să lupte cu bandele lui Tremoille, s-au unit şi au complotat pentru a se scăpa de el. Complotul s-a finalizat la Chinon, în castelul Couldray, unde La Tremoille trăia în compania regelui. Conjuraţii care l-au lichidat formau un grup de cinci: seniorii de Coëtivy, de Chaumont, de Bueil, de Breze, prieteni personali ai ducelui d'Anjou şi Jean de Rosvinien, scutier al conetabilului. În ultima săptămână a lunii iunie 1433, mica trupă a forţat, în plină noapte, uşa camerei în care dormea La Tremoille. Înainte de a putea să-şi ia spada de sub pat, odiosul personaj a primit o lovitură de pumnal, în stomac, de la Rosvinien.

Omorul, a cărui veste Carol al VII-lea a primit-o cu indiferenţa sa cutumiară, a avut darul de a-l elibera de lunga servitute pe care o suportase cu pasivitate, în raporturile cu Tremoille. Se obişnuise în asemenea măsură cu conducerea favoritului încât nu s-a gândit imediat să-şi preia atributele şi să exercite puterea regală. Pentru început a lăsat povara conducerii regatului celor care-l eliberaseră. Acţiunile interne şi externe ale Franţei au trecut, de atunci, în dirijarea micului clan victorios, instalat la curte.

Carol d'Anjou (Charles d'Anjou), conetabilul Richemont, regina Yolanda de Sicilia constituiau elita clanului. Toţi erau inamici ai englezilor şi au dat un impuls nou războiului. Din păcate confruntările au păstrat un caracter sporadic şi erau lipsite de un comandant, care să dispună de un prestigiu şi de o apreciere generală, pentru a coordona eforturile disperate. Cu toate acestea luptele s-au arătat suficient de viguroase şi constant susţinute de concursul ardent al populaţiei.

Locuitorii din Troyes luptau fără răgaz, prin

ieşiri periculoase, împotriva trupelor engleze care păstrau poziţii puternice în jurul oraşului. Unul din bravii căpitani ai regelui, Barbazan, le-a adus ajutoare şi luptele s-au întors repede în avantajul francezilor. Bedford, în acelaşi timp, s-a plasat pentru asediu în faţa oraşului Lagny.

Rodriguez de Villandrado, care trecuse din serviciul lui La Tremoille în cel al ducelui d'Anjou, l-a atacat din spate pe englez. Deconcertat de violenţa asaltului, acela a trebuit să hotărască ridicarea asediului şi să bată în retragere. Vechiul camarad al Jeannei d'Arc, La Hire, cu o trupă de ostaşi care luptaseră sub zidurile Orleans-ului avea sarcina de a curăţi regiunea pariziană de inamici. Englezii rămăseseră stăpâni la Saint Denis unde se fortificaseră solid. Apărătorii hotărâţi nu au putut rezista atacului francez furios astfel că Saint Denis a căzut împreună cu împrejurimile.

În Normandia, provincie supusă Angliei, lupta a luat o altă formă, aceea a unor permanente gherile care le aplicau inamicilor pierderi grele, fără a şti niciodată cine la întreprinde. Acuzau bande de tâlhari (briganzi) ascunse în păduri ca animalele sălbatice în vizuinele lor. Acei briganzi erau în realitate mercenari, sub ordinele lui Ambroise de Loré, în complicitate cu locuitorii care susţineau războiul de ambuscade şi de lovituri rapide.

Pentru Bedford era greu să se lupte cu un adversar insesizabil, deşi avea perseverenţă şi încredere în forţele sale. În 1434 a distribuit arme, locuitorilor ce-l susţineau, pentru a lupta contra briganzilor. Atunci când au primit arcuri şi arbalete, douăsprezece mii de ţărani normanzi s-au răsculat brusc contra englezilor. Insurecţia s-a sfârşit cu un masacru cu consecinţe considerabile de ambele părţi, dar

nu a pus capăt dominaţiei străine. Insularii s-au lămurit de sentimentele de care se bucurau.

Succesele locale, hărţuielile şi insurecţiile nu puteau aduce încetarea războiului. Englezii, se pare, că-şi pierduseră superioritatea, dar francezii nu o aveau încă dobândită. Se asista la lovituri dezordonate a două forţe aproape egale, care se balansau. Numai o alianţă nouă, câştigată de una dintre părţi, putea determina o ruptură a echilibrului de forţe de pe fronturi şi terminarea competiţiei la fel de epuizante pentru ambele părţi. Balanţa s-a înclinat în beneficiul Franţei, atunci când s-a tratat reconcilierea dintre Carol al VII-lea şi ducele de Bourgogne.

* * *

Asasinarea lui Jean sans Peur la Montereau a determinat alianţa burgunzilor cu englezii şi a avut pentru Franţa consecinţe teribile. Dar acel asasinat era de acum aşa de îndepărtat în timp încât duşmăniile care-i urmaseră se mai uitaseră. După inimă şi temperament Philippe le Bon se simţea francez şi nu-i iubea pe englezi. Nu se unise cu ei decât din spirit de răzbunare, iar căsătoria cu Anne, ducesă de Bedford, avusese darul de a-l atrage spre cauza lor. Anne a murit în 1432. De atunci Philippe s-a gândit să se depărteze de insulari. Era aşa de bun politician încâtşi permitea să nu se supună decât consideraţiilor sentimentale.

Victoriile Jeannei d'Arc, succesele de după moartea ei repurtate de francezi şi imposibilitatea englezilor de a-şi asigura cuceririle, l-au determinat să nu mai creadă în victoria lor. Interesul său se acorda, astfel, cu sentimentele

filofranceze. Trebuia să înceapă negocieri şi să obţină condiţii cu avantaje substanţiale de la francezi.

Când în 1434 a înţeles că regele Carol era pe cale să încheie un tratat cu împăratul Sigismund, prin care se realiza o alianţă periculoasă pentru el, s-a hotărât definitiv şi a intrat în tratative preliminare cu francezii.

Tratativele s-au deschis la Nevers, în ianuarie 1435. Acolo Philippe le Bon a dat proba unei abilităţi extreme. Îi era greu să abandoneze în mod deschis pe englezii de care era legat printr-un tratat formal. Ca atare s-a prezentat la convorbiri ca un mediator între inamici oferindu-se să caute mijloacele de restabilirea păcii generale.

Condiţiile şi mai ales litigiile legate de apartenenţa coroanei franceze, le-a supus arbitrajului papei.

Propunerea sa a fost acceptată, cu grabă, de către Franţa, care nu avea nimic de pierdut şi după multe ezitări, de către Anglia, care nu bănuia că Philippe le Bon s-ar putea gândi să semneze o pace separată.

Negocierile plenare, al căror principiu s-a decis la conferinţa de la Nevers, s-au desfăşurat la congresul cu largă pasrticipare de la Arras, la 5 august 1435. Papalitatea a fost reprezentată printr-un nunţiu pontifical şi prin Cardinalul de Cipru. Ducele de Bourgogne era acompaniat de cei mai puternici seniori ai ducatului său, a căror bogăţie etalată şi ale căror podoabe luxoase le eclipseau pe cele regale.

Episcopul de Wincester, cardinal de Beaufort, conducea delegaţia plenipotenţialilor englezi.

De partea franceză reprezentanţii tuturor prinţilor de sânge erau uniţi cu cei ai lui Carol al VII-lea, împreună cu delegaţii Universităţii din Paris şi cu cei mai

importanţi notabili din marile oraşe ale regatului. Nu mai era vorba de regele de Bourges care îşi apăra moştenirea, ci de suveranul căruia nu-i mai era contestată serios legitimitatea. Englezii simţeau că se zbat pentru o cauză pierdută, dar le era imposibil să renunţe la pretenţiile care constituiseră pretextul unui război secular. Nu se considerau învinşi şi nu puteau lăsa să li se impună condiţii care le-ar fi ruinat prestigiul în Europa.

Carol al VII-lea, pentru a obţine pacea, se oferea să abandoneze Normandia şi Guyenne. Englezii cereau ca el să renunţe la coroană şi să se recunoască vasal al regelui englez al Franţei şi al Angliei, Henric al VI-lea, pentru provinciile care le păstra. Intransigenţa englezilor era absurdă, iar acordul imposibil.

Legatul pontifical a luat poziţie netă în favoarea Franţei. În calita e de arbitru a declarat, la 31 august 1435, că ofertele lui Carcl erau *"mari, notabile şi rezonabile"* şi că Anglia trebuia să le accepte.După refuzul englezilor, el a făcut cunoscut că neputând, din cauza lor, să pună bazele unei păci generale, se considera în drept să încerce realizarea unei păci separate între Franţa şi Bourgogne. Manevra s-a dovedit pentru englezi o teribilă lovitură.

Cardinalul Beaufort a uzat de toată elocinţa, proferând ameninţări sau făcând promisiuni, numai pentru a-l reţine pe Philippe le Bon în alianţa engleză. Discuţiile ardente şi pasionate au durat o săptămână. Pentru a înlătura ultimile ezitări ale ducelui de Bourgogne, dar mai ales pentru a-i furniza o armă de natură juridică şi religioasă, legatul a elaborat, prin asesorii săi ecleziastici, o serie de memorii. Erau axate pe o foarte subtilă cazuistică, cu concluzia că Philippe le Bon nu

trebuia să mai urmărească răzbunarea unui omor comis în circumstanţe obscure şi pe care tratatul de Troyes, în consecinţă, nu l-a mai citat.Pe de altă parte conştiinţa consilierilor era mult potolită de sumele coniderabile cu care-i plătea Richemont.

La 6 august 1435 Philippe le Bon a făcut cunoscută decizia sa . El estima că englezii erau singurii vinovaţi de eşecul unei negocieri ce ar fi putut duce la o pace generală şi refuza să se solidarizeze cu ei.

Delegaţii englezi au părăsit Arras imediat, nu fără a manifesta furia ce îi domina şi resentimentele. Înţeleseseră că participaseră la acea conferinţă de pace pentru a fi traşi pe sfoară.

Condiţiile de pace stipulate de tratatul de la Arras, pe care le-a subscris Carol al VII-lea, erau oneroase şi totodată umilitoare, dar permiteau să se pregătească eliberarea Franţei. Prin tratat, regele a dezavuat omorul de la Montereau şi a exprimat regrete într-o formă care era atât solemnă dar şi penibilă. La dezavuarea omorului s-au alăturat şi o serie de clauze juridice şi religioase care atrăgeau concluzii practice: urmărirea şi pedepsirea asasinilor, instituirea unor "mese" (slujbe) de recviem la Montereau şi la Dijon, ridicarea unei cruci înalte de piatră lângă podul unde se produsese asasinatul.

Onoarea fiindu-i satisfăcută, Philippe le Bon a început ă se gândească la profit. Dorea să i se plătească scump abandonarea englezilor şi reconcilierea cu Franţa. Dispensat de omagiul de vasalitate faţă de rege, deci tratând ca un suveran independent, ducele a ataşat la imensele sale posesiuni, Flandra, Bourgogne şi Franche-Comté şi un număr de teritorii pe care i le-a cerut regelui: comitatul d'Auxerre,

posesiunile castelane de Roye, Peronne, Montdidier, Bar-sur-Seine, *"toate oraşele şi fortăreţele, pământurile şi seniorіile aparţinătoare coroanei Franţei pe malurile râului Somme, pe o parte şi pe alta, ca Saint-Quetin, Corbie, Amiens, Abbeville şi altele"*. La aceste oraşe de pe Somme, pentru care era prevăzută o clauză de recumpărare de patru sute de mii de monade de aur, se adăugau, în general, toate domeniile coroanei, situate dincolo de Somme, *"ţinând de Artois, Flandra şi Hainaut"*. În final regele Franţei recunoştea complecta independenţă financiară a senioriei Bourgogne asupra căreia nu urma să ceară niciodată impozit şi nici asupra teritoriilor pe care le abandona. Casa de Bourgogne devenea, astfel, una intre cele mai bogate şi mai puternice dintre suveranităţile europene.

Tratatul, a cărui importanţă era capitală, s-a semnat la 21 septembrie 1435. Ambasadorul lui Carol al VII-lea, Jean Tudert, a trebuit să recite în genunchi frazele de tăgăduire care constituiau prefaţa acestui mare act diplomatic. În schimb ducele a prestat jurământul de uitare şi de prietenie, iar legatul pontifical l-a declarat dezlegat de tratatul prin care era legat de englezi.

Pentru englezi se terminau victoriile şi ambiţiile continentale, trebuind să se resemneze cu lichidarea trecutului.

Speranţa himerică de anexarea Franţei, viziunea asupra unui imperiu englez care trebuia să-şi întindă domeniile terestre de la mările septentrionale, până la Mediterana, voinţa înverşunată de cucerire şi de îmbogăţire, care după 1328 menţinuse starea de război, deveneau toate amintiri deşarte. Bedford murea, dezordini interne începeau în teritoriul

regatului insular, iar ora revanşei Franţei venise, acea Franţă invadată şi dezmembrată de mai mult de o sută de ani.

* * *

Atunci când s-au făcut cunoscute la Londra clauzele tratatuui de la Arras, care prevedeau îndepărtarea lui Philippe le Bon şi când s-au întrevăzut consecinţele reconcilierii care apropia senioria Bourgogne de Franţa, opinia publică s-a revoltat. S-a produs o furtună de furie. Trebuia ca rapacitatea etalată într-un război susţinut timp de un secol şi un sfert, să se stingă. Anglia era frustată. Teritoriile pe care, până atunci le considerase câştigate îi zburau printre degete.

Ambasadorii care luaseră parte la negocierile de la Arras erau insultaţi şi ameninţaţi de popor, trebuind să se închidă în casele lor. Proprietăţile deţinute pe solul englez de nobilii vasali ai casei de Bourgogne au fost devastate de mulţime. Magazinele flamanzilor au fost jefuite şi incendiate.

Comunele au acordat toate impozitele care li s-au solicitat, o taxă asupra câştigurilor şi un enorm împrumut. Anglia nu se recunoştea învinsă şi decidea să dea războiului un nou impuls, cu mijloace mai puternice. Dar, această revoltă a sentimentului popular, această hotărâre de a relua lupta şi de a o purta până la vicotrie, urmau să fie ineficace.

Anglia trecea printr-o perioadă, de care Franţa a avut cunoştinţă mult prea târziu, perioadă în care dezordinile şi disensiunile din interior paralizau toate iniţiativele externe. După dispariţia lui Bedford, care-şi exercita cu vigoare funcţiunile de regent, doi oameni, două partide, se luptau pentru putere. Este vorba de ducele de Glocester şi de

cardinalul Beaufort. De aceea nu exista o unitate de gândire şi de direcţie în politica engleză. Un rege de numai treisprezece ani trebuia să-şi asume efectiv sarcinile de conducere a regatului.

Revanşa Franţei şi sfârşitul războiului secular

În timp ce slăbea monarhia engleză, o evoluţie nesperată făcea din Carol al VII-lea un monarh conştient de puterea sa şi de drepturile sale. Acel suveran apatic, descurajat, care nu avea de la regalitate decât titlul şi pe care miracolul Jeannei d'Arc nu-l putuse scoate dintr-o mortală pasivitate, părea, după concluziile tratatului de la Arras, că se trezea din somnul adânc. El simţea că nenorocirile se îndepărtau, în sfârşit şi că nu avea decât să înlăture ostilitatea destinului, transformându-se într-un adevărat bărbat şi într-un adevărat rege. A simţit că dacă vroia, Franţa putea fi eliberată. El a vrut-o, împreună cu cei ce-l înconjurau acum şi care-l susţineau, alimentând speranţele sale. A simţit, deasemeni, ajutorul puternic şi atitudinea eroică a poporului, care chiar în Normandia, supusă a Angliei, nu înceta de a se răscula. Poporul nu ţinea cont de pedepse, se opunea cu îndârjire celor ce îi pretindeau să se supună.

În octombrie 1435, o nouă insurecţie ţărănească antiengleză a izbucnit în regiunea Caux. Douăzeci de mii de oameni au pus mâna pe arme. Rebeliunea a fost înăbuşită, dar duritatea represiunilor nu a făcut decât să excite ura învinşilor contra învingătorilor. O altă revoltă s-a produs

câteva luni mai târziu, în Val de Vive. Trupele insulare au reuşit să o stingă şi pe aceasta, dar, în acelaşi timp, Louis d'Estouteville, care comanda inpenetrabilul Mont Saint-Michel, a reuşit să cucerească Gradville. Curând Robert Floquet a devenit stăpân la Evreux, în timp ce englezul Talbot nu a reuşit să recucerească Dieppe, care căzuse în mâinile normanzilor de pe timpul revoltei celor din regiunea Caux (les Chauchois).

Eliberarea provinciei normande cerea încă ceva timp şi eforturi, dar oricum, apărea ca certă pentru francezi.

Carol al VII-lea dorea acum să cucerească Parisul, cu sentimentul drept că posedarea capitalei ar fi constituit în ochii tuturor simbolul triumfului monarhic. Deasemeni trebuia ştearsă amintirea încoronării din 1431 a lui Henric al VI-lea la Notre-Dame.

* * *

La Paris nemulţumirea era extremă. Poporul ura pe armaniaci, dar nu iubea nici pe englezi. Opţiunea generală favoriza partida burgundă. Din ziua în care ducele de Bourgogne s-a reconciliat cu regele Franţei, capitala a redevenit franceză cu toată inima. Ea suferea greu şi de mult timp din dorinţa unei schimbări de dominaţie. Şomajul era general, alimentele de primă necesitate atinseseră preţuri exorbitante şi nu încetase izbucnirea unor revolte sau comploturi. Acest oraş plin de ură şi răutate, cu o populaţie exaltată şi depravată politic, îşi merita soarta. Populaţia pariziană a jucat un rol nefast în istoria Franţei, în foarte multe ocazii, atrăgând pierderi materiale şi umane inutile.

Acum când se simţea că vântul bate din nou dinspre partida monarhică populaţia trădătoare a Parisului se străduia în mod serios să scoată oraşul de sub puterea englezilor care îl administrau sub autoritatea nominală a lui Jean de Luxembourg. Carol al VII-lea avea siguranţa că va găsi la populaţie concursul şi complicitatea necesară.

Împresurarea Parisului s-a realizat metodic. Stăpânirea unei serii de puncte situate pe Oise, Eire, Marna, permiteau oprirea trecerii tuturor convoaielor de alimente. În jurul oraşului, o centură de redute, forturi şi de puncte întărite forma o barieră dificil de trecut. Un mare număr de parizieni se manifestau favorabil regelui şi realizau o continuă legătură cu tabăra lu. Regele avusese înţelepciunea de a pronunţa o amnistie generală în favoarea celor care-şi arătaseră simpatia faţă de anglo-burgunzi. Certitudinea că nu se va trece la pedepse a alăturat cauzei regale populaţia agasată, peste limită, de regimul străin sau supus străinilor.

La 10 aprilie 1436, au început operaţiunile decisive. Richemont, general şef al trupelor regale, s-a stabilit la Saint-Denis. Prin emisari aflase că un şef ocult al rezistenţei împotriva englezilor, un consilier al Camerei de Conturi, numit Michel de Lailler, era în măsură să provoace o revoltă atunci când ar fi fost necesar. Generalul i-a ordonat să se pregătească pentru vineri 13 aprilie 1436, la începutul zilei.

Revolta a izbucnit ca o lovitură neaşteptată. Insurgenţii au barat drumurile cu şanţuri. Soldaţii şi poliţiştii englezi, alertaţi imediat, s-au trezit loviţi de proiectile aruncate din toate părţile, de la ferestre sau de pe acoperişuri.

Insurecţia a cunoscut cea mai mare violenţă în jurul Halelor şi a porţii Saint-Denis. Acolo s-au repezit

efectivele engleze. În acelaşi timp alţi insurgenţi au deschis lui Richemont poarta Saint-Jacques, pe care nimeni nu o apăra. El a traversat oraşul până la Hale în mijlocul ovaţiilor şi a strigătelor de bucurie. Englezii nu au încercat să reziste ci s-au refugiat în Bastilia, de unde, cu o generozitate dispreţuitoare, Richemont le-a permis să iasă şi să se îmbarce pentru Rouen. Insularii au plecat umiliţi, sub privirile unei mulţimi imense care glumea, râdea, cânta, nefăcând învinşilor onoarea de a-i lovi.

Succesiv Richemont a recuperat Malesherbes, Nemours şi Montereau în 1437, Meaux în 1439. O revoltă militară şi nobiliară (Praguerie) din tabăra franceză a fost viguros reprimată de Carol al VII-lea în 1440. În acelaşi an ducele de Orleans, ieşit din lunga captivitate, a încercat să reanime revolta antimonarhică împreună cu Philippe le Bon. Nobilimea franceză nu înceta să-şi urmărească unele interese mărunte de grup, contrare intereselor regatului şi ale populaţiei.

Parisul era cucerit, dar Carol al VII-lea nu s-a decis să intre imediat în el. Amintirile dramatice ale tinereţii sale îl apăsau încă şi nu reuşea să învingă o aprehensiune care-l paraliza. Tocmai în noiembrie 1437 după cucerirea localităţii Montereau, prin asalt, regele s-a lăsat convins să pătrundă în capitală, înconjurat de un strălucitor cortegiu. Populaţia l-a întânpinat cu un entuziasm frenetic. Cu toate acestea nu se simţea pe deplin fericit decât în provincia sa dulce, Touraine. După un sejur de trei săptămâni la Paris, s-a reîntors pentru a rezida pe malurile Loarei. Printr-un atac violent englezii au reuşit atunci să cucerească Pontoise, loc unde au rămas timp de trei ani şi de unde ieşeau fără încetare,

să intercepteze aprovizionările pentru Paris.

Pontoise a reintrat în posesia francezilor la 19 septembrie 1441, în ciuda eforturilor ducelui de York. De atunci recucerirea provinciei Ile-de France s-a considerat isprăvită. Din toate posesiunile sale continentale Anglia nu mai păstra decât Normandia, care nu înceta să se revolte şi Guyenne, mult mai fidelă şi care nu putea fi cucerită decât cu ajutorul unor armate puternice, atât pe uscat cât şi pe mare.

Carol al VII-lea care se zbătea să refacă Franţei, administraţia, finanţele şi instituţiile militare, nu era încă în stare să întreprindă o operaţiune de o asemenea anvergură. De cealaltă parte englezii pierduseră şi ei puterea de ofensivă. Cu adevărat spus, cele două regate erau epuizate, uzate şi la capătul puterilor economice. Ambele aveau nevoie de un armistiţiu pe care papa şi ducele de Bourgogne s-au oferit să-l medieze. Englezii au fost, în final, cei ce l-au solicitat.

În 1442 Carol al VII-lea a apărut cu o armată formidabilă în zona engleză şi a recuperat Saint Sever, Dax, Marmande şi La Reole. În 1443 faimosul Talbot a trebuit să părăsească asediul de la Dieppe, iar ducele englez Somerset a întreprins o expediţie infructuoasă.

Henric al VI-lea i-a propus lui Carol al VII-lea, prin ambasadorul său, contele de Suffolk, încheierea unui armistiţiu. In acelaşi timp i-a cerut şi mâna prinţesei Marguerite (Margareta), fiica lui Rene d'Anjou. Englezul s-a arătat dispus să trateze nu numai un armistiţiu ci chiar o pace definitivă, în schimbul căreia nu mai revendica titlul de rege al Franţei. Pentru ea partida era pierdută şi Anglia era obligată, în sfârşit, să o recunoască. Cu toate acestea cerea în schimbul păcii proclamarea suveranităţii engleze asupra provinciilor

Normandia şi Guyenne.

Cu ani în urmă regele din Bourges ar fi acceptat cu bucurie aceste condiţii.Acum însă regele Carol al VII-lea, al Franţei, le respingea, marcând astfel voinţa de a continua eliberarea totală a regatului şi de a termina războiul, prin care agresorul să fie definitiv izgonit.

Nu s-a semnat la 28 mai 1444 decât un armistiţiu de doi ani. Epuizarea materială a celor două regate şi oboseala fizică a celor două popoare l-au prelungit până în 1449.

După semnarea tratatului atât Franţa cât şi Anglia au exaltat de bucurie. Populaţia a descins în afara oraşelor să guste plăcerile unei primăveri dulci, plină de flori şi fără riscul apariţiei unor armate străine. Pe lângă bucuria adusă de armistiţiu, nici o persoană nu mai credea că va reîncepe din nou războiul. Toată suflarea spera că regele va începe să plece urechea la marile suferinţe îndurate de poporul său.

Pe lângă toate relele produse, direct sau indirect, de războiul de o sută de ani, un alt rău teribil şi devastator îl constituia prezenţa încăpăţânată şi dispersată, pe tot teritoriul, a bandelor de mercenari. De mai mult de o sută de ani acest flagel se întinsese asupra Franţei. Combătut totdeauna de către forţele franceze, fenomenul a renăscut cu obstinaţie. Flagelul bandelor nu putea fi combătut decât organizat prin constituirea unei armate regale. Mult timp datorită lipsei de trupe permanente s-a apelat la serviciile soldaţilor de meserie, care se comportau, faţă de ţară şi de populaţie, ca şi soldaţii inamici. In perioadele de acalmie ei îşi continuau meseria prin jafuri şi distrugeri. Sub nume diverse, de Mari Companii, de

mercenari, de briganzi sau de jupuitori, erau totdeauna conduşi de un comandant mercenar, care îi lua în solda sa şi servea cu ei pe unul din beligeranţi. Unii dintre acei comandanţi erau excelenţi tehnicieni. Se pot aminti Castilian sau Rodriguez de Villandrando. Ultimul adunase o imensă avere pe câmpurile de luptă franceze. Niciunul din omologii săi nu reuşise în viaţă atât de strălucitor. Unii rămăseseră foarte nevoiaşi, având trupe la fel de mizere ca şi ţăranii cărora le jefuiau animalele sau grâul. În noile condiţii pe aceia îi ameninţa pierzania şi fuga.

In problema mercenarilor niciodată situaţia nu fusese mai rea decât în această epocă. Tratatul de la Arras atrăgea concedierea unei mase de combatanţi, de serviciile cărora nu mai avea nevoie niciuna dintre ţările beligerante. Aceia, constituiţi în bande, se deplasau prin teritoriu şi devastau toate regiunile.

Cea mai ardentă dorinţă a tuturor locuitorilor Franţei era eliminarea acestei calamităţi, a bandelor de mercenari. Toţi doreau ca regele, căruia, în fine, îi surâdea norocul, să îi ajute şi să acţioneze împotriva briganzilor.

Pentru a întreprinde o primă curăţire a ţării de mercenari, regele i-a concentrat la Langres unde i-a înrolat într-o amată de 20.000 sau 30.000 de oameni. Armata teribililor mercenari urma să o comande Delfinul Franţei (viitorul Ludovic al XI-lea). Armata rău famată a fost dirijată spre Elveţia unde cantoanele revoltate luptau împotriva Imperiului German. Pe această cale nu numai că s-a eliberat regatul de mercenarii hămesiţi dar s-a obţinut şi un prestigiu pentru Franţa. Ea se arăta capabilă de a interveni în regiuni străine, ca Elveţia şi Alsacia, unde nu era cunoscut decât ducele

de Bourgogne şi unde se dorea desfăşurarea victorioasă a stindardelor Franţei.

În timp ce viitorul Ludovic al XI-lea îşi canaliza spre est coloanele armatei înfometate şi feroce de jupuitori, Carol al VII-lea se ocupa de refacerea armatei Franţei. Anii care s-au scurs între 1444 şi 1449 s-au dovedit cei mai activi, cei mai fecunzi ai domniei sale. Regele credea cu dăruire în viitorul regatului şi a luptat pentru el. S-a dezbărat de trăsăturile comportamentale vechi şi a triumfat asupra amintirilor vechi, asupra temerilor şi subestimărilor personale. El a început să ştie ceea ce vrea şi a trecut la îndeplinirea voinţelor. S-a ocupat cu încăpăţânare de transformarea profundă a regatului, transformare totuşi tardivă. Apare totuşi obstinant întrebarea cum acel rege indecis, temător, abandonat în propria şi perpetua sa renunţare, a putut să-şi recapete, năpraznic, conştiinţa rolului său de rege, a datoriilor sale şi să găsească în el forţa de a le îndeplini.

Transformarea comportamentală a lui Carol al VII-lea este legată de apariţia în viaţa sa a tinerei Agnes Sorel, chiar în momentul când ieşea şi de sub tutela fostei soacre, Yolanda de Aragon, moartă în 1442. Atunci s-a văzut nevoit, aproape împotriva voinţei lui, de a lua în mâinile proprii afacerile regatului.

Pornind pe calea îndeplinirii datoriilor de rege, s-a aşezat în fruntea trupelor sale şi a devenit comandant militar în luptele din Lorena şi din Normandia. Cu ocazia expediţiei în Lorena, în 1444, când a locuit la Nancy şi unde a oferit nobilimii sărbători somptuoase, s-a ivit aceea care-i va renaşte sentimentul iubirii. Până atunci viaţa conjugală a lui Carol al VII-lea fusese a unui suveran care, căsătorit din

interese politice, dovadise soţiei o prietenie tandră, dar moale. Din acea afecţiune calmă, anii făcuseră o obişnuinţă indiferentă, iar inima regelui rămăsese goală.

Agnes Sorel , fiică a nobilului de Coudun, i-a fost prezentată la Nancy. Tânăra era de foarte joasă nobleţe, dar o avantaja strălucirea tinereţii, o talie armonioasă, o faţă seducătoare şi o atracţie, care ajutată de frumuseţe, o făcea irezistibilă. Îşi cunoştea preţul şi urma un destin egal preţului. Avidă de onoruri şi de lux, inteligentă şi probabil dirijată abil de Pierre de Brézé, care îi era ataşat şi care prin ea şi-a făcut ulterior averea, Agnes a trecut peste convenienţe.

Tânăra l-a orbit în asemenea măsură pe monarhul timid, încât acesta, după ce s-a convins că ea îl admira şi îl iubea, s-a hotărât să i se dăruiască cu pasiune. De atunci regele a devenit un alt om. Amantul acelei Agnes Sorel urma să devină un mare rege. Gândul că a triumfat în raporturile cu o fiinţă atât de perfectă i-a inspirat voinţa de a o merita.

Agnes a dorit ca el să fie ambiţios nu numai în raport cu ea ci şi pentru gloria lui. L-a determinat în 1449 să întreprindă expediţia din Normandia, expediţie ce a readus Franţei una dintre cele mai frumoase provimcii, supusă de timp îndelungat dominaţiei engleze.

Nu se ştie în ce măsură Agnes Sorel era ghidată de Pierre de Brézé şi care era exact natura relaţiilor lor. În orice caz este cert că graţie poziţiei amantei regale, Brézé a devenit prieten şi consilier al regelui. Ea a introdus în istoria Franţei noţiunea de *"mare favorită"*, regină secretă şi neproclamată, căreia îi revenea adevărata putere. În acelaşi timp, soţia oficial respectată a suveranului trăia între damele

de onoare şi printre săracii cărora le consacra o existenţă solitară şi dispreţuită.

"Marea favorită", Agnes Sorel, a avut parte de o "domnie" scurtă. După ce a adus pe lume patru fete regalului amant, a murit la 9 februarie 1450. Carol al VII-lea nu a putut să se consoleze de pierdere decât aruncându-se în desfrâu. Ultimii săi ani i-a ocupat, în întregime, cu o josnică frenezie sexuală ca şi cum n-ar fi fost niciodată un tânăr sumbru, pios şi cast.

* * *

Printre marile reforme pe care le-a realizat Carol al VII-lea în perioada cea mai fericită a vieţii sale, trebuie amintită reorganizarea militară, căreia i-a stabilit un plan din primele luni ale anului 1445.

Principiul general al reformei armatei îl constituia acela de a plasa trupele sub controlul direct al puterii centrale, printr-un sever examen al căpitanilor, dintre care numai cei mai buni erau păstraţi în funcţie. Companiile noi, numite Companii de Ordonanţă, se concentrau numai în numele regelui şi nu ca înaite, în numele propriu al căpitanilor. S-a început cu cavaleria. S-au creat cinsprezece escadroane de câte şase sute de oameni, a căror unitate constitutivă era un pluton de şase oameni: un lăncier, un purtător de bardă lungă, doi arcaşi şi doi auxiliari. Foarte repede numărul acestor companii s-a ridicat la douăzeci.

Pentru soldă, pentru regulamentele de disciplină şi pentru intendenţă se proceda ca în secolul anterior. Ceea ce lipsea încă nu era nici clarviziunea şi nici imaginaţia, ci puterea

de a aplica principiile excelent gândite.

Carol al VII-lea nu s-a limitat numai la reformă, ci a pretins şi aplicarea ei. A decis să adauge la această cavalerie permanentă o cavalerie auxiliară, zisă "mica ordonanţă". Cea din urmă nu se încorpora decât în caz de urgenţă, de nevoie. Era o formă de armată teritorială chemată să servească atunci când era necesar să se întărească armata activă.

După ce s-a reglementat astfel recrutarea cavaleriei, care după tradiţiile militare ale epocii, constituia, prin excelenţă, arma ofensivă destinată marilor şocuri, Carol al VII-lea a organizat o infanterie parohială, aceea a arcaşilor francezi, asemănătoare cu ceea ce se realizase în Anglia. În dezastrele suferite de Franţa pe câmpurile de bătălie de la Azincourt şi Crecy, arcaşii englezi avuseseră o cotribuţie decisivă. Armata franceză trebuia să dispună de o forţă echivalentă de arcaşi bine antrenaţi.

Regele a decis ca în toate oraşele, în toate satele regatului, conducerea localităţilor să furnizeze trupelor regale un arcaş sau un arbaletier la cincizeci de focuri (case). Comunitatea asigura alimentele necesare, echiparea, înarmarea şi antrenarea. Arcaşii se înrolau numai dintre oamenii tineri, viguroşi, cu înclinaţii în mânuirea arcului. Noile miliţii, care formau trupele de elită, nu implicau suprimarea vechilor miliţii burgheze, organizate în fiecare oraş pentru apărarea locală. Ele se ajutau, iar ideia care dirija reforma era aceeaşi ca şi pentru cavalerie. Se urmărea crearea unor corpuri active, superior antrenate, în urma cărora mărşăluia rezerva din forţele teritoriale.

Asiguraţi de primirea regulată a soldei şi dispensaţi de plata dărilor grele, arcaşii franci, uniţi cu cavalerii

din Companiile de Ordonanță, formau o armată cu adevărat națională și regală, care nu avea nimic în comun cu mercenariatul aventuros căruia i se încredințase, până atunci, purtarea războiului.

Carol al VII-lea a avut buna inspirație de a racola printre colaboratori pe frații Gaspard și Jean Bureau. Aceia erau pasionați pentru balistică și pulberărie, ca alții pentru poezie sau muzică. În același timp ingineri, tehnicieni și combatanți, ei fuseseră născuți pentru artilerie și nu aveau alte gânduri. Regele care a intuit ce rol era chemată să joace artileria în bătălii, le-a lăsat câmp liber de acțiune și a primit de la ei cea mai puternică artilerie a epocii. Le-a datorat, în special, o artilerie de campanie, mobilă, relativ ușoară, care trebuia să facă minunății în caz de ostilități. Artileria era un minunat instrument de război care nu mai trebuia utilizat numai la apărare împotriva atacurilor Angliei ci și la ofensivă. Se pare că regele începuse să fie dominat de spiritul ofensiv al Jeannei d'Arc.

Carol al VII-lea devenise suveranul pe care îl visase eroina Franței.

Noii consilieri ai regelui sprijineau dorințele sale și prin toată influența lor coordonau deciziile sale, străduindu-se să le fortifice. Cancelarul Jouvenel des Ursins, jurist erudit, a elaborat un "Tratat al confruntărilor Franței contra englezilor". În lucrare el stabilea cu un mare lux de documente diplomatice și de argumente juridice că pretențiile lui Eduard al III-lea asupra coroanei Franței nu aveau nici un fundament, ci dinpotrivă, regele Franței putea pretinde, legitim, coroana Angliei.

Momentul era propice pentru Franța. Normandia se menținea în stare de rebeliune deschisă. Epuizată de impozitele pe care le suportase fără încetare, populației îi era imposibil să mai suporte greutățile ocupației, dorind să se salveze de sub jaful și violențele trupelor engleze. Țăranii, conducerile localităților și corpurile combatante constituite, implorau ajutorul Franței. Numai Franța putea reda normanzilor posibilitatea de a trăi în normalitate.

La 17 iulie 1449 Carol al VII-lea a prezidat, la Roches - Tranchelion, în apropiere de Chinon, un Mare Consiliu. Au participat toți prinții de sânge. Unanim aprobat, el a pronunțat în formele cele mai solemne ruptura armistițiului din 31 iulie 1449. Reluarea războiului apărea ca o consecință necesară a jurământului pronunțat, la Reims, la încoronare. Acceptase sarcina de a apăra regatul și era forțat de onoarea regală să ia armele pentru recucerirea ceea ce îi fusese răpit cu forța.

Cincisprezece zile mai târziu armata franceză intra în Normandia. Locuitorii întâmpinau și aclamau pe soldații regelui ca pe niște salvatori. Englezii se limitau la o rezistență pasivă închizându-se în locurile fortificate. Au evitat ieșirile sau vreo bătălie deschisă. Unii au capitulat iar alții au încercat să fugă atunci când au fost înfometați. Căpitanii lui Carol al VII-lea, menajând trupele, progresau fără grabă, în ordine și disciplină. Noua armată regală franceză, puternică și ascultătoare, nu mai semăna cu cea formată din grupurile de cavalerie nobiliară care fuseseră decimate de arcașii englezi la Crecy sau Azincourt.

Se produsese o răsturnare a vechilor valori

militare. Victoria Franţei era asigurată. Nu trebuise decât un an pentru a o pregăti. Richemont unit cu ducele de Bretania, a cucerit Cotentin. In acelaşi timp ducele d'Alençon şi Dunois au recucerit Normandia de Jos. Locuitorii din Rouen şi miliţiile lor municipale asediau garnizoana engleză refugiată în castel.

Artileria fraţilor Bureau îşi proba valoarea. Demoralizaţi de vigoarea şi precizia tirului tunurilor care săpau breşe profunde în ziduri, englezii s-au predat la 29 octombrie 1449. Câteva zile mai târziu, Carol al VII-lea, urmat de un cortegiu somptuos, şi-a făcut intrarea în capitala normandă printre strigătele de veselie ale unui popor redevenit francez şi care urma să rămână aşa.

Cucerirea Rouen-ului a provocat în Anglia consternare şi furie. S-au produs revolte şi s-au proferat acuzaţii de trădare, urmate de bulversare în întreg regatul. Contele de Suffolk, învinuit de conlucrare cu Carol al VII-lea, s-a trezit exilat. Opinia publică surescitată, cerea o contraofensivă imediată. Guvernul englez nu a putut refuza această satisfacţie populaţiei şi a trimis o armată de ajutor. Armata a debarcat la Cherbourg la 15 martie 1450 şi a avansat spre Bayeux. O lună mai târziu, după un marş ezitant într-o ţară ostilă, englezii au primit vestea apropierii francezilor. Atunci au construit, în apropiere de Formigny, o tabără întărită unde s-au închis în spatele puternicelor ziduri de lemn. Artileria franceză a intrat imediat în acţiune făcând praf lucrările de apărare. Detaşamentele lui Richemont s-au lansat la asalt, ucigând patru mii de insulari fără a suporta vreo pierdere.

La Caen, ducele de Somerset, fiind înconjurat,

a trebuit să capituleze ruşinos. Cherbourg rămăsese singurul oraş din mâinile inamicului, dar nu putea fi apărat mult timp. Artileria fraţilor Bureau plasată favorabil interzicea apropierea tuturor ajutoarelor maritime, ceea ce era singurul lucru ce-l mai putea aştepta garnizoana engleză. A urmat bombardarea oraşului şi aproape imediat asaltul. O nouă formă de război, pentru care adversarul nu era pregătit, asigura acelora care o puneau în aplicare, o superioritate zdrobitoare şi o putere invincibilă.

Cucerirea provinciei Guyenne trebuia să încheie unificarea regatului dar nu s-a prezentat ca o operaţiune la fel de uşoară. Locuitorii provinciei nu doreau sub nici o formă să se alăture Franţei şi aici englezii nu se mai luptau pe un teritoriu ostil. Acolo beneficiau de toate simpatiile şi de ajutoare. Aceasta nu pentru că gasconii s-ar fi simţit irezistibil atraşi de englezi, ci pentru că, prin tradiţie erau fideli ducelui lor, acelui duce de Guyenne care era în acelaşi timp rege al Angliei.

Ducii de Guyenne, Eduard al III-lea, Richard al II-lea sau cei din casa Lancaster, avuseseră abilitatea de a acorda supuşilor gasconi multe garanţii şi privilegii pe care nu le mai poseda nici una din provinciile Franţei. Financiar, gasconii fuseseră menajaţi cât de mult posibil, iar viticultura sud-vestului găsea în Anglia o clientelă constantă, bogată şi interesată, care absorbea toată producţia la preţurile cele mai ridicate.

Provincia Guyenne trăia cu impresia că sub suveranitatea ducelui său, reprezenta o putere aproape autonomă, administrată sub controlul Statelor sale provinciale.

şi legată de Anglia prin cel mai renumerator regim comercial. Nu îi convenea să se sustragă unui regim atât de lejer şi aşa de avantajos pentru a se reintegra în corpul regatului francez unde, într-adevăr provincia şi-ar fi pierdut situaţia privilegiată Acest sentiment era mai viu la Bordeaux. Marele oraş gascon se considera capitala unui stat independent şi aristocraţia lui viticolă, ecleziastică sau universitară, avea o conştiinţă deformată asupra importanţei sale şi asupra prestigiului său. Aristocraţia burgheză viticolă nu dorea să piardă, alături de francezi, toate exporturile spre Anglia.

A trebuit ca regatul francez să insiste de două ori pentru a duce la bun sfârşit dificila cucerire. O primă campanie s-a derulat în 1451.

Atacate pe uscat, în timp ce o escadră franceză ocupa estuarul râului Gironde, cea mai mare parte a punctelor întărite care protejau Bordeaux au fost cucerite de către artileria şi arcaşii lui Dunois. Englezii nu au încercat să intervină. Zbuciumurile dinastice care urmau dă ducă la "*războiul celor două roze*" deveniseră deosebit de violente în regatul insular. Războiul civil al *"Celor Două Roze"* a fost provocat de intrig le ducelui de York şi a atras răsturnarea lui Henric al VI-lea.

Abandonaţi de ducele lor şi forţaţi să nu piardă timpul ce le-ar fi fost necesar la munca viilor, conducătorii din Bordeaux au acceptat să trateze cu Carol al VII-lea, în numele provinciei Guyenne. Ei au cerut şi au obţinut ca toate privilegiile să le fie confirmate.S-ar fi putut crede că se termina cucerirea provinciei ostile Dar nu era aşa. Credulitatea curţii s-a confruntat cu proasta cunoaştere a subtilităţii calculelor

negustorilor din Bordeaux. Ei nu iubeau decât moderat pe englezi dar credeau că oferind lui Henric al VI-lea răscoala contra francezilor şi ajutorul de a recuceri provincia, ar fi putut obţine favoruri şi mai ample decât cele deţinute.

Henric al VI-lea, care nu era în stare să susţină un război, a primit avansurile gasconilor cu puţin interes. Guvernul francez a spionat aceste tratative şi a trecut la stârpirea trădării cu maximă rigoare.

Exasperaţ işi indignaţi că vor fi molestaţi, cei din Bordeaux i-au adresat lui Henric al VI-lea un apel aşa de presant încât nenorocitul rege, în mijlocul dificultăţilor care îl împovărau, a acceptat să-i ajute şi le-a trimis un corp expediţionar comandat de bătrânul Talbot. Debarcarea s-a produs la Soulac, unde populaţia a trecut imediat de partea englezilor. Oraşul Bordeaux le-a deschis porţile, la 23 octombrie 1452.

Violarea convenţiilor anterior stabilite şi trădarea celor din Bordeaux a supărat guvernul lui Carol al VII-lea. S-a hotărât organizarea unei expediţii mai puternice, cu sarcina de a sfârşi cu trădătorii. După atâţia ani de inerţie, regele era acum animat de o hotărâre, pe care nici dublarea obstacolelor nu i-o puteau abate. Avea un elan irezistibil, dirijat spre recucerirea şi eliberarea Franţei.

În primăvară, trei armate comandate de cei mai buni căpitani au pătruns în Guyenne. Armata condusă de Bueil şi Chabannes a pornit spre localitatea Castillon care lupta pentru englezi. Bătrânul Talbot, ai cărui optzeci de ani şi ale cărui reumatisme nu-i permiteau o activitate normală, a mărşăluit spre francezii care îl aşteptau să-l surprindă în câmp

deschis. Bătrânul trăia cu amintiri şi nu putea să creadă că adversarii învăţaseră să facă un altfel de război. I-a găsit pe francezi puternic apăraţi în spatele unor lucrări de pământ şi a unor baricade. A dat ordin oamenilor săi să cucerească poziţia prin asalt. Englezii s-au înghesuit şi artileria franceză, extraordinar de densă, a deschis un tir neîntrerupt şi teribil de distructiv. Încă o dată s-a asistat la o răsturnare de situaţie în purtarea luptei.

Altădată francezii erau cei care, prost înarmaţi şi prost dirijaţi, se expuneau în masă tirului arcaşilor englezi. Acum englezii s-au lăsat distruşi de o armă nouă, constatându-i puterea şi eficacitatea pe propria piele.

Această luptă dată la 17 iulie 1453 s-a terminat prin victoria strălucită a armatei franceze. Talbot a fost ucis în cursul luptei.

La începutul lunii august 1453 Carol al VII-lea a luat personal comanda trupelor sale. Era hotărât să sfărâme, cu orice preţ, rezistenţa oraşului Bordeaux. Acum nu mai accepta, ca înainte, o campanie fără vigoare, înclinată spre negocieri şi spre promisiuni amicale. Operaţiunile au căpătat un caracter dur şi implacabil. În timp ce oraşul, complect împresurat şi lipsit de alimente, se vedea expus fără încetare focului tunurilor regale, batalioanele franceze parcurgeau provincia aproape golită de englezi. Singura opoziţie pe care au întâlnit-o a fost aceea a gasconilor care mai încercau încă să lupte. Când au văzut că nu erau trataţi ca soldaţi inamici, ci ca trădători şi că erau trimişi la moarte imediat ce erau prinşi, ardoarea lor a pierit şi au renunţat la luptă.

Oraşul Bordeaux s-a decis să capituleze. La

19 octombrie 1453 s-a ridicat flamura regală pe turnul Castelului. Provincia Guyenne era cucerită, regatul reconstituit în unitatea sa normală, iar războiul de 100 de ani terminat.

Războiul dura din anul 1328, iar circumstanţele făcuseră să debuteze prin intrarea lui Philippe al VI-lea în provincia Guyenne şi să se termine în aceeaşi provincie, anexată pentru totdeauna regatului Franţei.

Intrigile legate de familia regală franceză, ţesuse din interese politice mărunte între 1147-1149, pe timpul Cruciadei a II-a, în teritoriile cruciate din Orient, îşi găseau sfârşitul consecinţelor abia după trei secole, după trei secole de când Alienor de Aquitania, fostă regină (divorţată) a Franţei, se urcase pe tronul Angliei (1154) încurcând relaţiile feudale de vasalitate dintre nobilimea şi coroanele celor două state.

Sinteza unui final

Aşa a luat sfârşit marele conflict de mai mult de un secol, purtat între regatele Franţei şi Angliei. Conflictul a avut cauze multiple şi amestecate feudal, cauze care au implicat o problemă dinastică, elemente de prestigiu şi de interes material, alături de căutarea unui alt echilibru european. Şi mai mai profund, s-au implicat duşmăniile reciproce, acumulate de cele două popoare. Războiul straniu, purtat, de o parte şi de alta, cu mijloace militare foarte slabe, a avut ca principală victimă populaţia provinciilor franceze.

Războiul s-a derulat confuz şi s-a complicat cu lupte civile mai crude şi mai îndârjite, s-a complectat cu zguduiri sociale care s-au tradus în Franţa prin revolte cu fundal demagogic, iar în Anglia prin implacabila opoziţie a celor "Două Roze". În Franţa războiul s-a însoţit şi cu aspecte de un dramatism prodigios, între care a apărut şi un rege dement. Asemănător şi în Anglia a apărut nebunia unui alt monarh.

Prin fapte de legendă şi de miracol s-a înălţat o personalitate misterioasă, supraumană, cu o atracţie irezistibilă, o fetiţă inspirată divin, care animată de dragoste şi credinţă, a redat un rege Franţei şi a reanimat în toate păturile sociale franceze speranţa şi voinţa de a învinge.

Din punct de vedere militar, acel secol de război şi de armistiţii nu a fost marcat decât de un număr mic de mari bătălii - Ecluse, Crecy, Azincourt, Castillon - dar în

perioadele de acalmie, niciodată ostilităţile nu au încetat complect. Totdeauna războiul s-a purtat pe teritoriul francez şi totdeauna acesta a suportat devastările şi jafurile (cu excepţia unor atacuri navale franceze pe coastele Angliei).

Războiul a avut pentru Franţa un caracter oprimant şi ruinător. Persistenţa şi permanenta lui reluare prin acţiuni locale, l-a transformat într-un război endemic, în toate punctele teritoriului, până în cele mai mărunte sate. Vremurile s-au caracterizat printr-un jaf neîncetat, printr-o aviditatea feroce a soldaţilor, a mercenarilor, a aventurierilor şi a răufăcătorilor care, c trăiau cu toţii din furt, distrugere, incendii, omor şi violenţă.

Distrugerea, împrăştierea tuturor bogăţiilor adunate, oprirea oricărei munci productive, o împovărătoare mizerie, demoralizarea ce însoţea epidemiile cu imensele lor trene de moarte, au constituit consecinţele teribile ale confruntărilor şi au demonstrat nivelul de sălbăticie şi de obscurantism ce domnea în acea parte occidentală a Europei.

Franţaa fost expusă timp de o sută de ani cupidităţii invadatorilor englezi, cupiditate ce a caracterizat acest popor până în secoul al XX-lea. Puterea inamicului englez s-a sfărâmat pe măsură ce poporul francez devenea din ce în ce mai conştient de unitatea sa naţională.

Modul în care s-a terminat războiul s-a adăugat caracterului său singular. Pe tot parcursul marii confruntări s-au succedat o mulţime de negocieri, de contracte minuţioase care au avut rolul să regleze condiţiile diverselor armistiţii. Numai la sfârşitul definitiv al luptelor nu s-a mai încheiat nici un tratat, cele două popoare au încheiat ostilităţile printr-un

consimţământ tacit, părând că s-au supus unei voinţe superioare.

Atunci când ultimul efort al puterii engleze a fost sfărâmat la Castillon, prin cele trei sute de tunuri ale lui Gaspard Burreau, atunci când sfârşitul dominaţiei engleze s-a confirmat, simbolic, prin ridicarea deasupra oraşului Bordeaux a stindardelor franceze, nu a mai fost necesar să se stabilească un protocol, nici să se semneze un tratat care să ateste încheierea luptei şi să-i formuleze rezultatele.

Totul se putea exprima în puţine cuvinte. Franţa redevenise franceză şi se realizase voinţa supremă a Jeannei d'Arc de *"a arunca pe englezi în afara Franţei".*

* * *

Ghiara duşmănoasă, vicleană şi hrăpăraeţă a englezilor s-a desprins de trupul Franţei şi chiar al întregului continent european, dar a continuat să se întindă, morbid, peste alte vaste teritorii ale lumii, peste alte popoare. Gena apucătoare şi sălbatică a cuceritorilor nordici, ce colindau mările europene la sfârşitul primului mileniu după Christos, s-a afirmat prin comportamentul populaţiei engleze. Este vorba de acel comportament brutal, pus pe atac asupra celui mai slab, de atragerea unor foloase pe căi mârşave, de înecare în sânge a opoziţiei adversarilor, de ridicarea la politică de stat a jafului organizat asupra altor popoare.

Englezii au suferit multe înfrângeri în istoria lor milenară, dar totdeauna au revenit cu obstinaţie la aceleaşi tendinţe acaparatoare, pe căi militare sau de înşelăciune

politică.

Gheara lungă a perfidului organism statal englez a rănit aproape întregul glob, indiferent dacă s-a întins spre duşmani declaraţi făţiş sau spre populaţii ce arătau prietenie.

După circa o jumătate de mileniu de politică dezgustătoare, Anglia şi-a primit plata meritată, iar ghiara hrăpăreaţă a trebuit retrasă, tremurândă şi anchilozată, de pe trupul multor popoare ale lumii.

Cel de al doilea război mondial a avut darul de a da Angliei bucuria victoriei militare, dar i-a răpit puterea economică, constituită samavolnic, prin jaf ul unor teritorii imense de pe glob. O dată cu puterea economică, Anglia a pierdut şi puterea militară de prim ordin A pierdut şi puterea colonială. Astfel istoria i-a asigurat un loc secundar şi meritat în ansamblul mondial al popoarelor.

Răbufnirile şi ecourile unei politici engleze perfide sunt din ce în ce mai rare, iar infatuarea ei searbădă trezeşte deja zâmbete pe toate meridianele. Devenită sluga fostelor ei slugi coloniale de peste ocean, Anglia se vede urmărită de *"vocile divine"* şi umbra imaculată a Jeannei d'Arc.

Ce mai faci Perfidule Albion?

15 octombrie 1998

Cronologia războiului de 100 de ani

1328
- Moartea regelui Franței, Carol al IV-lea, ultimul monarh din dinastia Capet, dinastie care a fost întemeiată de Hugues Capet în anul 987

1328-1350
- Domnia lui Philippe al VI-lea de Valois, întemeietor de dinastie (1328-1589

Perioada I-a (1337-1364)

1337
- Philippe al VI-lea a confiscat provincia Guyenne, fieful regelui Eduard al III-lea al Angliei (1327-1377)

1340 (24 iunie)
- Bătălia navală de la Ecluse și distrugerea flotei franceze

1340 (23 septenbrie)
- Armistițiul de la Tournai

1341-1342
- Lupte în Bretania pentru succesiune. Francezii și englezii au sprijinit candidați diferiți

1343 (19 ianuarie)
- Armistițiul de la Malestroit

1346 (26 august)
- Bătălia de la Crecy, cu înfrângerea Franței

1347 (3 august)
- Cucerirea orașului Calais de către englezi

1347 (28 septembri)
- Armistițiul de la Calais

1348 (1347-1349)
- Epidemia dezastroasă de ciumă neagră

1350
- Moartea regelui francez Philippe al VI-lea de Valois

1350-1364
- Domnia regelui francez Jean al II-lea cel Bun

1355
- Reuniunea Statelor Generale la Paris

1356 (19 septembrie)
- Bătălia de la Poitiers. Regele Jean al II-lea cel Bun prizonier la englezi

1356
- Regența Delfinului - viitorul Carol al V-lea. Lupta politică cu Statele Generale

1357
- Marea Ordonanță de reformă a Statelor Generale ce încercau să limiteze puterea monarhiei

1357 (23 martie)
- Armistițiul de la Bordeaux mediat de papalitate.

1358 (28 mai-24 iun.)
-Răscoala țărănească - Jacqueria

1358(31 iulie)
- Etienne Marcel și Charles le Mauvais stăpâni ai Parisului.

Delfinul obligat să părăsească Parisul
1358 (31 iulie)
- Uciderea obraznicului burghez Etienne Marcel. Regentul (Carol al V-lea) revenit la Paris
1359 (24 martie)
- Tratatul de la Londra prin care regele prizonier Jean al II-lea cel Bun a pierdut cea mai mare parte a regatului francez
1360 (8 mai)
- Tratatul de la Bretigny semnat de regent cu Eduard al III-lea al Angliei şi mai puţin ruinător ca cel de la Londra
1364
- Moartea în Anglia a regelui francez Jean al II-lea cel Bun

Perioada a II-a (1364-1380)

1364-1380
- Domnia lui Carol al V-lea în Franţa
1364-1368
- Reconstituirea Franţei prin victorii şi tactică militară inspirată. Finanţe şi armate bune în Franţa. Afirmarea strălucitului om de arme francez Bertrand du Guesclin
1369
- Reaprinderea războiului. Du Guesclin a purtat contra englezilor un război de uzură, gonindu-i de pe aproape tot teritoriul francez
1375 (27 iunie)
- Eduard al III-lea al Angliei obligat să trateze armistiţuil de la Bruges

1376 (17 iulie)
- Moartea Prinţului Negru (Prinţul de Galles) fiul regelui Eduard al III-lea şi strălucit comandant de oşti
1377 (21 iunie)
- Moartea regelui Eduard al III-lea al Angliei, primul revendicator al tronului francez
1380
- Moartea conetabilului Du Guesclin şi apoi a marelui rege francez Carol al V-lea

Perioada a III-a (1380-1429)

1380-1422
- Domnia regelui nebun Carol al VI-lea
1377-1400
- Domnia în Anglia a regelui Richard al II-lea favorabil păcii cu Franţa şi omorât în 1400
1400-1413
- Domnia în Anglia a lui Henric al IV-lea, cel ce sub numele de Henric de Lancaster îl răsturnase pe suveranul legal Richard al II-lea
1380-1388
- Guvernarea Franţei de către cei patru duci, unchi ai regelui. Ruinarea administraţiei şi sărăcirea Franţei
1388
- Carol al VI-lea încă lucid şi-a asumat puterea guvernării, înlăturând unchii şi chemând consilierii burghezi ai tatălui,

Carol al V-lea
1388 (18 august)
- Armistițiu prelungit succesiv în 1389, în 1394 și 1396. Perioada favorabilă Franței a lui Richard al II-lea în Anglia
1392
- Degradarea mintală lui Carol al VI-lea al Franței
1399
- Obligarea la abdicare a lui Richard al II-lea al Angliei, ginerele lui Carol al VI-lea. Ridicarea casei de Lancaster prin viitorul Henric al IV-lea
1401
- Moartea lui Philippe le Hardi, duce de Bourgogne (Burgundia), urmat de Jean sans Peur
1407
- Asasinarea ducelui de Orleans, fratele regelui Carol al VI-lea, din ordinul lui Jean sans Peur
1409
- Începutul războiului civil dintre adepții casei d'Armagnac și de Bourgogne (armaniaci și burgunzi). Jean sans Peur la Paris, iar regele Carol al VI-lea retras la Tours
1412
- Nașterea Jeannei d'Arc
1413 (28 aprilie)
- Revolta "Cabosinilor" (Caboche)
1413 (28 iulie)
- Armistițiu între armaniaci și burgunzi. Delfinul (viitorul Carol al VII-lea) și armaniacii au reintrat în Paris pedepsind pe revoltați
1413 (25 septembrie)

- Armistițiu semnat cu noul rege al Angliei, Henric al V-lea (1413-1422), armistițiu prelungit în 1414- 1415
1413
- Apropierea dintre Henric al V-lea și ducele de Bourgogne, Jean sans Peur. Preparative pentru reînceperea războiului în Franța
1415
- Expirarea armistițiilor dintre Franța și Anglia, precum și între armaniaci și burghezi
1415 (25 octombrie)
- Bătălia de la Azincourt și înfrângerea francezilor
1417
- Delfinul Carol devine locotenent general al regatului
1417 (28,29 mai)
- Trupele ducelui de Bourgogne (Jean sans Peur) ocupă prin surpriză Parisul și masacrează pe armaniaci. Îl păstrează pe regele nebun, Carol al VI-lea și formează la Paris un guvern opus Delfinului
1418
- Henric al V-lea cucerește orașul Rouen
1419 (10 septembrie)
- Întrevederea de la Montereau între ducele Jean sans Peur și Delfin în timpul căreia primul este asasinat. Fiul lui Philippe le Bon se aliază cu englezii
1420 (20 mai)
- Tratatul de la Troyes. Henric al V-lea al Angliei este declarat moștenitorul regelui nebun al Franței, Carol al VI-lea și se căsătorește cu fiica celui din urmă, Catherine. Delfinul Carol revocat și dezmoștenit

1422 (31 august)
- Moartea regelui Henric al V-lea al Angliei, rege energic şi întreprinzător

1422 (21 octombrie)
- Moartea lui Carol al VI-lea. Henric al VI-lea, fiul lui Henric al V-lea al Angliei şi al Catherinei de Franța, de numai zece luni, a fost proclamat rege al Franței şi al Angliei la Paris, în timp ce la Bourges, Delfinul Carol a luat titlul de Carol al VII-lea

1422-1461
- Domnia plină de controverse şi de fluctuații temperamentale a lui Carol al VII-lea

1423-1427
- Succesiune de înfrângeri franceze. Englezii conduşi de regentul Bedford

1428 (vara)
- Începutul asediului la Orleans

Perioada a IV-a (1429-1453)

1429 (6 martie)
- Sosirea Jeannei d'Arc la Chinon la Carol al VII-lea

1429 (29 aprilie)
- Intrarea Jeannei d'Arc în Orleans

1429 (7 mai)
- Eliberarea Orleans-ului

1429 (17 mai)
- Încoronarea lui Carol al VII-lea la Reims sub impulsul

Jeannei d'Arc

1430 (13 mai)
- Jeanne d'Arc la Compiegne

1430 (25 mai)
- Jeanne d'Arc prizonieră a lui Jean de Luxemburg care ulterior a cedat-o englezilor deoarece regele şi francezii nu au făcut oferte de răscumpărare

1431 (februarie)
- Procesul Jeannei d'Arc

1431 (30 mai)
- Arderea pe rug a eroinei Franței

1435
- Conferința de la Nevers unde partidul de Bourgogne se desprinde de englezi, dar jecmăneşte noi teritorii franceze

1436-1444
- Începutul succeselor militare franceze

1437 (noiembrie)
- Carol al VII-lea reintră în Paris

1444
- Armistițiul de la Tours solicitat de englezi pentru doi ani, dar prelungit succesiv până la 1 aprilie 1450

1444-1449
- Reorganizarea definitivă a armatei franceze regale şi succese militare progresive. Slăbirea forțelor economice şi militare engleze

1449
- Cucerirea Normandiei

1453

- Bătălia de la Castillon cu înfrângerea ultimei expediţii engleze pe pământ francez. Recucerirea provinciei Aquitania (numită Guyenne după 1259 sub ocupaţie engleză). Statul Francez s-a reîntregit în totalitate, iar războiul de o sută de ani a luat sfârşt.

CUPRINS